KNJIGA XXIII. U ZAGREBU, PROSINAC 1912.

JOZA IVAKIĆ

SELO I VAROŠ

PRIPOVIJETKE

DRUŠTVO HRV. KNJIŽEVNIKA

izdalo je za godinu 1909.:

1. ŠIMUNOVIĆ: Mrkodol.
2. DOMJANIĆ: Pjesme.
3. NEHAJEV: Bijeg (roman).
4. TURIĆ: Igra životom.
5. JOS. KOZARAC: Male pripovijesti sv. I.
6. LUNAČEK: Četiri aktovke.

Za godinu 1910.:

1. A. KOVAČIĆ: Sabrane pripovijesti.
2. B. LIVADIĆ: Novele.
3. VL. NAZOR: Pjesme.
4. IVO VOJNOVIĆ: Novele.
5. FRAN HRČIĆ: Velika žrtva (drama).
6. IVAN KOZARAC: Gjuka Begović.

Za godinu 1911.:

1. MARIN BEGO: S mora. Novele.
2. MILO MISTRA: Dvije komedije.
3. VJENCESLAV NOVAK: Teški životi.
4. JOS. KOZARAC: Male pripovijesti, sv. II.
5. NIKO ANDRIJAŠEVIĆ: Pripovijesti.
5. MILAN BEGOVIĆ: Vrelo. Pjesme 1896—1911.

Svih 6 svezaka zajedno (u pretplati) stoji K 9·—.
Pretplatnici „Savremenika“ 1911. plaćaju za svih 6 svezaka sniženu cijenu od . . . . K 6·—.

SAVREMENI HRVATSKI PISCI

REDOVITA IZDANJA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA / KNJIGA DVADESETITREĆA/ JOZA IVAKIĆ: SELO I VAROŠ/ NAKLADA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA/ TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU/ SVA PRAVA U SMISLU UGOVORA S AUTOROM PRIDRŽANA/ KNJIŽARSKA CIJENA :: DVIJE KRUNE ::

UREDJUJU ZA ODBOR NAKLADNOGA FONDA D. H. K. U ZAGREBU JULIJE BENEŠIĆ I DR. VLADIMIR :: GUDEL ::
PROSINAC 1912. ZAGREB

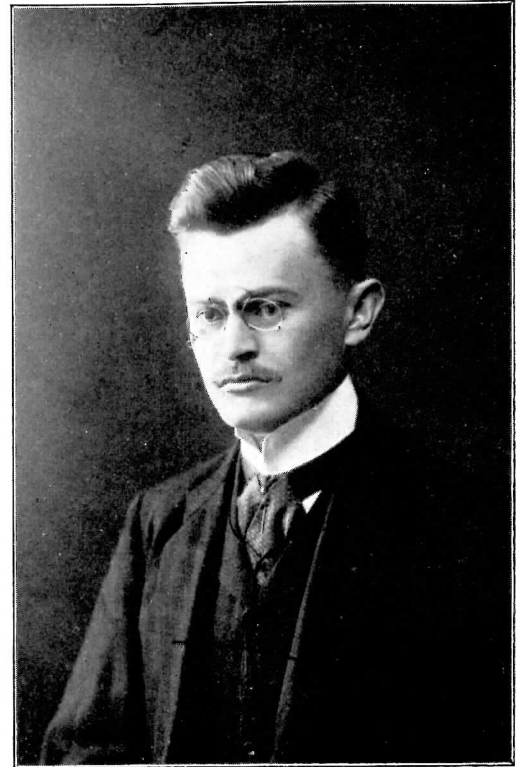
JOZA IVAKIĆ

SELO I VAROŠ

PRIPOVIJETKE

ZAGREB 1912.

Joza Ivakić

SESTRA.

Kad nam je umrla mati — Bog joj duši lako dao! — ostale smo prave sirote, ja i sestra Beta. Ne znam, šta bi bilo iz nas, da nas nije uzeo k sebi stric Gjura. Nije nam bilo rdjavo kod njega, al opet poznaju se tudje ruke. Ej, kako smo živjele kod naše matere! Mazila nas je, Bože, mazila i tetošila oko nas! Nije dala ni da kap vode pade na nas, tako nas je voljela. A nije, da smo bili u obilju kakvom, nego tako živjelo se s dana u dan, kuburilo se . . . Otac umr'o već davno, davno. A ona kad bi se sjetila toga, onda bi znala nas dvije ogrliti, pa reći :

— Dico moja, sirote moje! Ostadoste, eto, bez svoga hranitelja i branitelja. Ta ko će vas pomilovati, ko će vam lipu rič kazati, ako majka ne će ?!

Tako ona govori, gladi nam kosu i miluje nas po licu. Suze joj sve puzaju po obrazima, a ona ih kradom briše okrajkom marame, da mi ne vidimo.

Dobra je bila, dobra kô dobar dan. I napatila se, sirota, s nama svakojako . . .

E, sad ne trebam ni kazivati, kako nam je ono crn osvanuo danak, kad je ona umrla. Plakale smo, Bože, ja i Beta, plakale . . . sve smo iznemogle od plača.

Kazala sam : nije nam bilo rdjavo kod strica Gjure. Radile smo po kući i pomagale njemu i strini u gospodarstvu, a on nas je lijepo držao i oblačio nas je lijepo. Pustio bi nas i u kolo i na divan i svakuda medju mladež, da se proveselimo i sjetimo, da smo mlade.

Jedva što smo iskajale mater, stao k nama dolaziti pod pendžer Bariša Marinkov.

Dolazio je poradi Bete. To sam ja odmah opazila. Kad on tako dodje pod pendžer, mi se — istina — razgovaramo 'nako u rpu, al on se ipak svaki čas obraća Beti i u nju pògléda, a na me toliko i ne pazi. Pa samo kaki mu je onda pogled topao, mekan! Pravo se ono kaže : ne da se to sakriti, kad ko koga voli.

Nije Bariša bio ni lijep ni bogat. Al je bilo nešto u njega, što privlači. Kad te pogleda, sve ti je nekako toplo i milo i godi ti biti uz njega i božji te svijet veseli. Srce ti se smije i duša ti se raduje i sve ti se čini, kô da te sunce obasjava. Take su u njega oči dobre i mile . . . A i drugačije on je dobra duša. Pa kad stane pripovijedati, sita ga se ne možeš naslušati. I glas mu je tako topao i mekan kao i oči. I onda ga samo slušaš, slušaš i samo se čudiš, kako to časovi prolaze, samo lete, lete . . .

A znao je o svem i svačem pripovijedati — Bože mi prosti ! — ljepše već parok s prodikaonice. U soldačiji je prošao svijeta mnogo i vidio gradove mnoge i sela i napatio se svakojako i iskusio mnogo. To je ono, što te kod njega osvaja i u čem mu nema premca u čitavom selu.

Bariša je dolazio svaku večer kô i obično k nama pod pendžer. Razgovara se s nama kô i uvijek i pripovijeda nam, kako se u bijelom svijetu živi, kakih ljepota ima u njemu.

A moja sestra Beta sve radosnija, sve zadovoljnija. Pjevucka po noći i radi svoj poso i sve se smješka. Vidi se na njoj : zadovoljna je i sretna je. I sva se zaoblila i zarumenila, a ma cvate kô ruža !

Sjedimo jedamput po podne nas dvije same u sobi. Ona se nagnula nad svoje vezivo, radi hitro i veselo, a meni se ništa i ne da raditi. Sve pogledam u nju i sve mislim : „Bože, blago njoj, blago njoj ! Kako je vesela, kako joj radost i sreća sja s lica, kako li ona lijepo provodi svoje mlade dane ! Našla si je momka, pa još kakoga momka ! A meni je sve tako prazno i pusto i nemam se ničemu radovati i ništa očekivati. Vidim : i moja se mladost rascvala ko najljepši cvijet ; rascvala se i miriši i čeka, da se njome nakiti momče. Vidim : sazrela je i moja mladost i ljepota moja ko rumena jabuka i samo čeka ruke beračeve, da je uberu". Mislim tako i sve se bojim, da mi ne bi mladost prošla bez volenja i bez milovanja, sve se bojim, da ne bi ostala nevidjena ko rumena jabuka na drvetu, koju nisu opazili berači, na koju su zaboravili . . . Tako ja mislim u sebi i tužna sam od tih misli i jadna sam.

A Beta zabode iglu u svoje vezivo i pogleda u mene, pa će mi :

— Oj, seko !

— Šta, srdašce ? — reko'.

— Nešta bi ti kazala.

— Kaži mi, samo mi kaži !

— Ne mogu ti to najedamput iskazati, — ona će. — Sretna sam ti, sretna . . . Sve mi se čini, kô da mi je u srcu tica mala i piva i piva . . . I u prsima mi se radost raširila i sve me nešto diže, diže . . . i čini mi se, kô da ću poletiti.

Ja samo gledam u nju i slušam je, pa se samo čudim, kako to ona odjedared krasno govori. I lice joj je ljepše i rumenije nego prije, a oči sjajnije, i tijelo joj je jedrije i stas gipkiji — sva je divna kao slika.

Ja je gledam i sve mislim u sebi : kako li, Bože moj, čeljade procvate, kad ga sreća obasja, a kako povene, kad ga nesreća snadje !

Beta opet smiješeći se progovori :

— Zaprosio me Bariša. Uzet će me. Stric je drage volje pristao. Kaže, da se gledamo uskoro vjenčati. Znala sam ja, da će to tako biti, jer sam vidjela,

da je on voli. Al ipak me to nekako zateklo i iznenadilo. Evo, istinu ću kazati : nisam se ništa poveselila tomu glasu. I pravo da kažem : bilo mi je krivo i upravo žao, da je to tako. Sve mi se činilo, kô da se od mene nešto otkida i nestaje za uvijek . . .

Onda sam jasno osjetila, da i ja volim Barišu.

— Pa ti se, Evice, kako vidim, i ne veseliš mojoj sreći ? — ona će odmah iza toga.

— Idi, seko, ti istom štogod ! Kako da se ne veselim, — odgovaram ja sve nekako preko srca.

I rada sam, da mi glas bude umiljat i radostan, i rada sam, da bude jasan i mio, al sve badava — on brenca kô razbita tava. Vidi se, da ne ide od srca.

Sa Betina lica nestane u tren oka onoga sjaja i one radosti i ona se stužila. I oči joj se zamutile i sva se začas promijenila.

— Nije tebi drago, što se ja udajem, vidim ja to, — rekne mi ona. — Jednu sestru imam i ta me ne voli. Jer da me voliš, ti ne bi tako — — — —

I sakrije lice medju dlanove, pa zaplače. Ja pridjem k njoj i zagrlim je. Sve joj tepam i biram slatke i lijepe riječi, al badava, one izilaze iz mojih ustiju hladne . . . I lijepo sama osjećam, da ne idu od srca i da se ne će primiti k srcu.

Ipak sam je uvjerila, da mi je to drago i da se radujem njezinoj sreći. I njoj je i opet zasjalo lice i opet je bila vedra i vesela. Sva se zarumenila, pa mi pripovijeda, kako će joj biti lijepo s Barišom. Uzet će — kaže — i mene k sebi, da se ne rastajemo, i živjet ćemo zajedno i bit će nam krasno. Ja je samo slušam i silim se, da budem vesela, a ne mogu, ne mogu — — — —

Zamišljena sam i tužna sam.

Bože, smiluj se ti meni i utješi me !

* * *

Vjenčali se njih dvoje i uzeli mene k sebi. Vole se i miluju se i ne zna se, ko komu više ugadja. Maze se kô mačke.

Bariša je još ljubazniji nego li prije. Radost mu i sreća sja s lica. Radi po kući i po avliji, i vidi se, da ga veseli živjeti i raditi. Kojegagod se posla latio, svaki odmiče ispod njegovih ruku. I pjevucka i fićuka i šali se i smije se. I pogled mu je još topliji i mekši, i glas mu je još ugodniji.

A ja sam sve nemirnija, sve mi je nekako teže. Otkako živim s njima zajedno i svaki dan gledam Barišu, osjećam, da ga sve više volim. Svaki dan mi se čini ljepši, svaki dan mi je miliji. Pa ako mi kadgod dobaci koju lijepu riječ, ako me pohvali, kako sam lijepa i vrijedna cura, a ja onda sve dršćem od slatkoga uzbudjenja. Lijepo osjećam, kako mi krv struji po žilama i kako mi srce nemirno kuca. I s dana u dan sve više uvidjam, da mi srce čezne za Barišom, sve sam više nemirnija, kad se s njime razgovaram.

A najteže mi je po noći. Malena kuća (kako već jest kod siromaka) soba i kujna — to se već zna.

Onda dabome, da svi spavamo u istoj sobi. Kad legnem u krevet i kad se ugasne svijeća i kad mrak zastre svu sobu, da se u njoj ništa ne vidi osim okna na pendžeru, onda moj nemir još više raste. Ležim u krevetu otvorenih očiju i gledam u mrak, a sve mislim na Barišu. Mislim na njega i izgaram od želje, da me makar samo jedamput zagrle njegove snažne ruke . . . I onda se zanesem, pa mi se čisto čini, kô da me on i zbilja grli i miluje, kô da je uza me. I lijepo osjećam njegov vrući dah, osjećam, kako me stiskaju njegove ruke i tako mi je, kô da ću izdahnuti, a opet mi je slatko, slatko . . . I čini mi se, kô da me njegov brk čagljiga po licu i kô da mi on šapuće u uvo slatke i medene riječi od volenja i milovanja . . .

I sva onda gorim, gorim i svu me probija vatra. Onda se najedamput prenem iz tih misli. Prenem se

i čujem, kako se ljube i miluju Bariša i moja sestra. Dopire mi do ušiju njihovo šaputanje — — —

Slušam i teško mi je. Nisam pizmena na sestru, al sam joj nenavidna.

Tako sam se mučila dugo i dugo. I kad sam vidjela, da me ta bolja ne će ostaviti, kupila sam svijeću i zapalila je na velikom oltaru, da me Bog dragi oslobodi toga jada.

I molila sam se i molila sam se . . . iz svega srca sam se molila. Al Bog me dragi nije uslišao.

Griješna sam ti, griješna sam — —

Da sam se ispovjedila, sigurno bi me uslišo. Al nisam mogla. Kako bih ja sve ono rekla našemu paroku ? I strah me je i stid me je. Onda sam si sama odlučila pomoći. Idem, reko', od njih. Kad ne budem živjela uz njega, bit će mi lakše. Smirit ću se. I kad sam im jednoga dana kazala, da idem k stricu i da više ne ću biti kod njih, obadvoje me saletiše zabrinuto :

— Ta, zašto ideš, Evice ? Šta ti nije po volji kod nas ? Reci samo, i mi ćemo ti u svem ugoditi.

Teško mi je bilo. Al šta im ja znam kazati ? Gdje bih ja ono mogla reći ? !

I otišla sam od njih i smirila sam se malo, al ipak ne mogu na njega zaboraviti. I kad se tako zamislim, bude mi teško, jer vidim kako je gorak udes moj — — —

MLADA ŽENA.

I.

Iudala se snaša Kaja za didaka Jakšu Stojšića. Bože, tko bi to prije bio rekao ? Nitko se tome u čitavome selu nije mogao dosta načuditi. Kaja Gjurkićeva ! Ona ljepušasta i živahna snašica, pa da je pošla za onoga didaka.

Nije ona doduše takva ljepotica, da joj nema ravne na daleko, al je pristala ženska. Malo oniska, no ipak ne premalena. Jedra. Sve ti se čini, popucat će tanašni oplećak na njoj. Preko prsiju svezala lagašnu svijetlu maramu unakrst, a jedan i drugi kraj njezin zatakla za mekani pas. Prkosno költ dršću ispod nje i ispod onoga tanašnoga oplećka jedre grudi i sve ti se čini, kô da im je ondje tijesno, kô da će probiti bijelu košulju, da se pokažu željnim i lakomim pogledima muškaračkim — — —

A oči su u nje graoraste, nasmiješljive, vesele. Radost sijeva iz njih i sve ti se čini, kô da pričaju o čarima neznanim, o sreći i uživanju . . .

Pa kad prodje pored tebe onako gipka i lagašna potpregavši bijele kao snijeg skute, izvezene sitnim vezom, a punačka joj i obla noga na mahove sijevne kod svakog koraka iza potpregnutih skuta, onda se ne možeš oteti ushitu i želji, da ne zagrliš tu vragoljastu snašicu. I čini ti se, da sunce ljepše sjaji, i dan ti je vedriji i život ti je miliji . . .

Jole Batagin ne može je pogledati, da se sav ne upali. Samo je lakomo guta očima, proždire i upija

u se svaku crtu njezinu, svaku kretnju njezinu, plazi pogledom po onom bijelom i oblom vratu, po njedrima jedrim i punačkim, po kukovima skladno zaobljenim i gipkim, štono se zamamljivo tresu, kô da čeznu za zagrljajem snažnim i strasnim — — —

Kad to vidi Jole, samo stiska šaku, a krv mu se upali i laka ga drhtavica obuzimlje po svem tijelu od neugasive čežnje i magli mu se pred očima.

— Uh, izdanio bi', čini mi se — govori on momcima — da je samo jedared zagrlim! Prsti bi mi izgorili, da se samo jedared poigraju u njenim nidrima! A 'di je šta drugo! . . . Umro bi od sreće, nije drugačije, il' bi se rastopio od medena milovanja! — —

A ona to znade i milo joj je. Godi joj, da je mnogi željkuju, pa se drži još gizdavije i još zamamljivije. Lagašno koraca, misliš i ne staje na zemlju, i jogunasto nakrivi glavu, pa samo šiba svojim graorastim, uvijek nasmijanim očima i ovamo i onamo. Pa kad nedjeljom popodne prodje sokakom idući na večernju nacifrana, s ponjavcem preko ruku, gizdava, svježa i mirisava, onda i didaci i babe, štono sjede prek kućama na klupčicama i na travi u šamcu, prekinu začas svoj ozbiljni i dosadni divan i svi ušute, pa se za njom ogledaju.

— E, rekne tkogod — vidi se : gizdava je i bisna. Al nije joj ni zamirit! Nek se cifra, dok je mlada!

Takva je bila. Bilo je u selu mnogo ljepših i žena i djevojaka od nje. Al na njoj je bilo nešto osobito. Neki je osebni čar strujio s njezine pojave, nešto, što je čovjeka opajalo i osvajalo. I one ponešto predebele usnice njene, koje bi drugu ženu možda i nakazile, njoj su lijepo pristajale. Sve je bilo na njoj skladno i privlačivo. Pa onda onaj njezin glas! Tako je mazan, topao i ugodan . . .

I takva se ženska udala za didaka Jakšu Stojšića!

Pa još da je taj didak Jakša gazda — čo'ek, ne bi ni bilo toliko čudo. Reklo bi se : prohtjelo joj se gazdinstva. Al ovako! . . .

Ne može se doduše kazati, da je didak Jakša siromak ; ima toliko, da može kraj s krajem sastaviti. Drži i jednoga slugu. U štali dva matora konja, kojima su ledja dobrano šiljasta, a na stanu krava. Kuća je u njega niska, malena, starinska sa sitnim pendžerima, avlija prostrana. U bašči raste korov, jer nema tko cvijeće da zasadi. Sam je, udovac je bez djece i bez ikoga svoga. Zato se i odmah navalio ženiti, čim mu je baba umrla. Ogleda se didak Jakša po selu, misli, kuda će, kako li će. Što je udovica po selu, sve to nije spram njega, sve je to mlado.

I lijepo se didak Jakša ne bi nigda oženio, da ne bi dobroga komšiluka i prijaznih komšinica, koje su vodile brigu o njemu. Upute one njega na Gjurkićevu kuću.

U toj su kući bile dvije udovice : baba Anka Gjurkićeva, njezina snaja Malča i Kaja, koja je bila Malčina kći, a Ankina unuka. Bila to siromašna kuća. Didak Jakša zaprosi babu Anku, koja je bila spram njega, ženska njegovih godina. Ali ga baba Anka odbije. Nije — kaže — za nju više udaja. Dobro ona i tako živi. Sad živi, kako je nju volja, a onako bome ne bi mogla. Čemu da si natovari više posla i brige!

Krivo je to bilo didaku Jakši. Ne može kuća biti bez žene. Valja tu skuvati, pomesti, oprati i dabome — već se zna, kako je. Nije drugačije, ženiti se mora. I on onda, kad ga je odbila baba Anka zaprosi snašu Malču. Al i ona ga odbije. Ne će si ni njoj za didaka, a opet mnogo i ne mari za udaju. Već se smirila i sprijateljila sa svojim udovičkim životom.

Komšinske žene nagovore didaka Jakšu, da zaprosi i Kaju. Zašto da ne pokuša sreću? I on se odvaži, premda se nije nimalo nadao, da će uspjeti.

Žene su mu mnogo pomogle. Nagovarale su Kaju, bajale joj o malom gazdinstvu, o bezbrižnom životu, naklapale koješta. Kazivale su, kako je didak Jakša čovjek iskusan i valjan, koga su birali i u općinsko vijeće, i koga svako poštiva; — nije istinabog — prvi gazda u selu, al je dobro stojeći, a osim toga nije ni tako star. Pristao je i još se dobro drži. Kad se nedjeljom i svecem uredi i umije kupovnim safunom, pa se lijepo obuče, vidjeniji je od mnogoga momka. A koliko vrijedi imati razumna i iskusna čovjeka, to ne treba ni spominjati. Snaša se Kaja čudila, videći, da se ni baba ni mati njezina ne će da udadu za didaka Jakšu. Ipak je on čovjek ugledan! Razuman je, uvijek ozbiljan i trijezan. Malo je takih ljudi u selu. Njega nitko nikada nije vidio pijana. Kô kakav gospodin! Kad se onako visok i koštunjav ustoboči, kad pogleda svojim orlovskim okom, vidjeti je kao kralj. I čovjek upravo osjeća poštovanje prema njemu. Pa onda ono njegovo lice s prosijedim dugim brcima, uvijek ozbiljno i skoro strogo, na kojem nigda ne plije smiješak!

I Kaja se lako dala nagovoriti i ona se odlučila udati za didaka Jakšu. Al sve to ne bi ništa hasnilo i ona bi teško bila za njega pošla, da ju nisu zablenuli i primamili dukati, što ih je dao didak Jakša. Šest je velikih dukata on položio pred nju na siniju! Njezina je davna želja bila, da joj je imati jednu struku makar malih dukata pod vratom. A sad, eto, samo treba reći riječ i ona će imati šest velikih dukata pod vratom. Kako će sad istom sinuti ljepota njena u čitavom svom sjaju i raskoši, kad sveže te dukate pod vrat, kako li će se sad istom svi za njom ogledati. Kad se sad negdje uhvati u kolo, kako će to zveketati po prsima i sjati i bliještiti se na suncu!

Ona je samo mislila na te dukate. Oni su je neodoljivom silom mamili. Sad joj se i didak nije činio tako mator. Pa napokon — što rekle one žene — i

bolje je ženi uz pametna i iskusna čovjeka, kojega još k tomu svi poštivaju. Njezina će mladost sad istom pravo i procvasti, jer će joj biti lak život uz njega, jer će on oko nje tetošiti. On će raditi kako ona hoće. Bit će veseo, da ga samo lijepo pogleda i da mu se nasmiješi. A ona će raditi, šta je nju volja, naužit će se mladosti svoje. Bit će je i medju mladama i — kako se ono kaže — i u selu i na prelu i u kolu. Pa još s onim velikim dukatima!

Tako je ona mislila i odlučila se, da podje za didaka Jakšu.

II.

Već prvih dana, otkako živi u kući didaka Jakše, jasno je osjećala snaša Kaja, da se prenaglila. Ipak bi bolje bilo, da je još malo počekala i bolje promislila. Ne može se doduše potužiti, da joj je rdjavo, ne može ni njega prekoriti, da se ne drži prema njoj ljubezno. Šta više, on joj u svem ugadja, mazi i štedi je. Najveći dio kućnih poslova on sam pòrâdi, dobar joj je, sasvim joj je dobar. Al ona ipak nije zadovoljna. Nikako joj se ne svidja taj njezin novi život. Ona je sve to drugačije zamišljala. Činilo joj se, da će biti bezbrižna, da će joj goditi, kad vidi, kako oko nje tetoši njezin didak, kako je na rukama nosi. Al badava sve! Didak ostaje didak. Ne hasni mu prati se u tri vode i s najfinijim safunom; navorano lice osta navorano; nigda ne izgladi na njemu onu rapavu kožu. Može on mazati, koliko hoće, kosu i brkove, češljati i gladiti; što je sijedo, to se već ne dâ uljepšati. Mator je, pa kraj! Pa i ono poštovanje, što ga je dosad osjećala prema njemu, blijedilo je pomalo i skoro da ga je već tih prvih dana nestalo. Ona se sama donekle silila, da ga uščuva i zadrži, ali prilike i onaj zajednički život muža i žene, koji radja posebnim jednakim odnošajima, koji u drugačijoj i donekle oporoj slici prikazuje sve ono, što se negda gle-

dalo kroz uljepšane naočale — sve to raskrinka taj zajednički život.

Već prvu večer, kad je ostala s njime sama, kad ju je drhtavom staračkom rukom stao grliti, sav upravo izobličen od lakome požude, kadno se onako mator sav upalio i gorio kô stari panj — već onda je osjećala, da on u njezinim očima mnogo gubi. Osjećala je, da već ne može u onolikoj mjeri osjećati poštovanje prema njemu, kojim je prije bila sva obuzeta. Nije ona nikaka nedužna djevojčica, da ne bi znala, na čem se osniva brak; ona znade, da je to napokon prirodno. Al ipak on — didak Jakša — onaj didak Jakša, koji je njoj prije toliko imponirao, koga je ona mnogo štovala i u kom nije vidjela obična čovjeka — on bi i tu trebao nekako drugačije postupati. Kako — o tom nije bila svjesna. Ovako, dok ju je lakomo grlio i očima proždirao, dok se mučio, da se pred njom pokaže bodrim i nekako mladjim nego što jest, — činio joj se upravo smiješnim i ona je jasno osjećala svoju premoć nad njim. A ona prevelika, u uz to nemoćna lakomost njegova upravo joj se gadila . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Jednoga jutra ona baš mete sobu, kad li dodje iz avlije didak Jakša, koji se tamo ogledao za poslom, pa okolišajući i sav smeten stojeći na pragu rekne:

— Ovaj . . . deder mi nešto one dukate!

Snaša se Kaja ispravi i prestane mesti, pa spustivši jedan kraj skuta, koji je bila potpregla, pogleda ga začudjeno.

— A šta će ti? — upita ona.

— Da ji' vratim onome, čiji su.

Snaši je Kaji bilo, kô da ju je grom ošinuo. Sad joj je bilo sve jasno. Dakle je dukate on pozajmio! One dukate, s kojima ju je predobio i koji su bili glavni uzrok, da je pošla za nj!

Zakipilo u njoj. Bilo joj je, da mu iskopa oči, one matore, lopovske, da ga, gada, popljuje. Al ipak nije to učinila. Samo je izjurila iz sobe i otišla u kijer, izvadila iz sanduka dukate, pa vrativši se u sobu bacila ih didaku Jakši pod noge, pljunuvši preda nj.

A on se, premda se osjećao posramljen, okosi na nju, samo da prikrije stid, koji ga je svega polio:

— Ženo, nemoj mi se bisnit! 'Oćeš li, da se ja tebe nalupam? !

— Sram te bilo, varalico i nepoštenjače! — vikne na njega snaša Kaja onako jadna. — Prevario si me i oteo mi mladost i život. Ne bi te se iz gada vidilo, da ti nije mene. I ti bi se još usudio dizati ruku na mene! Sram te bilo i prid Bogom i prid svitom!

I ona ode u kijer sileći se, da joj ne grunu suze i da ne brizne u plač.

A didak se Jakša zaista sramio. Ah, kako se osjećao poniženim, sitnim, pred njom! Uvidjao je, da ona ima prava grditi ga, kad ju je prevario; pravo bi imala, da ga obaspe još i gorim i ružnijim riječima i pogrdama.

Tako je mislio časak. A onda se odmah u njemu javio drugi glas, koji je govorio: „Pa zašto da se stidiš poradi toga pred njom? I drugi tako rade i to se ne zàmjêra. To je oduvijek bilo i bit će, da kod ženidbe i jedna i druga strana gleda, kako će prevariti i izvući što više koristi za sebe. Svako grabi sebi. Luda je ono, tko ne će sebi dobro. Pa najposlije to i nije prevara. To je bio jedini način, da ju predobiješ. Drugačije se ona nigda ne bi udala za tebe. I momka nacifraju i u lijepo ga odijelo obuku, kad ga žene, gledaju da ga prikažu ljepšim, nego što jest, a tako i sebe bogatijima, nego li što je to u istinu, samo da lakše uspiju. I provodadžije i žene naklapaju o bogatinji i gazdinstvu, lažu i mažu, dok im ne podje za rukom nagovoriti i domare i djevojku.

A poslije se pokaže, da od te slavljene bogatinje i gazdinstva nema ništa. Isprva dabome da bude i svadje poradi toga, a onda se žena i priuči i smiri, pa nikomu i ne pripovijeda, samo da se ne sramoti. Tako je to već udešeno na svijetu".

Didak Jakša, utješen i osokoljen tim mislima, pokupi dukate i podje, da ih odnese onome, od koga ih je pozajmio.

III.

A snaša se Kaja zavukla u kijer ojadjena i uvrijedjena u dno duše zadubivši se u teške misli, koje su joj parale srce. Nije nigda ni u snu pomišljala, da bi je on mogao tako nasamariti.

Kako je krivo o njem mislila, kako je on bio u njenim očima velik i poštivanja vrijedan, a eto, kakav se pokazao! Kako ju je krvavo uvrijedio! Kako je uludu žrtvovala svoju mladost ne dobivši ništa u zamjenu za toliku žrtvu! Propadoše eto sve njezine lijepe sanje, kojima se zanosila onda, kad je primila one dukate i odlučila poći za didaka Jakšu. Mislila se dičiti s tim dukatima, koji bi uveličavali i uljepšavali ljepotu njenu, kad bi se nedjeljom i svecem obukla i nacifrala, pa zašla u kolo i u veselje. Prkosila bi čitavome selu, i ženama i curama videći, kako se i momci i oženjeni ljudi ogledaju za njom začarani njezinom gizdavom ljepotom i mladošću. Al ovako! Sad je lišena baš onoga, poradi čega se i udala za toga didaka, što ju je jedino osvojilo i primamilo, da napusti svoju lijepu slobodicu i metne glavu pod jaram. Ništa nema od onoga, čemu se nadala. Samo joj ostaje život s didakom matorim i sebičnim...

Rasplakala se snašica Kaja. Suze joj grunuše poput plahe kiše i kvase joj rumeno lice. Sve se sili, da ne zarida u sav glas. Zavalila lice u jastuke na krevetu, a obla joj se ramena samo tresu od plača

Kad se isplakala, bilo joj je lakše. Al u srcu joj je ipak ostao žalac. Osjećala se uvrijedjenom u dno duše i stalno je odlučila, da će se ma kako osvetiti tomu didaku Jakši, koji se je pokazao kô i svi drugi, a koga je ona gledala u lažnom svijetlu besprikorna poštenja i rijetkih vrlina.

*

Sjela je na prag kijera i metnuvši lice medju dlanove, a laktove podbočivši na koljena — gledala preda se u avliju. Sunce se već visoko popelo na nebu, pa stalo već pomalo pripicati. Avlija sva obasjana; sve na njoj titra i bliješti, a hlada već skoro sasvim nestalo. Samo se za ambarom pružila za dobar korak kratka sjena, a pred dudom već i nema pravoga hlada. Sunčani traci već sasvim prodiru izmedju sitnoga lišća i grančica i zaustavljaju se na zemlji, gdjeno se čine kô svijetle i sjajne pjege na zelenoj travi, po kojoj čeprka i tucka kljunom oroz dozivajući svoje kokoši. Na drvnjaku — tamo dalje iza ambara — sjedi sluga Palko, pa metnuo medju noge komad hrastova drveta i teše ga bradvom; valjda pravi lijevču ili tako šta. Mlad je i krepak. Crnomanjast. Opaljeno od sunca lice vidi mu se s jedne strane, jer je tako okrenut.

Gleda ga snaša Kaja, kako se sagiblje tešući, kako mu snažne ruke okretno rade, a široka se pleća časkom dignu, pa opet spuste, gleda ga i sve misli o svom jadu. Misli i premišlja, kako da se osveti didaku Jakši, kako da mu vrati šilo za ognjilo. Koješta joj pada na um, al ni za što se ne odlučuje i ni za što se ne može zagrijati. I onda se odjedared javi u njoj neki nestašni glas i stane joj isprva istiha, a onda sve drskije šaputati: „Pogledajder Palka, kaki je momak! Kako je pristao, krepak i mlad! Eto zametni s njime ašikovanje, pa ćeš se tako osvetiti didaku Jakši!"

*

Nasmijala se skoro u sav glas toj neočekivanoj misli. Istom štogod ! Ona da se zavoli s jednim slugom !

Al onaj je glas i dalje govorio sve smjelije : „Ne treba se tu sprdati. Zašto se sprdati i prezirati ? Zar on nije bolji od tvoga didaka, koji te je još i nasamario ? Bar u ljepoti, mladosti i snagi svakako je bolji od njega. To je kô bog i šeširdžija !"

Snaša se Kaja nikako nije htjela ozbiljno podati tome glasu, a ipak je prisluškivala njegovu zavodljivu šaputanju. Ta ju je obijesna misao ugodno čagljigala. I sad se skoro udobrovoljila i nešto ju je neodoljivom silom nukalo, da se malo našali s Palkom. Ništa ona nema na umu i u tom je na čistu, da se nipošto ne bi htjela zavoliti s jednim slugom, al ipak joj se hoće malo s njime našaliti, da se razvedri, a i da prkosi didaku Jakši.

I onda spusti ruke na koljena i vikne prema drvnjaku :

— Palko !

— Oj ! — ozove se on.

— Ded malo 'vamo !

Palko ostavi drvo, što ga je tesao na drvnjaku i polagano, skoro lijeno podje. Kad je došao do snaše Kaje, odmah on upita :

— Šta bi, gazdarice ?

A snaša Kaja malo naškubi usnice, pa ga upita ošinuvši ga okom :

— Ajde, Palko, pravo reci, imaš li curu ?

— Ma nemojte me istom štogod pitati, gazdarice, nit mi se rugati !

Stidio se Palko, a malo se i srdio. Nije mu bilo pravo, što ga to pita, jer je bio tvrdo uvjeren, da mu se ruga i da ga hoće dignuti na sprdnju.

— Ma ded, Palko, reci, kad te pitam ! Zašto si taki ?

— Ah, manite me se i ne sprdajte se sa mnom ! — rekne Palko mahnuvši rukom i polagano otklima na drvnjak.

— Ta Palko ! Oj Palko ! — vikala je za njim snaša Kaja smijući se.

No Palko je već bio na drvnjaku i ondje nastavio svoj posao. Kvrckao je sjekirom po onom drvetu, a onda ostavio sjekiru, pa uzeo bradvu i opet njome tesao.

Bio je u neprilici. Osjećao je, da ga gleda snaša Kaja i srdio se.

— Zašto ona hoće, da me digne na sprdnju ? Čemu mi se ruga ?

Onda si je prikazao u duši snašu Kaju onako svježu, rumenu i mladjahnu, jedru i mirisavu s onim skladnim tijelom i nasmijanim i veselim graorastim očima — i sad je poželio, da je pogleda. Ali nije se usudio to učiniti, ma da je bio daleko od nje, nego je samo gledao preda se, a onda uhvatio drugo drvo i stao po njem udarati sjekirom, da su mu sve ruke odbrecale.

— Kud sam se ja to zaveo i šta ja to mislim ! ? — karao je u mislima sam sebe nastojeći da odagna već unapredak onu zavodljivu misao, koju se nije usudio raspredati i prepustiti joj se. I sad ga je bilo čisto stid pred samim sobom, gdje se on, bijedni sluga, zaboravio pa makar i načas.

Stao je udvojenom snagom raditi na drvnjaku ljut sam na se.

A snaša ga je Kaja sažalno gledala i u duši se smijala njegovoj nespretnosti i zabuni. Smijala se i sebi i onoj ludoj pomisli, koja joj je onako iznenada dunula u glavu. Gdje bi se ona upustila s jednim slugom ? ! Pa još s ovakim ! To bi trebao biti drugačiji momak. Ne što se tiče ljepote, nego držanja i iskustva. Njoj su se svidjali i imponirali samo taki muškarci, koji ma u čemu natkriljuju obične ljude, pred kojima se ona ne osjeća sigurno, s kojima se ne može razgovarati bez male smetnje i zabune.

A sve da je i taki momak Palko, ipak se ne bi mogla — čini joj se — upustiti s njime. Sigurno ne bi. Suviše je ponosna, da bi uradila tako šta, jer on je njezin sluga. Ali šta to ona radi ? U kake se to trice zamislila ? Smišlja, kako da se osveti didaku Jakši, a kud je zašla ? !

Kad se spomenula didaka Jakše i onih dukata, onda joj se i opet povratilo ono tjeskobno čuvstvo, pod kojim joj se činio život njezin ništetan i prazan. Što joj preostaje, zaboga, i kud je pristala ? Zar da provede čitav svoj vijek uz matora didaka, koji joj upravo ništa ne može dati od onoga, što traži njezina mladost ?

I opet se turobno zamislila snaša Kaja i osjećala se jadnom i bijednom. Sjedila je još neko vrijeme pred kijerom ne pazeći više na slugu Palka, koji sad za nju nije ni postojao na svijetu, a onda ode u kujnu, više od navike, nego li svijesno, da se ogleda za poslom.

IV.

Kad se vratio didak Jakša, stajala je ona pred bankom potičući vatru, uz koju su bili pristavljeni lonci. Iz njih je izlazila para i širila se po čitavoj kujni zajedno s mirisom kuhanoga graha i luka.

Stajala je zamišljena i gledala preda se prepuštajući se mislima i ploveći s njima daleko odavde, u ružičaste krajeve mašte i čežnje, odakle joj se smiješila sreća . . . Njezina se upravo lijepa pojava oštro isticala u toj mračnoj i čadjavoj kujni. Ono njeno svježe rumeno lice, koje je sada od vatre na banku bilo još rumenije, onaj bjelušasti obli vrat, pa okrugle pune ruke, što slobodno cijele vire iz zasukanih bijelih rukava, onaj struk njezin, opasan šarenom tkanicom, štono se utisnuo izmedju punačkog gornjeg tijela i kukova gojnih, pa onda potpregnuti bijeli skuti njeni, izvezeni i opšiveni širokom čipkom, — sve je to podavalo mnogo prirodnoga čara i dražesti

njezinoj pojavi, s koje je sipio dašak sazrele ženske mladosti poput plahe proljetne kišice, štono čovjeka razblažuje i osvježava — — —

— E, bogami, ako 'vako potraje vrime, kako je sad, za koju nedilju ćemo već žeti — rekne didak Jakša, kad je došao. Htio je, da kakogod započne razgovor, htio je da vidi, kakve je volje snaša Kaja, da li ju je srdžba već minula ili nije.

Ipak se nije osjećao sasma siguran pred njom. On, koji je u svakoj prilici znao sačuvati apsolutni mir i neko dostojanstvo, on, koji je svagda svojim držanjem i sudom često upravo imponirao svima, — sad se, evo, ne usudjuje pravo pogledati u oči ženi svojoj rodjenoj, pa još toliko mladjoj od sebe !

Napunio je i zapalio lulu, švrljao je po kujni i gledajući u zemlju ili kojekuda po budžacima kujne i opet započinjao razgovor trudeći se, da izmami od snaše Kaje koju riječ.

— Bogami ovi se Antini pojogunili. Stekli ništa malo, pa takija misle : e, ko smo, mi smo ! To već ne će čo'eku pravo ni Boga nazvat. Pa da je to kaka bogatinja, ne bi se ni čudio. A di je to ! Trčalo pa nije stiglo.

Zašutio je, jer snaša Kaja i opet nije ništa na sve to primijetila. Sad mu je bilo upravo neugodno. Al ipak je odlučio izdržati nadajući se, da će se ovako s lijepim s njome pomiriti.

Napokon se usudio pogledati je i zapitati :

— A šta ti ništa ne odgovaraš ?

Ona ga samo ošine pogledom, ali ništa ne odgovori, i onda opet spusti pogled na banak i na lonce malo nadignuvši prezirno gornju usnicu.

I čitavo vrijeme, što je didak Jakša bio kod nje u kujni, nije s njime ni riječi progovorila. I udarilo je podne i dogotovila je ručak i iznijela ga u sobu na trpezu pred didaka Jakšu i pred Palka, a još uvijek nije ni obijelila zubi. Nije ni ručala s njima, nego je

ostala u kujni. I kad su oni odručali, spremila je šuteći trpezu i onda prala sudje i dalje radila svoj posô.

A poslije večere, kad se unoćalo i kad je već bilo vrijeme počinku, nije htjela spavati u sobi s didakom Jakšom, nego je otišla u kijer.

Muka je bilo didaku Jakši, što ona tako radi, al je šutio misleći, da će se ona već udobrovoljiti.

No prevario se. Snaša Kaja već nije više mogla da živi s njime onako, kako živu čovjek i žena. Nikako mu nije mogla oprostiti, što ju je prevario, što se tiče onih dukata.

Doduše već je skoro i pregorila te dukate, al ipak se nije mogla smiriti. Baš su ti dukati učinili, te je stala sad ozbiljnije i dublje razmišljati o sebi i o svom životu. Dosad je sve, što bi imala poduzeti ili učiniti, uzimala na laku ruku ; bila je vjetrenjasta, lakoumna, a gdjekad i djetinjasta. Tako je i bez trezni jega razmišljanja pristala, da se uda za didaka Jakšu. Napokon ona je i suviše mlada i premalo iskusna, da bi mogla pravim okom zagledati u život, sve valjano spoznati i prosuditi. No sad joj je tijesno, osjeća se kao ptica u kavezu. Pa sve da ju i nije prevario s onim dukatima, ipak ne bi — čini joj se — bila zadovoljna. Kako se, eno, već prvu večer poslije vjenčanja, kad je ostala s njime sama, rasplinulo ono dosta veliko poštovanje, što ga je ipak prije gojila prema njemu ! Rasplinulo se i nestalo ga. A nestalo ga je zato, što joj se on ukazao drugačijim, nego što se ona nadala, što se sav upalio proždirući je lakomo očima i što je bio upravo smiješan i gadan poradi svoje nemoćne lakomosti . . .

Drugačije bi ona sve to htjela i udesila život, nekako čistiji . . . Ona i nije od onih žena, koje su lakome na muškarce i koje ne mogu živjeti bez muškaraca. Ma da je strojna i zgodna, ma da zdravlje i mladost kipi u njoj, a često i obijesno probije, ipak

je ona od onih mirnih žena, koje se nigda preko mjere ne upaljuju. Ima u nje vatre, života i mladosti, al to nije vatra, koja će te opaliti i ožeći, nego to je vatra, koja će te ogrijati i svega te politi ugodnom toplinom.

— — — —

V.

Drugi je dan ujutru ustala još prije sunca.

Kad je izašla onako topla i još malo sanena iz kijera, protežući se, pa udanula iz punih grudi svježega zraka, koji je upravo mirisao i krijepio čovjeka, osjećala je, da ju je prošla zla volja i rdjavo raspoloženje od jučer. I sad joj se pod ugodnim dojmom, što joj ga je podavalo ovo mlado i svježe jutro, činio krasan taj božji svijet i život.

Otišla je na bunar i stala grabiti vodu. Zaškripila djerma, javila se nekim rapavim i skoro tužnim glasom, kô da joj je krivo i kô da prosvjeduje, što ju se buni iza sna, kojim je smirena drijemala čitavu noć.

Snaša Kaja izgrabi kabo vode i napuni njome usta, a onda se stane, lijevajući iz ustiju vodu u ruke, umivati.

Bilo je prekrasno ljetno jutro. Na istoku se nebo rumeni i već se stalo pomaljati sunašce. Miriši cvijeće iz bašče i lišće na dudi i lagašni povjetarac, a plavetno se i bistro nebo smije. Probudile se božje ptičice, skakuću, leprše, čavrljaju . . . Iz štale se čuje veselo fićukanje sluge Palka : čisti taj i hrani konje.

Snaša Kaja ode u kujnu. Začas naloži na banku vatru i pristavi jelo.

Iz sobe se polagano dovuče didak Jakša. Pogled mu je sumoran, kretnje trome. Razbarukana kosa, sijeda mjestimice, pala preko čela, a mjestimice strši. Brci mu se tužno objesili i otobonjili preko ustiju.

I ne nazvavši snaši Kaji „dobro jutro" i ne rekavši „faljen Isus" odvuče se on iz kujne isto onako polagano, kako je izišao iz sobe i ode na avliju, da se umije na bunaru. Kad se vratio umiven, dohvati mali niski stolčić i sjedne kraj vatre naslonivši se ledjima na duvar.

— Nekako mi nije danas dobro, — rekne on i ne pogledavši snašu Kaju.

— A šta ti je ? — upita ona.

— Vrag nek zna, šta mi je. Smlatilo me.

— E, pa 'di te boli ?

— Ne znam ni sam. Nigdi me ne boli i sve me boli. Valda su uroci il' vrâčke.

— Pi ha ! — posprdno će snaša Kaja. — Kaki uroci ! Ko bi još urekô stara čo'eka !

— Pa ako nisu uroci, a ono su vračke, — pakosno prihvati didak Jakša i odmah ujedljivo doda : — Uvračat me je već mogo kogod. Samo ako budu 'asnile vračke, bar će tebi biti dobro ! Ostat ćeš udovica, oslobodit ćeš se didaka, a ne ćeš biti bez imetka. Moći ćeš birati.

Ovo je silno uvrijedilo snašu Kaju. Ma da je znala, da je čeljade, kad je i malo bolesno, sebično i ujedljivo, ipak su je zapekle ove njegove riječi. Al da ne pokaže, kako ju je ujeo za srce s time, što misli, da mu je ona štogod uvračala, ona veselo i skoro obijesno odgovori :

— Bože daj, bilo tako ! Bar će mi život, koji sada vene, procvasti !

Didak je Jakša šutio. Sjedio je poguren na stolčiću, naslonivši ruke na koljena i sklopivši ih gledao preda se. Lice mu nekud požutjelo, oči duboko upale. Sav se činio tako kukavan i bijedan.

Kada ga je vidjela takog snaša Kaja, sažalio joj se. Sad je zaboravila i na sve ono, poradi čega je bila kivna na njega, sad već nije ćutjela onih prijašnjih uvreda, koje su radjale neprijateljskim ču-

stvom prema njemu. Mekano se njezino i dobro srce napunilo samilošću. I ona ga sućutno pogleda i zapita, a u njezinu se glasu osjećala neka toplina :

— Pa kad ti nije dobro, 'oćeš li, da te protarem ?

Didak je Jakša opazio onaj njezin promijenjeni ton, osjetio je i onu toplinu i sućut, koja se razabirala u njenim riječima, — i to mu je godilo. I to malo prijateljske brige i to nekoliko samilosnih riječi njega je pridiglo. Činilo mu se, da mu je lakše i da mu se već pomalo vraća snaga. I sad je pod dojmom onih Kajinih riječi, koje su mu se činile tako tople, u duši karao sam sebe, što je malo prije bio osoran i ujedljiv.

— A ne treba, — odvrati on, — proći će to i samo. Meni i nije tako jako rdjavo.

— Zašto se nećkaš ? Ne će škodit. Odlane čo'eku, kad ga se protare.

— Ta velim ti, nije mi tako rdjavo. Fala ti na dobroj volji ! Malo me pritislo, pa će i oduminit. Na psu rana, na psu i zarasla, — završi on šaljivo i silom se nasmiješi.

I onda se udobrovoljio i okrenuo se razgovarati sasvim onako, kô da je zdrav. I otišao je u avliju i ogledao se za poslom ; i prigledao je štalu i naredio Palku, šta će raditi, i došao je jesti. Al sve je to činio silom i vidjelo se, da mu je teško.

Kad je snaša Kaja oprala sudje iza jela, izjavi, da će ići na stan prigledati, kako stoji povrće, što ga je proljetos zasadila. Donijet će — veli — koješta, šta treba za kuću.

— Ajde, ajde, samo ti idi za svojim poslom, — rekne joj didak Jakša.

A snaša Kaja ode u kijer, da izvadi iz sanduka čiste skute i oplećak i da se obuče. Proći će kroz čitavo selo, pa valja da bude ljepše obučena. Neka se ogledaju svi za njom, a ne da je ogovaraju i da govore, kako je neuredna ženska. Ona uvijek pazi na sebe i uvijek sja od čistoće.

VI.

Išla je kroz selo sitnim korakom, gipka i svježa kao i uvijek, pozdravljajući svakoga, koga bi srela ili zatekla na pendžeru.

Pa kad je već izišla iz sela i koracala prostranim kolnim putem, koji je vodio tamo prema šumi i prema stanovima, kad ju je posuo svježi miris poljskoga cvijeća i već napola sazrela žita, štono se na njivama poput zlatnoga mora talasalo od tihoga povjetarca, onda je zakliktalo u srcu njenu radosno čuvstvo, bilo joj je, da zapjeva, što je grlo nosi. Sad je sasvim zaboravila na didaka Jakšu i na sve ono, što ju je jučer kinilo i mučilo. Djetinja radost obuzimala je čitavo njezino biće i život joj se činio vedar i krasan.

— Ako Bog dâ, snašice! ? — začuje ona odjedared za sobom muški glas.

Snaša se Kaja obazre i opazi za sobom Jolu Batagina.

— O, gle, to si ti, Jole! — rekne ona. Eto, spremila se na stan. A kuda ti?

— Ma i ja baš naperio na onu stranu, pa ćemo zajedno.

— A zašto bi zajedno? — snaša će Kaja. — Ne mogu ja brzati kô ti. A tebi se valjda žuri, dok si se tako usopio; pa zašto bi ti porad mene izdangubio?!

— Neka! — odvrati Jole. — Milo je čo'eku i izdangubiti, kad ide uz ovako grož dje.

— Ti istom štogod, Jole! — nasmije se veselo snaša Kaja. — Kako grož dje! Gdi bi žena bila grož dje.

— Ja kažem i opet: grož dje! — brzo prihvati Jole. — Kraj tebe nek se sakriju sve divojke!

Godile su snaši Kaji te laskave riječi, ma da su izišle i iz Jolinih ustiju, koji joj se slabo milio, jer joj se činio još odviše mlad i zelen.

Jole je uživao. Jedva je dočekao, da se može ovako nasamu razgovarati sa snašom Kajom. Već odavno on izgara za njom. Čim se promomčio i kako je osjetio, da je muško, on uzdiše i čezne za njom. Ona je za nj bila najčarnija žena u svem selu, koju moraš iz svega srca željkovati.

I nigda mu se nije pružila prilika, da se sam s njome razgovara. Ovo je sad prvi put. Pa i nije dugo, jedva dvije — tri godine, što se on promomčio. Zato joj se i nije usudio približiti prije: sigurno bi mu se bila nasmijala u golobrado lice, gdje se on, još momčić, raskuražio i podufao, da će kod nje uspjeti. A ona je bila tako gizdava, tako nepristupna.... Bar za ovako mlade momke, kô što je on.

Razgovarao se on s njome onako u rpi, gdje su bili i drugi, igrao je u istom kolu, u kom i ona, al nasamu nije nigda bio s njome. Zato mu je sad čisto drhtalo srce i od radosti i uzbudjenja i od nekoga čudnoga čuvstva, koje je bilo blizu strahu. Sav se u prvi čas čisto izgubio, što se našao na samu s njome. No to je bilo samo jedan tren. Odmah se on snašao, odmah se u njem javi muškarac. I onda je onako započeo sasvim sigurno razgovor s njome, svjestan i siguran, da ne govori ludo i da se ne će pred njom obrukati i osramotiti.

Pred šumom, blizu stanova se rastanu. Snaša Kaja ode na svoj stan, a Jole podje svojim putem pogledajući prema onoj strani, po kojoj je išla snaša Kaja, dok mu nije izčezla za gustom živicom.

VII.

Debeo hlad od granatih jabuka i krušaka, što su bile pred kolibom na stanu, polije snašu Kaju, kad je unišla u ogradjeno dvorište. Onako od sunca zapurenoj, kaka je bila, to je osobito godilo i ona se nije mogla dosta nažiti toga hlada i nadisati onoga

zraka, koji je bio sav ispunjen mirisom lišća i zelenila, trave i šumskoga cvijeća.

Otvorila je kolibu. Zaškripe stara vrata, koja se već dugo nisu otvarala, a iznutra prodre miris po starini i plijesni.

Snaša Kaja ostavi vrata otvorena, a svijetlo i svježi zrak zastruji unutra.

Sva tri je mala prozorčića na sobi otvorila snaša Kaja, a onda je pripasavši preda se staru pregaču otišla prigledati povrće. Iskapala je krumpir, brala jabučice i zelenu papriku, mećući sve to u korpu.

Već je sunce žestoko palilo, kad je ona posvršavala svoj poso i otišla u kolibu, da štogod založi i da se spremi natrag u selo.

Sve joj se to, što je danas radila na stanu, nekako činilo, kô da to i ne radi ona. Na sve to nije ni pazila, jer se bila prepustila mislima. Ovako sama na tom stanu, u toj tišini nije mogla, da ne misli o sebi, o svom životu ... i tako koješta drugo.

Nego ono čuvstvo radosti i bezbrige, koje je još jutros prelila u njeno srce ona svježa zora, ona vedrina neba, pa miris livada i cvijeća poljskog — to je čuvstvo još uvijek vladalo njome i nije dalo, da je zaokupe suve, a kamo li turobne misli.

Već je bila zatvorila one male prozorčiće na kolibi, već se sasvim spremila, da će natrag u selo, kad bane Jole Bagatin. Iznenadila se snaša Kaja i gledala ga začudjeno.

— Faljen Isus, snašice ! — pozdravi je on i odmah doda :

— Evo sam ti donio jabuka. Slatke su, lijepe su. Petrovače. Bio bi' ja to već prije donio, al nisam dospio.

I on stane vaditi iz njedara jabuke i davati snaši Kaji.

— O, Jole, gle, kako si ti dobar ! — govorila je ona i primala jabuke mećući ih u pregaču. Al kud ti pamet, Jole, te ti nosiš jabuke udatoj ženi !? Šta će

ti stara kokoš !? — završi ona šaljivo i zagrize jednu jabuku.

— Nemoj tako, snašo ! — odvrati Jole i sasvim se uozbilji. Ne znaš ti, kako je meni.

— Kako ti je ! Lijepo ti je. Mlad si, bogat si, bez brige si.

— Šta to 'asni, kad nemam svega, šta mi pusto srce išće, — prihvati Jole. Evo, da ti pravo kažem : ja izgori' od želje za tobom ! Kad te vidim, sve nešto uzavri u meni ... I onda tako ... i milo mi je i drago mi je, i živiti me veseli i srce mi se raduje. I čini mi se, da je sunce sjajnije, i dan mi je krasniji i božji me svit veseli ... A kad tebe nema, onda mi je sve pusto i sve mi je prazno ... I ne vidim, da sjaji sunce sjajno, i ne vidim, da se vedri danak smije ... Sve mi je naopako i sve mi je tužno ...

Jole je govorio s osjećajem i sa zanosom. Riječi su mu tekle same od sebe, žuborile. Dugo su kipjele u njegovu srcu, dugo ih je nosio u sebi, osjećao i živio s njima u snu i na javi, a sad su same probile iskrene i zato snažne i dojmljive. Iz njih je virila priprosta, ali poetična slavonska duša, zanosna i prepuna osjećaja i vatre ...

I te riječi, jednostavne i iskrene, duboko su se dojimale snaše Kaje i hvatale se njezina srca. Godile su joj i laskale joj. Zadovoljno se i samodopadno smiješila njezina ženska taština, i ponosna se dizala i rasla. Nije ih se mogla dosta naslušati ; gutala ih je i upijala u se kao zvukove čarobne i sladjane pjesme, štono se prelijevaju i āršću na guslama ciganskim ...

Ogledala se u njima kao u kakom zrcalu i sama se sebi svidjala osjećajući svoju ljepotu kao nigda prije.

I odjedared joj se Jole učinio sasvim drugi. Poslije tih riječi odjednom je porastao u njenim očima : činio joj se vrijedan, da ga drugačije gleda nego li dosad. Dosad skoro da i nije postojao za nju. A sad je lijepo osjećala, da ju on osvaja. I ono nje-

govo golobrado lice sad joj se činilo nekud sasvim muževno. I onaj njegov glas tako je dostojanstven i ozbiljan, kô u kakova starkelje. Pa onda one crne oči njegove ! One oči garave, što gore čudnom vatrom, iz kojih kô da frcaju iskre ljubavi i strasti ! . . .

Jole se približi, opojen sam svojim riječima, snaši Kaji i uhvati je za ruku, štono je bila do laktova gola i činilo se, kô da će puknuti od jedrine.

No njegova se žuljava ruka nije tu zaustavila, nego se kao sama od sebe oskliznula i ogrlila mekan pâs snaše Kaje, štono se stidno utisnuo izmedju punoga tijela i kukova oblih.

Nije se branila snaša Kaja, nije joj ni palo na um, da mu se opre. Njoj je sve to godilo — i ako ju nije raspaljivalo — što ju grli željna ruka momačka, koja lako podrhtava od sladjane čežnje . . .

Njoj je godila Jolina mladost, svježa i skoro netaknuta, neiskustvo i iskrena odanost.

I ona mu je dopustila, da ju ljubi i miluje.

I zagrlio je Jole snašu Kaju, a nije izdanuo — kako je mislio negda — i poigrali sa se prsti njegovi u njedrima njenim, a nisu izgorjeli ; i ljubio ju je i milovao ju je, a nije se rastopio od medena milovanja . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Malo kasnije išli su zajedno sa stana u selo. Razgovarali su se, šalili se. Jole je molio i zaklinjao snašu Kaju, da i sutra gleda doći s poslom na stan ; a ona je obećala doći.

Veselio ju je taj mladjahni Jole, veselilo ju razgovarati se s njime. On je budio u njoj želju za živótom jogunastim i obijesnim, koja je kod nje bila uspavana, raspirivao je iskre mladenačke vatre. Pa onda ruka je njegova tako snažna, žilava i mlada. Kad te zagrli, čini ti se, da ćeš izdanuti : daha ti nestaje, a opet ti je milo i toplo.

Svidio se Jole danas snaši Kaji, mnogo joj se svidio.

VIII.

Već se sunce dobrano nagnulo k zapadu, već se spustio hlad na čitavo selo, kad je došla kući snaša Kaja.

Začudila se, kad je unišavši u sobu opazila, da didak Jakša leži na krevetu.

— „Dakle mu je gore !" — pomisli ona. „Na njega je zbilja došla neka ozbiljna bolest ; ili je to samo od starosti."

Ona pridje krevetu i upita ga, kako mu je.

A on je ležao na krevetu, propao i bliedo-žut u licu. Oči je mučno držao otvorene ; svaki čas su mu se same sklapale. Ruke, mršave i išarane plavim žilama, ležale su kao odsječene na pokrivaču.

— Kajo, — rekne on — ja vidim, da ne će biti dobro sa mnom. Došla je neka bolest na mene i ta će me uništiti.

— Ne daj Bože, da tako bude ! Uzdaj se u Boga ! — tješila ga ona.

— Ah, mani se ! Znam ja dobro, šta govorim. Nego ovo sam ti 'tio reći. Ja ne ću dugo. To je sigurno. Omatorio sam . . . pa onda odjedared ta bolest . . . A kad bolest i starost pritisne čo'eka, ko će im se odrvati? ! I ti ćeš ostati udovica. Mlada si, a ostat će ti iza mene i to nešto imetka, pa će se ljudi otimati za tobom. Samo pazi, da se ne namiriš na kakoga bekriju, koji bi ti sve to prorajtô i uz koga bi se još napatila i okusila svakog zla.

— Al mani se, 'di bi ja . . . — branila se snaša Kaja.

— Nemoj se, ti ništa braniti ! — prekine ju didak Jakša. Samo se ti udaj. I pravo je, da se udaš. Uza me starca, bome se nisi naživila ni naužila onoga, što ti mladoj srce išće. A i prevario sam te i najidio sam te. Znaš, porad' oni' dukata . . .

Snaši se Kaji stislo srce i bilo joj, da zaplače, al ne od boli ili tuge, nego od nekoga nejasnoga čuv-

stva, u kojem je bilo i tihe tuge, a i nešto, što je bilo skoro nablizu nekoj radosti i sreći, koja joj se u daljini nejasno ukazivala. Ali to je čuvstvo ona odmah potisnula u svojoj duši i nju su sasvim osvojili topli i iskreni osjećaji. Gledala je didaka Jakšu onako propalog, nemoćnog i bolnog i bilo joj ga žao.

Njegov tako brzo promijenjeni izgled, koji je sad tako bijedan, njegova nagla bolest, koja možda prijeti smrću, — sve je to učinilo, te joj se srce napunilo velikom samilošću, s kojom je dolazio još neki topliji i posve iskreni osjećaj ljubavi. Ali to nije bila ljubav žene prema mužu, to je bilo neko čistije čuvstvo, to je bila ljubav slična onoj, što je osjećaju djeca prema roditeljima.

I sad je snaša Kaja samu sebe prekoravala u duši što je tako dugo ostala na stanu, što je išla na stan, a njega ostavila samoga. Pa onda pomisao na Jolu i na razgovor s njime! Ona se šalila i ludesala, a nije ni časak pomislila na siromaka didaka Jakšu. A ipak kako je on dobar! Samo kako on to njoj toplo govori, kako se, eto, pokazuje, da i made srca za nju!

Krivo je dosad sudila o njem. Istina, on ju je prevario za one dukate; ali zar on nije mnogo toga njoj iščinjao, zar je nije štedio, gdje je mogao, zar nije nastojao, da joj učini život što lagodnijim i boljim?

Pa i sada, u bolesti svojoj, kad pomišlja, da će se možda rastati sa životom, on ipak ne zaboravlja na nju, on ima za nju samo lijepih riječi, on se i sada brine, kako će joj daljni život bez njega biti ugodan. Velik je on i poštivanja vrijedan!

Kad je snaša Kaja okrenula tako misliti, sva se raznježila i bila je gotova, da zaplače. Spomenula se svega svoga života za to kratko vrijeme udaje s didakom Jakšom; sjetila se i toga, kako mu se bila namislila osvetiti. No najviše ju je smetalo to, što je bila na stanu i divanila s Jolom. Sad ju je bilo upravo stid pred samom sobom, što se zaboravila. Ona, koja se uvijek držala kako treba, za kojom su svim mladjim muškarcima rasle zazubice, sad se dala grliti od Jole! Kako je to ona posrnula i zabasala?! Pa još k tomu ona je žena didaka Jakše, trijezna i ozbiljna čovjeka, koji ima svoju čast ne samo u selu, nego i dalje, dalje, u drugim selima, gdjegod znadu za njega, — čovjeka, pred kojim bi onaj Jole samo crvenio i mucao!

I opet je didak Jakša sinuo u njenim očima, i opet ga je ona gledala u onom svijetlu, u kojem ga je gledala, kad se udavala za njega, i opet je on za nju bio rijedak i osobit čovjek, vrijedan poštovanja.

Sad je jasno osjećala, da sutra ne bi išla na stan, kako je obećala Joli, sve da je didak Jakša i najzdraviji.

Njezini su osjećaji prema didaku Jakši postali drugačiji, čistiji. Sad joj se činilo, da bi mogla s njime lijepo živjeti. Sve je to učinila njegova nagla bolest; ona je preokrenula njezino srce. Eno još je jučer željela, da ga se oslobodi, a sad upravo strepi, da ne bi umro. Žao joj ga je. Sad, kad bi se lako moglo dogoditi, da se on zauvijek rastane s njome, — gleda ga ona samo sa svijetle strane, a tamnih i ne će da vidi, pa preletjevši u mislima njihov zajednički život mora priznati, da joj je bio dobar.

Snaša Kaja, smirena i obuzeta toplim osjećajima pridje krevetu didaka Jakše, spremna, da ga dvori i željna, da mu pomogne.

A rumeno je večernje sunašce, štono se sasvim nagnulo k zapadu praštajući se na rastanku s bijelim danom, pružilo svoje sjajne zrake, koje su lako prolazile kroz stakla na pendžerima i obasjavale čitavu sobu uresivši je večernjim rumenilom.

Snaši se Kaji činilo, kô da joj se te sunčane zrake dobrostivo smiješe, kô da je pozdravljaju i blagosivlju obećavajući joj ljepše, vedrije dane, pune svjetlosti i ljubavi . . .

*

DIDAK I BAKA.

U našoj je kući mnogo družine. Baš se može kazati : velika kuća. Eto, baš da ih nabrojim ! Sebe i moga Šimu ne ću ni računati. Tu je moj sin Pava i njegova žena Oliva, pa još jedan sin, kojega smo baš jesenas oženili, i — dabome — njegova mlada. Kud ćeš više? !

I lijepo je to, kad je puna kuća čeljadi, kad sve bruji život u njoj. I godi srcu pogledati ozbiljna, vesela i mlada lica ; i pòsô tu odmiče i sve je na svomu mjestu, kako treba, i ništa tu ne zapinje i sve se uradi. Pa i moje se staro srce katkad razveseli i razigra, kad pogledam oko sebe njih onako čile i svježe. Vidim njihova lica rumena i mlada, kako sjaju od radosti i od zadovoljstva, vidim, kako ih život veseli.

Gledam ja to i zamislim se i sjetim se mladosti svoje. Sjetim se i spomenem se svega. Al opet mi je sve to nekako daleko i tudje, čini mi se, kô da ja to i nisam proživjela. Čini mi se sve to kô neka stara, starinska pjesma. Sjećaš je se pomalo, po gdjekoja ti riječ iz nje dodje u pamet, al ipak čitavu pjesmu ne znaš. Ne znaš je, i krivo ti je i žao ti je, što je više ne znaš.

Tako se i meni pričinja moja mladost. Katkad mi se učini, kô da je i nije bilo. A bilo je, bilo . . . I ja sam negda bila mlada. I moja su ledja negda bila uspravna, i moje je lice negda cvalo ; i moje su oči negda bile jasne i vesele i usta nasmijana i tijelo skladno i jedro, a tanašni oplećak sve pucao od punačkih grudi . . .

Al davno je to bilo, davno . . .

Zgrbila se ledja, lice se navoralo i oko se zamutilo ; pritisle godine i grunula teška starost. Starost teška, teret teški . . . Na teret si sebi i drugima ! Pa kad tako sjednem u zapećak i vidim oko sebe taj podmladak i spomenem se dana vedrih i veselih, sve me obuzimlje neka tiha milina od spominjanja . . .

Bože, kô da sad gledam moga Šimu, kad je bio momak, 'nako još sasvim mlad, bez brkova ! Potprego gaće vezene, a ispod njih vire šareni obojci i komad rutave noge. Plavi kamizol raskopčo, a kapu kicoški najerio i zakitio se cvijećem. I još nije ni pravo zašlo sunce, još se pravo nije ni mrak uhvatio, još na sokaku sjede stari ljudi u šamcu i divane u svu šir, — al evo već njega, gdje se mota oko mojih pendžera. Kô bajage poso ga onuda vodi ! Baš tako se on drži. Ne će on, da se zna. A znadu svi to u selu, da se volimo i da ćemo se uzeti, pa se i ne zamjera. Mene katkad moji prekore poradi njega, al to sve 'nako od običaja. A zna se, pravo im je.

Pa kad se spusti noć, i mrak se slegne na selo, i sokak uzavri na divanu od mladjarije, od pjesme, ciktanja i smijeha, tambure zasviraju i pusto se kolo razmaše, — nas dvoje svako na svojoj strani. Kô da se i ne volimo. On hoda oko drugih cura, šali se s njima ; uz druge se hvata u kolo. Ne će pred drugima da sa mnom divani.

— Ne treba — kaže — da drugi slušaju, kako mi divanimo.

Al kad se raspe divan, kad se sve stiša na sokaku, onda on mene prati kući. Sjednemo na klupčicu pred kućom i divanimo, Bože, i divanimo . . . I šalimo se i smijemo se, a gdjekad udarimo i u ozbiljan razgovor. Al to samo katkad. On me obuhvati oko pojasa i grli me i ljubi me. Znao me tako čvrsto zagrliti onim snažnim rukama, da me sve rebra zabole. I sape mi nestaje i dihati ne mogu, a opet mi

godi i milo mi je . . . I pokaže se mjesec iza oblaka, mjesečina se tiha, meka i svilena razlije po čitavom sokaku ; i lagašno piri tihi vjetrić i jasne zvijezde trepere.

— Pusti, Šimo, — govorim ja — idem u kuću. Grdit će me moji.

— Ostani, Pavka, ostani još malo ! Samo još malo ! Ja bi uvik 'vako sidio uza te.

Tako me on moli razdragan, a ja ostajem i ne pazim i ne marim, što noć odmiče. Samo se privijam uz njega i mazim se kao mače jedno.

A on mi ljubi obraze i usta i oči i vrat . . . I maramu mi, kako je mazan i pust, odveže i kosu mi raščupa i od dragosti me za obraz ugrize . . .

A meni sve to milo ; uživam u tom, sve se rastapam . . .

Tako smo mi mladovali. I uzeli smo se i povjenčali nas. I djecu smo porodili i radosti se naužili i brige se nabrinuli.

Dabome da se moj Šima nije uvijek tako mazio uza me. To je bilo samo ispočetka. Al poslije, e — poslije, već zna se, kako je !

Našao se on katkad i u bircuzu, došao katkad bome i pijan kući, a katkad me se 'nako pijan i namlatio, da sam drugi dan bila sva ko isprebijana i bolesna.

Al sve se to podnese, sve se to zaboravi. Tako je to svagdje, pa tako valjada i mora da bude. Ja se i toga rado spomenem i baš moram kazati, da mi je i to sada milo kô i oni dani, dok je on bio momak, a ja djevojka. Onda smo mi još bili svoji.

E, al kad su djeca ponarasla, kad smo sve poudavali i sve poženili, pa čak i unučad ponarasla, kad su nas pritisle godine i mi ostarili, odonda mi već kô da i nismo svoji. Nekako smo se već sasvim otudjili jedno drugomu. To je sve pomalo došlo. Kad je on — moj Šima — već sasvim omatorio, onda je

sve predao sinu Pavi, neka on bude gazda u kući. Pa tako je i pravo. Samo od to doba Šima je — kako se ono kaže — peti točak u kolima. Nema već za njega pravoga posla; pa ako i ima, njegov pòsô ne vrijedi. Tako štogod djelucka na drvnjaku ili je na stánu, sam gleda da si tričava posla nadje. I svakome je na putu i nikomu nije prav.

— Oj, didače, ded se, molim te, ukloni s drvnjaka! — istom će unuk, noseći veliku sjekiru. Moram sad tu da rascipam ove klade.

— Ajde, dado, molim te, tamo u trim! — javi se snaja, sva zapurena od žurbe i posla. Tamo krpaj taj svoj opanak! Tamo se i bolje vidi.

A on, siroma baš hoće da sjedi u kujni uz banak, da se ogrije kraj vatre. Neka je proljetno vrijeme, al staru je tijelu uvijek zima!

A i sa mnom nije bolje. Sjedim čitavu dugu zimu u zapećku, prevrćem patrice u rukama, kunjam i drijemam. Kraj mene se zguri mačka, matora kô i sama što sam, pa kad je polije toplina iz furune i kad se zgrije, onda zadrijema i prede. Drijemamo obadvije i zadovoljne smo, što nikomu ne smetamo.

E, al evo ti odjedared snaje, pa zamoli:

— Ded, mamo, uklonite se, pomela bi sobu! Znam ja, da nije ni njoj pravo, što me mora buniti iz moga mira; al teško se meni dizati, kad zasjednem. Jedva se i mičem.

I tako se vuku dani, a starost sve više pritiskuje i grbi ledja. I noge su sve slabije i korak je sporiji.

Ja i moj starac živimo, kô da smo tudji jedno drugom, kô da i nismo nigda zajedno živjeli. Prodje po više dana, da se i ne vidimo. On se mota — kô što kažem — po avliji, kô bajage radi; šeprtlji tamo u štali ili na drvnjaku ili je na stanu, pa tamo onda i danjiva i noćiva. Vidi i sam, da je svima na putu, pa gleda, da se ukloni. I ja to vidim i nije mi žao, da je to tako. Pa tako valjda mora da bude. Katkad

samo ražalim se i nad njim i nad sobom. Gledam ga, kaki je: pobijelio kô ovan i sav se skvrčio i usitnio. A kakav je, Bože moj, negda bio!... I on ti 'nako mator i klimav hoće da pomogne ljudima primjestiti na avliji hambar! Upeo se, pa bajage diže onaj balvan, što su ga poduprli.

A ja gledam otkalegod iz budžaka i sve mi je, da se smijem i da plačem.

— E, moj didače, — mislim u sebi — siromače moj, ti bi još uvijek htio da se pokažeš, kako si živ. Al daleko si ti od života! I mene je i tebe život već bacio u stranu...

I vjeruj Bogu, baš da je tako! Meni se uvijek baš tako čini, kô da i ne živim, kô da sa strane samo gledam na život, što kraj mene bruji i kipi.

Katkad zna on doći i sjesti kraj mene, kad nema nikoga uz nas. Sjedimo tako jedno uz drugo šuteći kô dva stara panja i znamo dugo prosjediti, a ne progovoriti ni riječi. A šta da i govorimo?! Ne treba nama riječi. Mi sve znamo i sve osjećamo. On i ne treba meni ništa reći, što mu je na srcu i u misli, kad ja to i sama osjećam. Sve, što on proživljuje, i ja proživljujem; sve, što njega tare i tišti, i mene tišti. Ništa mi on ne treba kazivati o sebi, kad ja sve znam, kad ja gledam i vidim u njegovu dušu kô u svoju. Tako ga poznam, a tako i on mene. Godine su duge to uradile, duge godine — čitav vijek, što smo zajedno proživjeli.

I kad on sjeda na stolčić ili na klupčicu kraj mene uzdišući, trudan i klimav, ako mi ima šta reći, — ja već znadem, šta će mi reći. Vidim mu na licu, poznam po očima i po držanju.

— 'Oću nešta da ti kažem, govori on sjedajući. A ja ga samo pogledam i odmah nastavljam:

— Aha! Indi ti je sin Pava nešta nažao učinio?

— Da. Pogodila si. Gladio sam ždripca na avliji. Držim ja njega za ular i tako gladim ga; kad

li najedamput istrže ti se on meni, pa udri, djipaj po avliji! I baš je sam vrag 'tio, te je bila kapija otvorena — — —

— I on kroz kapiju?

— Kroz kapiju. Lipo pobiže, pa na sokak. Uzviko se Pava na mene, te daj takija leti za njim. I onda prigovara mi, pa da. „Šta se — kaže — u koješta mišaš? Za tebe je, — kaže — da sidiš u zapećku".

I tako nas dvoje podivanimo, pa se i opet razidjemo, kad ko naidje u sobu. I živimo svako za se i opet prodju mnogi dani, da se ne vidimo. Pa i ako se ne vidimo, i ako se čini, kô da smo jedno drugom tudji, opet smo mi jedno drugom najbliži. Starost nas veže i onaj život otprije i uspomene i uspomene... I tuga nas veže, koja nas ipak katkad osvoji. Ali katkad samo. Živimo mi, ako se ovo smije zvati životom, i siti smo života i umorni smo od njega. Samo osjećamo i vidimo, da smo malo zakasnili odavde otići. I zato smo svima na putu i zato svima smetamo. Ne pristajemo više ovamo. Samo molimo Boga dragoga, da nas primi, i čekamo smirena srca, kad će nam motika zveknuti nad glavom. A komu će prije, to Bog sveti zna.

I ne će niko zaplakati za nama i neće se rastužiti iskreno i ne će nas požaliti ni suzâ proliti za nama...

Pa i čemu suze?! Čemu suze za panjevima starim, koji su već truli od starosti svoje i nisu ni za što?! — — — — — — — — — — — — —

OTRGNUTA GRANA.

I.

Njih dvoje — Danko Vukotić i njegova mlada žena Anka — pritislo se jedno uz drugo sjedeći u najmljenom fijakeru, koji se treskao po izabanoj cesti. Vozili su se u svoj novi dom iz svojih svatova ostavivši u kući Ankinih roditelja mnoge svate, uzovnike i rodjake, koji su se još sveudilj veselo zabavljali.

Ona se naslonila njemu na rame i prepuštala se njegovu milovanju.

Sva je bila uzbudjena. Čitavo se njeno biće kao treslo od nekog napetog iščekivanja i od neizvjesnosti. Osjećala je dobro, da je sad na granici, koju ima prevaliti i otpočeti posve nov život, a s onim starim prekinuti, koji se nigda više ne će vratiti. A najviše ju je mučila ona neizvjesnost, ona nejasnost pred onim, što ima doći. U časovima ju je obuzimao i kao neki strah pred tim pravo neslućenim, nepoznatim, strah i strepnja; a opet je jedva iščekivala, da to već jednom dodje, opet je gorjela od nestrpljivosti i radoznalosti. Čudila se sama sebi, da je sad najednom takva. Prije je tako mirno i spokojno čekala taj čas i veselila mu se. A sad, kad je to došlo, to, što je tako željno iščekivala, za čim je upravo čeznula čitavim svojim bićem, — sad kao da se toga boji i čini joj se, kao da bi voljela, da može to odgoditi, da može još produljiti one čiste djevičanske časove svoga dojakošnjega života. I ona to želi sad u tom času,

ona, za koju se ne može reći, da je mlada djevojčica, ona, koja je razborita i zrela djevojka od 24 godine.

Živci su joj bili sveudilj uzbudjeni, razdraženi, napeti i nikako da se smire. Pa nije šala! Cijelu je večer prosjedila s njime, s Dankom Vukotićem, sada već svojim suprugom, za dugim stolom, oko kojega su se nizali toliki svatovi.

Sve joj je to bilo tako silno dosadno, i bila je sva nestrpljiva.

A ovaj njezin suprug Danko sjedio je kraj nje gotovo nepomično, ukočeno i vidjelo se na njemu, da se ne zna snaći, da je u neprilici. Samo se smješkao, a oči mu se sjajile. Kadikad se nagnuo k njoj i štogod joj rekao, tako istom štogod, bez ikakvog značenja i važnosti. Vidjelo se, da je nastojao, kako bi taj njihov položaj, za koji su oboje osjećali, da im je neugodan, učinio prirodnijim, neprisiljenim, al badava se mučio. On je možda htio povesti s njome srdačan razgovor, al nije mu polazilo za rukom.

Njeno je duševno stanje bilo napeto: nad svim mislima, koje bi joj dolazile časimice, i nad svim dojmovima prevladalo je u njoj grozničavo iščekivanje onoga, što ima doći...

I ona se tako u to uživjela, tako se tomu prepustila, da je kao iz daljine slušala sve one glasove i razgovore oko sebe, sve joj se to činilo, kao da je od nje daleko, daleko... Baš isto tako kao i sad, kad se već vozi u fijakeru u svoj novi dom. I sad joj još zuje u ušima oni razni glasovi i nemirni žamor svatova, ali kao iz daleka. U onom drndanju fijakera po neravnoj cesti činilo joj se, kao da čuje onu svatovsku svirku, a časimice kao da su joj dolazile do ušiju i pojedine riječi razigranih svatova.

Bila je tiha vedra jesenska noć. Na nebu sjalo puno i nasmijano mjesečevo lice, a njegov se meki srebrnasti sjaj razlio po cijeloj ulici, po krovovima, po ogoljelu drveću, na kojem još ovdje, ondje podrhtava od majušnoga i nestašnoga vjetrića po koji zakasnio list. Zrak je bio hladan i svjež.

Njih dvoje nije ništa govorilo. Oboje je kanda osjećalo znamenitost i veliko značenje trenutka, koji je nadošao, pa su se kao bojali narušavati ga. On ju je zagrlio desnom rukom ispod pleda, kojim se ogrnula, a lijevom je držao njezinu ruku, koja je bila stisnuta u uzanu rukavicu.

Danka su Vukotića zaokupili drugi osjećaji, koji su bili posve drugačiji od njezinih; njega su obuzimale druge misli. On se sav žario nad mišlju, da je ova lijepa punana ženica, koju sad drži u svom zagrljaju, sva njegova, uživao je u spoznaji, da ona od sad samo njemu pripada i nikomu drugomu. Srce mu je bilo prepuno toga osjećaja, bilo mu je, da klikće od zanosne sreće. Sav je strepio i drhtao od velikog uzbudjenja. A pomisao, da je blizu čas, kad će je uvesti u svoj dom, gdje će biti posve sami, gdje će je moći po volji ljubiti i milovati, gdje će spoznati sve dražesti i čare njene mladosti i ljepote, — ta je pomisao sve više i jače raspaljivala u njem onu silnu vatru, koja je i onako u njem plamtjela. Sav je gorio. I on ne bi bio smogao riječi, sve kad bi i htio, da joj iskaže, što je osjećao u tom času, pa ju je samo jače pritiskao uza se i sve jače se opajao mirisom njene kose i njene jedre puti, koja je sva odisala svježinom i mladošću.

Ona tajinstvena tišina, koju je prekidalo samo jednolično topotanje konjskih kopita po cesti, zanosila je njihove duše i činilo im se, kao da lebde nekud daleko, daleko u beskrajnost....

I oni su se tako zanijeli, tako su se prepustili tomu lagodnomu čuvstvu, da su se oboje čisto prenuli, kad je kočija najednom stala.

— Eto nas kod vašeg kvartira! — rekne kočijaš.

Danko brzo skoči s fijakera i skoro ponese iz njega Anku, koja mu silazeći pružila ruku.

Čim je fijaker stao pred kuću, odmah su se stala otključavati i otvarati kućna vrata, a na njima se začas pojavi njihova gazdarica, odebela i pristala crnomanjasta žena nasmijana lica.

— Dobro došli, dobro došli ! Izvolite samo ovuda. Reko' : moram ja dočekati moje nove stanare i prva ih pozdraviti, kad dodju. Ja ću vam posvijetliti . . . Tako, tako.

— Hvala vam, draga gospodjo, nemojte se truditi !

— Ne, ne, nema tu nikake hvale. Samo vi uzmite ovu lampu u svoj stan, da ne morate tu šeprtljit u mraku, dok ne upalite svoju. A sad : laku noć ! Ako vam još šta treba, samo recite.

— Ne, ne, ništa ne trebamo. Hvala vam na brizi.

— O, baš mi je drago. Al laku noć ! Ne ću vas zadržavati.

I ona smiješeći se ode ostavivši na hodniku lampu.

Danko i Anka udju u svoj stan, u kojem je sve mirisalo po novini, a pokućstvo, nedavno kupljeno, sve se sjalo i blistalo.

II.

Danko je Vukotić bio sin siromašnih roditelja, koji su živjeli u malom slavonskom selu. Trošna mala kućica, s koje su turobno gledala dva sitna prozorčića, malena avlija sa stajom, u kojoj su bila dva jadna kljuseta, i još komadić zemlje — to je bio cio imetak Dankova oca.

Stari je Vukotić, videći kako seljak teško živi, a osobito, koji nema zemlje kao on, odlučio, da sina da u školu. I kad je dječak svršio pučku školu, odveze ga u grad, da ga upiše u gimnaziju.

— Ne ćeš se ti 'vako patiti, moj sinko, kô što se ja patim, — govorio mu je putem. — Samo budi

dobar i svakome pokoran. Znaš, kako se ono kaže : umiljato janje dvije ovce sisa.

Dječak je slabo shvaćao smisao tih naputaka očevih, nije mnogo na njih ni pazio. Sav je gorio od nestrpljivosti i želje, da vidi taj grad i tu gimnaziju, pa one velike kuće, o kojima je čuo pripovijedati od svojih seljana.

Ali on se ipak držao tih naputaka očevih, ma da na njih nije ni mislio, i bio je uistinu svakomu pokoran, pred svakim je strepio. To mu je bilo u krvi. Odgojen u sirotinji i u mizernim prilikama, postao je plašljiv i stidljiv. Takav mu je bio i otac, od kojega je i baštinio tu ropsku ćud.

Danko je dobro osjećao i uvidjao, da mora samo svome vladanju zahvaliti, što se provlači kroz škole. I on je nastojao, da se što više umili profesorima. A osim profesora nastojao je da ugodi i svojim kolegama, a nije drukčije bilo ni u njegovu privatnom životu. I tu se valjalo mnogomu pokloniti, mnogomu poljubiti ruku. Otac ga nije mogao odijevati i namirivati sve njegove potrebe. Zato se morao sam skrbiti, da se protuče kroz život. Netko mu dade kakav stari iznošeni kaput, netko hlače, a tkogod se opet smiluje, pa ga ugosti ostacima sa svoga stola. A za sve to valjalo je plaziti i klanjati se, biti pokoran i ljubiti ruke.

Iza mature dodje u porezni ured, gdje je postao vježbenikom. Ubrzo je postao činovnik. Nekoliko su ga puta premještali, a sve „službe radi", da steče više iskustva u svojoj struci. Svi su njegovi „pretpostavljeni" bili vanredno zadovoljni njime i smatrali ga sposobnim mladim čovjekom, koji ima „budućnost."

S Ankom Kalićevićevom, svojom suprugom, upoznao se, nema tome ni pune dvije godine. Ona je bila iz imućne gradjanske obitelji. Otac joj bio posjednik. Držao je negda gostionicu, koja mu je nosila

silan godišnji dobitak, tako da se prilično obogatio. Kad su ga već pritisle godine, napustio je gostionicu, pa nakupovao za uštedjeni novac zemlje i vinograd i stao se baviti gospodarstvom, koje mu je lijepo napredovalo. Osim Anke nije imao djece. Zato je veliku pažnju posvetio njezinu odgoju, pa je Anka u Zagrebu svršila licej.

Ovisoka, punačka, skladnih oblika svakomu je zapinjala za oko, a osobito njeno držanje i onaj mirni ali odmjereni hod, njezin pogled i cijela pojava njena budila je u svakomu štovanje.

Anka se teško priučila na svoj novi način života, otkako je ostavila licej. Ništa je nije zadovoljavalo. Sve joj je bilo tako preobično i dosadno, a najviše ju je mučilo, što nema s kime pravo razgovarati. Jedina joj je i najmilija zabava bila knjiga. Za nju je upravo bio blagdan, kad se mogla zadupsti u kakvu zanimljivu knjigu. I tako su joj prolazili dani i mjeseci, vukle se godine.

Anka nije za to vrijeme ostala neopažena za mlade ljude. Mnogi je i mnogi nastojao, da zadobije njenu sklonost ; znali su, da je „dobra partija", a usto još lijepa i obrazovana. Dvojica — trojica su je i prosila u njenih roditelja, ali ona nije htjela poći ni za jednoga, jer joj se nije nijedan svidjao, nijedan nije odgovarao onom idealu muža, što ga je ona sebi postavila u svojoj mašti i o kojem je snivala. Svi su ti ljudi bili tako svakidanji, tako obični, — prazne duše.

S Dankom se Vukotićem upoznala kod jedne svoje prijateljice. On joj se nije nimalo svidio. Vidjela je u njemu obična mlada čovjeka, koji prilično drži do sebe i dosta se uredno oblači, a da nije pretjerani kicoš. Ono njegovo široko lice sa sićuravim smedjim očima i dva mala brčića, koja nijesu bila zafrknuta, nego su kao prilegla uz usnicu, odavaše čovjeka dobroćudna, ali nimalo zanimljiva. I ona,

upoznavši se s njime, nije na njega svraćala nikakve pažnje, ma da se on trsio, da obrati njenu pozornost na se.

On je vrlo često šetao ispred njenih prozora i čeznutljivim okom gledao, hoće li se ona pojaviti na prozoru. Pa ako bi ona onda baš slučajno pogledala na prozor, on bi se duboko naklonio skinuvši šešir i nasmiješivši se, a onda i opet otišao svojim putom.

Ona mu se odmah vanredno svidjela. Ne može se reći, da se odmah u nju zaljubio, jer on nije bio od one vrste ljudi, koji znadu iskreno, silno i strastveno, čitavim svojim bićem ljubiti. On je u njoj vidio lijepu i zdravu djevojku, obrazovanu, koja obećaje, da će biti krasna žena i uz koju se čovjek može naužiti. Zato je odmah pomislio, čim se s njome upoznao : „Ovo bi bila krasna žena za mene !"

Anka je i preko svoje volje morala svraćati pažnju na njega. One njegove svakidašnje šetnje kraj njenih prozora i zvirkanje u njih nije moglo izmaći njezinu oku. S početka se skoro ljutila na to, no poslije joj je bilo sasvim svejedno ; privikla se, a napokon ju je i zabavljalo promatrati ga.

Jedamput se Anka vraćala iz dućana, kamo je bila otišla po neke sitnarije za sebe. Čim je izašla na ulicu, odmah se našao pred njom Danko Vukotić. On je dugo iščekivao zgodu, da se može s njome sastati i razgovarati, a nije mu se nikako nadala.

Bilo je oko 7 sati pred veče. Vedri se ljetni dan primicao kraju. Ona teška omara i vrućina, što utjeruje u sva uda pospanost i umornost, stala se gubiti i jenjavati. Sunce se nagnulo k zapadu, a meki mu traci ogrlili krovove kuća i razasuli se po vršcima na drveću.

Danko Vukotić, kako je bio iznenadjen i razdragan, kad je spazio Anku, skoro se spotaknuo o maloga šegrta, koji je iz male posudice polijevao pločnik.

Anka nije mogla, da se tomu ne nasmije. On je pozdravi i odmah doda :

— Kako sam sretan, da vas opet vidim, gospodjice ! Ako mi dopustite, da vas otpratim, brojat ću ovaj dan medju najugodnije u svom životu. Dopuštate li?

— Kako vas volja, bit će mi drago.

Neko su vrijeme išli šuteći. Danko je bio u maloj zabuni i mučio se i mozgao, kako da započne razgovor. Onako u vjetar govoriti nije mu se dalo, a da ono rekne, što joj je namislio reći, nije se pravo usudio. Anka prva započne :

— Vama se, gospodine, jako svidja šetati po našoj ulici. Svaki dan vas vidim.

— Svidja mi se ili ne, nešto je drugo što me onamo vuče, ali kako da vam reknem . . . On se zaplete i ušuti. Onda najednom digne glavu i pogleda Anki ravno u oči i rekne sasvim nesmeteno :

— Govorit ću sasvim iskreno, gospodjice, i molim vas, da me saslušate. Vi se meni svidjate, eto, to je ! Zato prolazim svaki dan kraj vaših prozora u želji, da vas vidim, zato sam vas i sad čekao. Ej, kad bih se smio nadati . . . Kad biste vi htjeli poći za me, postati mojom ženom, ja bih se rastopio od sreće !

On je to sve rekao tako prirodno, nesmeteno, bez zapinjanja. I sam se čudio svojoj hrabrosti, čudio se, kako on to sad sigurno i otvoreno govori. U tom času je osjećao, da mu je baš odlanulo, da mu je lakše pri srcu.

Anka je bila iznenadjena. To nije očekivala. Ona ga pogleda udivljeno, a onda rekne gledajući mu ravno u lice :

— Ne, gospodine ! To ne može nikako biti, ne može. Oprostite !

On je bio kao ofuren. Ovaj njezin kratki odgovor porazno je djelovao na njega. I on nije znao, kako bi dalje vodio razgovor. Zato su išli šuteći sve do Ankine

kuće, gdje mu se ona sasvim hladno preporučila i iščezla za kućnim vratima.

III.

Poslije toga dana, kad joj se očitovao Danko Vukotić, Anka nije mogla da ne misli o njem. Ljutila se sama na se, što joj on i protiv njezine volje dolazi u pamet.

Ovaj joj Danko Vukotić, za kojega se ne može reći, da je pristaliji i možda duševno premoćniji od njenih predjašnjih prosaca, uza sve to nikako ne ide iz glave.

Možda je to bilo i zato, što je ona već odavno prošla one bezbrižne godine, u kojima nazivlju djevojku mladom, smatraju je zamamljivom i uporedjuju s ružinim pupoljkom. U tim se godinama sve uzima na laku ruku, ne prosudjuje se i mnogo ne razmišlja, a nijedan neugodni dogadjaj ne ostavlja u duši dubljega dojma. Sve to razgali ona vedrina bezbrižne mladosti, koja ne poznaje skrbi.

Ali sad ona, kao zrela djevojka, osjeća i znade, da je i to jedan od znatnijih momenata u njezinu životu, ma da se na prvi pogled čini, kao da je bez značenja i važnosti, a usto se još onako čudno i neobično dogodio. Kajanja ona nije ni izdaleka osjećala u svojoj duši, ni išto, što bi bilo nalik na kajanje. Nju je naprotiv uznemirivalo i ljutilo, što još uopće i misli o tom Danku Vukotiću. Ona se gledala zabaviti drugim mislima, čitanjem i poslom, ali načas bi joj i opet došao na um Danko i njegovo očitovanje. I razmišljajući o njemu morala je priznati, da joj se svidja ona njegova iskrenost i prostodušnost, kojom joj se očitovao bez velikih fraza i ceremonija. Oni su drugi činili to drugačije : oni su gledali da najprije priprave sebi teren, a usto nisu dolazili sami u prosidbu, već su se najprije preporučavali po drugima. A ovaj to čini sâm ; sâm hoće da rješava svoju sud-

binu. I kako je onaj dan bila iznenadjena i upravo neugodno dirnuta tim njegovim postupkom, tako joj se to sada svidjalo, sada, kad o tom hladno razmišlja.

Iza nekoliko dana pripovijedala je o tom svojoj materi.

Njih dvije su sjedile za okruglim stolom same u sobi. Anka je čitala nekaku pripovijest i svaki čas odlagala knjigu, pa se predavala mislima. Stara je Kalićevićka plela čarapu. Ruke su joj se okretno gibale i činilo se, kao da se igra onim iglama.

— Poznaš li ti ovoga činovnika kod poreznog ureda, Vukotića? — zapita Anka dignuvši glavu i pogledavši svoju mater.

Stara Kalićevićka metne svoje pletivo na krilo, pa se zagleda u svoju kćer, a onda rekne :

— Poznam, poznam. A zašto to pitaš?

— Neki dan me je pratio kući i zaprosio.

— A ti? Šta si mu rekla?

— Odbila sam ga.

Stara je Kalićevićka neko vrijeme šutjela kao da misli. Njezino lice, na kojem su se već stale javljati bore, izgledalo je zabrinuto, a taj je izraz još više povećavao onu uvenulost, koja se i bez toga očitovala na tom licu. Već je zazinula, da nešto rekne, a onda se kao predomisli, pa uzme s krila svoju čarapu i nastavi dalje plesti.

Anka je bila nezadovoljna i nestrpljiva. U njoj se sad javila želja, da čuje, što će mati na to reći i što ona o tom misli. I skoro joj je bilo krivo, što se nije ni jednom riječju izjavila, kako sudi o tom njezinom postupku. I nije se mogla suspreći, a da ne rekne :

— A što ti veliš na to?

— Što ja velim?! Ne znam ni sama, šta bih rekla. Ja mislim, da bi bilo bolje, da si malo razmislila, jer više puta se čovjek prenagli. Toga sam mladića čula samo hvaliti. Svi, koji ga poznaju, kažu, da je valjan. Pa onda, čula sam, da se dosta napatio

kao djak, ali ipak je izdržao. Sam se je školovo. Mnogo je to reći! Takve ljude ja poštujem, koji svojim trudom i mukom, bez ičije pomoći, postanu nešto. To su ti uvijek valjani ljudi.

Obje su zašutjele. Anka se zamislila. Ovo, što je mati rekla o Danku Vukotiću, malo je djelovalo na nju. I njoj se sad činilo, da to ipak nije običan čovjek. Mnogo joj se svidjalo i gotovo joj imponiralo to, što se on sam školovao i sam se bez ičije pomoći uspeo i došao do nečesa. I sad joj je bilo malone žao, što je bila onako hladna s njime.

Onda je još jednom u duši sebi predočila onu situaciju, pa njega, onako prostodušna i iskrena, s onim širokim licem i smedjim očima, koje odaju čovjeka dobroćudna, — pa je baš poželjela, da se još jedamput s njime porazgovori. Nije joj bilo na pameti, da porekne ono, što mu je već rekla ; ali je ipak htjela i željela, da nekako ublaži onu hladnoću, koju je on sigurno oćutio u njezinu držanju i njenim riječima. Bila je uvjerena, da je on sigurno poradi toga potišten i da trpi. I njezino meko i tankoćutno žensko srce bilo je gotovo, da ga požali.

Ona je odsad još češće mislila na njega i zanimala se za nj.

Još se nekoliko puta s njime sastala i razgovarala, ali sada je bila mnogo prijaznija i nalazila je za njega i toplih, prijateljskih riječi.

I s vremenom se razvio izmedju njih poseban, prijateljski odnošaj. Svaki put, kad bi se s njime razgovarala, bilo joj je ugodno. Osobito je rado i s osjećajem samilosti slušala, kad bi joj pripovijedao o svojoj prošlosti, o svom djakovanju prepunom patnja i stradanja. A on je to pripovijedao na svoj način, tako, da to nije moglo ostati bez dojma.

Dani su prolazili, a njih dvoje nijesu više bili tudji jedno drugom. Polako je nestajalo u Anke one ravnodušnosti prema Danku. On joj se ukazao u

drugom svijetlu, gledala ga je odsad drugim očima, našla je na njemu nešto zanimljivo, nešto ju je k njemu privlačilo.

On je stao dolaziti i u njihovu kuću na razgovor. I kad ne bi došao, činilo joj se, kao da joj nešto fali, i onaj joj je dan bio prazan, tekao je sporo. Ne može se reći, da ga je ona ljubila. Ona nije osjećala nikakvoga čeznuća, kad ga ne bi bilo uz nju, i nije mnogo o njemu u takvim momentima mislila ; isto tako nije se rastapala od sreće, kad bi došao ; tek joj je bilo ugodno. Ugodno joj je bilo s njime čavrljati i slušati njegovo pripovijedanje o njegovu djakovanju i patnjama, koje je preturio. Njegova joj je privrženost godila i povećavala one simpatije, što ih je osjećala za njega.

I onda je došlo posve neopazice, prirodno, samo od sebe, da ju je on i po drugi put zaprosio. Ali ga ona sad nije odbila, nego je odmah bez daljnjega razmišljanja pristala, da bude njegovom ženom. Osjećala je, da je vežu s tim čovjekom, ako već ne ljubav, a ono iskreni prijateljski odnosi, i njoj se činilo, da će moći s njime mirno i ugodno proživjeti svoj vijek.

IV.

Prošlo dvije godine, otkako su se uzeli Danko Vukotić i Anka. Dvije godine ! Kratko je to vrijeme, a što se sve dade u njem iskusiti, proživjeti !

Anki se to vrijeme, otkako je udata, nije činilo ni prebrzo ni presporo. Samo joj nije to vrijeme proteklo onako, kako je ona mislila, nije joj proteklo zanimljivo, nije nijedan dan odgovarao njezinim željama, nije nijedan dan bio onakav, kako je ona zamišljala. Ovakav bračni život, kakav je ona proživljavala, nije ni izdaleka odgovarao onomu, što ga je ona sebi u duši prikazivala, kad se odlučila, da podje za Danka Vukotića. Ona se nadala nečem drugomu, nečemu, o čemu ni sama nije pravo bila na čistu ;

samo je osjećala, da u ovom njezinom sadašnjem životu nema toga nečesa, što sama ne zna pravo objasniti, ali dobro osjeća, da toga nema i da ne zna, hoće li biti.

Pa i on — Danko — sasvim je drugi čovjek, nego što je ona mislila. Ona ga je onda, kad je pristala, da postane njegovom ženom, sasvim s druge strane gledala, površno. A sad, kad ga dobro poznaje, sad vidi sve njegove nedostatke, sad ga je proniknula, i njegov joj se karakter pokazao u pravoj slici.

Danko doduše nije bio prema njoj drukčiji nego prije, nije se ponašao možda hladnije ili ravnodušno ; on je i sad kao i prije gledao, da joj čini po volji i da joj ugadja, gdje samo može.

Ali ona nije u njemu našla čovjeka, koji bi je potpuno shvaćao i razumio, koji bi gledao život istim okom kao i ona. Ona nije mogla biti prema njemu iskrena ; pa što su dulje zajedno živjeli, sve se više tudjila od njega.

One njegove priče o teškim danima, koje je kao djak kubureći sproveo, sad je već nijesu više mogle zanimati, jer je sve to toliko puta čula. A to je baš i bilo jedino, što ju je k njemu privuklo ; ta je njegova, donekle romantična, prošlost i učinila, da je postao za nju malko zanimljiv. A drugo ništa na njemu nije bilo, što bi moglo učiniti, da joj se u srcu probude kakva čuvstva za njega.

U društva nije zalazila, jer je društvo, s kojim je mogla općiti, nije zanimalo. O tom se brzo uvjerila. Već prve godine braka upoznala se skoro sa svim činovničkim obiteljima. Ali sva su je ta poznanstva slabo zanimala. Svi su ti ljudi bili svoje posebne vrste, kojoj ona nije odgovarala, i zato joj nikako nije moglo biti ugodno u njihovu društvu. Osjećala je, da nikako ne pristaje medju njih.

Anka nije našla u svom bračnom životu ništa, što bi je veselilo. Za nju je bio taj njezin bračni život

bez sadržaja, prazan i pust. Ta bi pustoš možda nekako bila snosljiva, ispunila bi se u neku ruku, da su njih dvoje imali djece. Ne može se reći, da je ona čeznula za djecom, ali ipak joj se činilo, da bi joj onda život imao bar neku svrhu i smisao, činilo joj se, da bi onda lakše podnosila ono razočaranje, koje ju je zadesilo u braku, manje bi promatrala taj svoj bračni život i ne bi toliko opažala nedostatke u njemu, manje bi razmišljala i prosudjivala. Onda bi posvetila svu svoju pažnju djeci i baveći se njima zaboravila bi svoje duševne rane.

A ovako se nije mogla oteti prosudjivanju svoga života. I što ga je dulje kritičkim okom promatrala i razmišljavala o njemu, to ju je sve manje zadovoljavao ; sve se više osjećala nesretnom, sve više je uvidjala, kako je nesmotreno razorila svoju životnu sreću i zadovoljstvo.

Najviše ju je boljelo, što za ovaj život, koji provodi, nije mogla nikoga okriviti do samu sebe, što je samoj sebi morala prebacivati nepromišljenost, koja je bila uzrokom, da sad proživljava ovakve dane. I ništa, a ma baš ništa joj ne preostaje do tupe i beskrajne rezignacije . . .

Sve to je ona u sebi proživljavala, sve to je samo ona znala, i usto trpjela, silno trpjela, ali nikomu to nije otkrila, nikomu se nije povjeravala. Pa komu da se povjeri? Roditeljima? Oni je ne bi shvatili. Njemu, — Danku Vukotiću? On bi je možda i ismijao ; pa ako baš ne bi bilo to, on isto tako ne bi mogao pojmiti taj njezin nutarnji svijet, sve te njezine duševne jade.

Pa odakle da on to i pojmi, — on, zasukani mali birokrata, koji samo gleda, kako će ugoditi svojim „pretpostavljenima" u službi i kako će biti „unaprijedjen"? ! I sad joj je izniknuo pred očima taj njezin suprug Danko onakav, kakav doista i jest, kako ga ona sada poznaje, sa svim onim njegovim

uskim duševnim horizontom — i ona ga je u duši požalila, a i sebe je morala požaliti, što je odabrala takovoga čovjeka za muža. Pa kad su joj već udarile misli tim pravcem, onda se sjetila i jedne scene, koju je negdje prije doživjela.

Bila je nedjelja. Ljeto. Ali ne ono kasno vruće ljeto, kad sunce hoće sve da sažeže i spali, kad na ulici ne možeš da otvoriš oči od one zapare i prejake sunčane svjetlosti, kad ti sva uda klonu i mlitave — ne, već ono umiljato i ugodno ljeto, koje je tek preuzelo imperij od proljeća. Rascvale se ruže u gradskom vrtu, zašarenili se od raznolika cvijeća nasadi u njemu, a stari kesteni odavno već prolistali, pa pustili debeli hlad. I sve nekud miriše, sve odiše svježinom, sve je nekud jogunasto i mlado.

Danko i Anka zaputili se u šetnju u gradski vrt. U paviljonu svira vojnička glazba, a šarena se svjetina komeša prolazeći putovima i stazama po vrtu.

Danko i Anka su malo razgovarali na toj svojoj šetnji. Ona mu se ovjesila o ruku i zamišljeno slušala vojničku glazbu.

Najednom joj Danko ispusti ruku i stane se smeteno klanjati jednom gospodinu, koji je išao prema njima. Danko se sav zacrvenio u licu kao kakav dječarac, kao djače, kad ga učitelj zatekne u kakvom nedopuštenom činu.

Anka se naljutila na Danka što ju je ostavio postrance. I kad je onaj gospodin već prošao kraj njih, rekne mu ona :

— Stid te bilo, da se tako ponašaš, kad ideš sa mnom !

— Ali zašto? — pitao je Danko smeteno.

— Pa ti još pitaš : zašto? Zašto si me ostavio i stao se onako ponizno i glupo klanjati pred onim gospodinom?

— Ta to je financijalni ravnatelj, — rekne sasvim tiho Danko, upravo šapćući, a u njegovu se glasu oči-

tovalo silno poštovanje i kao neki strah. I onda se plaho okrene, da vidi, da li ,e gospodin ravnatelj već odmakao.

— To je meni sasvim svejedno, tko je taj gospodin, — upade mu u riječ Anka. Ali tvoje je ponašanje i smiješno i glupo. A zašto si tako pocrvenio kao kakav dječak? Ili te je možda stid pred tim gospodinom ravnateljem, da si oženjen? Pa još me ovako ostaviti samu postrance!

Njoj se lice zažarilo od srdžbe, a oko joj je sijevalo.

Ali Danko je i opet govorio onim istim glasom, koji je prelazio u šapat:

— Ali, zaboga, razumi, to je financijalni ravnatelj!

— Nek je financijalni ravnatelj, — rekne Anka još uvijek ljutita. Ti se ne bi ovako vladao, da me i malo štuješ.

A Danko je još uvijek onako crven samo govorio:

— Ala si čudna! Ta kako ne pojmiš?!

Onda su dalje išli šuteći. Anka je bila srdita i već ju je prošla volja za šetnju, pa je izjavila, da želi kući. I otišli su kući, a nju još uvijek nije ostavljala srdžba i ono teško čuvstvo poradi povrijedjena ponosa.

I sad, kad se sjetila toga, vraćaju joj se i sva ona čuvstva, koja je onda osjećala, i sve one misli, koje su joj onda nalijetale u glavu.

Onda joj se Danko činio tako nizak, tako malen, spoznala je svu servilnost njegova karaktera i uzani okvir njegova shvaćanja, vidjela je u njemu čovjeka, kojemu je zastrt vid, koji ne razmišlja o pravima i o dostojanstvu čovjeka.

Nju je vrijedjala i boljela ta spoznaja. Kadikad opet, dok je tako razmišljala, činio bi joj se tako kukavan i bijedan, tako vrijedan sažaljenja. I ona ga je onda u duši žalila, što je takav duševni siromak, a i sebe je morala požaliti, što joj je sudbina svezana s takvim čovjekom.

V.

Što su dulje zajedno živjeli Danko i Anka, to je ona bivala sve nezadovoljnija, i sve se više otudjivala Danku. Osjećala je, da je izmedju njih dvoje pukao neki jaz, ali nije ni pomišljala, kako bi ga premostila, jer je bila uvjerena, da ga nije moguće premostiti. Opreke u mišljenju i u nazorima bile su kod njih tako velike i jake, da se nijesu dale izgladiti. I tako je otprhnula iz njihovoga bračnoga života iskrenost i prava intimnost, otprhnula je prije, nego li se mogla stalno ugnijezditi.

No Danko nije osjećao težine toga stanja, koje je zavladalo u njihovu zajedničkom životu. Njega nijesu morile nikakve misli, on nije mučio glave razmatranjima o životu. Bio je potpuno zadovoljan. Njegovi su se ideali ispunili. Postao je činovnikom, za čim je tako težio; ima sigurnu egzistenciju i nadu u još ljepšu budućnost, a usto se još i dobro oženio i time poboljšao svoje stanje. Upravo je uživao u pomisli, da mu mnogi zavide na njegovu lijepom i bezbrižnom životu, a bome i zato, što ima onako lijepu i zdravu ženu. O tom se uvjerio.

Išao je on svaki dan poslije uredovnih sati, prije večere, na partiju taroka u onu gostionicu, gdje je kao neženja dolazio na objed i večeru. Za dugim stolom sjedilo je svaki dan u to vrijeme ondje stalno društvo, kojemu je i on nekoć pripadao. Bio tu neki umirovljeni kapetan, čovjek četrdesetih godina, neki bogati mesar, — postariji čovjek, — koji više nije tjerao svoga zanata, dva poštanska činovnika i pučki učitelj.

Tu se pretresale malovaroške novosti, ogovarao se ovaj i onaj, dok se ne bi svi iscrpili, a onda bi na čas zamuknuli. U gdjekojem takvom času opće šutnje znao bi se kapetan zagledati u Danka, pa uzdahnuti:

— O glikliher menč! Da sam ja na tvom mjestu, ne bi se mijenjao ni s turskim carem! Onako krasnu gospodju imati, kô što ti imaš.

A Danko bi sav sjao od sreće i samo se zadovoljno smješkao zibajući se na svom stolcu.

Anka je s početka Danku prebacivala, što ide svaki dan u gostionicu, i mnogo se poradi toga ljutila. Ali kasnije, kad ga je progledala, kad je osjetila onaj jaz, što je izmedju njih dvoje puknuo, pa postala prema njemu posve ravnodušna, — onda se više nije ljutila poradi toga. Što više, njoj je sad bilo sasvim pravo, što ga nema kod kuće, osjećala se vedrijom, lakšom. Jer njegova ju je blizina nekako stješnjavala. S njime nije imala o čem da govori, osim o običnim svakidanjim sitnicama, a to joj je bilo dosadno. A da povede s njime riječ o čem drugom, što nije sitno i svakidašnje, ili da mu stane povjeravati sve ono, što ona proživljuje u svojoj duši, svoje teške misli i nezadovoljstvo sa životom, koji provodi, — to opet nije mogla, jer je bila uvjerena, da on nije tomu podoban. I tako je ona s dana u dan sve više osjećala, kako je Danko Vukotić za nju stran čovjek, od kojega ju nešta odbija.

*

Monotoniju Ankina života češće je razbijala njezina gazdarica, koja je katkad dolazila k njoj na razgovor. Bila je vesela i razgovorna žena ta njena gazdarica. Ni mlada ni stara, gospodja je Barčulićka — tako se zvala — pokazivala, da je veseli život. Bila je uvijek vedra lica i veselih nasmijanih očiju, u kojima se zrcalilo zadovoljstvo i bezbriga. Kad bi je vidio onako pristalu, crnomanjastu, u lagašnim suknjama i bijeloj naškrobljenoj pregači, kako se sva zapurena u licu žustro i okretno mota po kuhinji spremajući ručak, nitko ne bi rekao, da je već prevalila četrdesetu godinu.

Jedamput tako pred veče ode gospodja Barčulićka k Anki, da joj dojavi „veliku novost."

Bilo nekako pred božić. Vani je padala hladna i sitna kiša i monotono curila sa žljebova, što su na krovovima; u žljebovima to je curenje tijano romonilo i muklo ječalo.

Anka je sjedila u sobi kraj peći, u kojoj je veselo plamsala i pucketala vatra. Zamišljeno je gledala u plamen u peći i slušala ono monotono romonjenje kiše u žlijebu.

Kad je unišla gospodja Barčulićka, Anka se čisto prenula.

— Oho! Sami? — rekne Barčulićka mjesto pozdrava. — Pa u mraku?

— Odmah ću upaliti lampu, — rekne Anka, a onda stane paliti šibicu, pa nastavi:

— Sama, kako vidite. Uvijek sam vam sama. Pa da vam istinu kažem, i lijepo mi je ovako. Zamislim se, zanesem se . . .

— No čujete, to nije lijepo od vašega supruga, da vas ostavlja tako samu. Al ja ću mu već očitati prvom prilikom, — prijetila se u šali gospodja Barčulićka. Iza toga se sama, prije nego što joj je Anka dospjela ponuditi, da sjedne, zavali u stolac, pa odmah nastavi:

— Ah, moja draga gospodjo, taki su vam muškarci! Nije vrijedno govoriti. Znam ja to dobro. Svašta sam vam ja proživjela i iskusila. Nisam vam to dabome još pripovijedala. A što da i pripovijedam? Možete misliti, kako je to: živjeti uz čovjeka pijanca, kakav je bio moj pokojni, — Bog mu duši lako dao! Bilo je i gorkih i teških dana. Dogadjalo se, da sam pred njim bježala u samoj košulji po noći u komšiluk. Koješta je bilo medju nama.

I ona se kao zamisli, a na licu joj se pojavi neki ozbiljni i kao strogi izraz, koji se čudno očitovao na tom licu i nije mu pristajao. Ali to je trajalo samo

kratak čas, a onda ga odmah nestalo s njezina lica, i ono se preobrazi i njoj se povrati onaj veseli ton, a s lica joj i opet virilo zadovoljstvo.

— Ej, da znate, kako se veselim božiću, kako jedva čekam, da dodje! — govorila je malo kasnije gospodja Barčulićka. — Dolazi mi brat o božiću. Zato sam i došla k vama, da vam javim tu novost. Danas sam dobila pismo. „Doći ću" — kaže — „da zajedno božićujemo". Ej, dobar vam je on, dobar je! Nismo se već dugo vidjeli. Otkako sam udana, bio je samo jedamput kod mene. Onda je bio istom prvu godinu na sveučilištu. E, a sad je već svršio. Piše, da je već postao doktor medicine. Kako li, Bože, izgleda! Baš sam nestrpljiva; jedva čekam, da ga vidim.

Gospodja se Barčulićka još mnogo hvalila svojim bratom pred Ankom. Ona ga je prikazivala kao čovjeka rijetkih sposobnosti. On je za nju bio najumniji, najdarovitiji, najljepši čovjek, — ideal. I već se dobrano spustila noć, već su se odavna sokaci zaogrnuli debelim mrakom, kad se gospodja Barčulićka sjetila, da je vrijeme poći kući.

VI.

Na badnjak je bila gospodja Barčulićka kao na iglama. Očekivala je i pod izvjesno držala, da će joj brat baš na badnjak doći, ma da joj nije točno javio dan svoga dolaska.

I nije se prevarila. Nekako pred podne zatutnji fijaker pred njenom kućom i stane, a iz njega skoči mlad gospodin, kojemu se po izgledu moglo suditi, da još nije dosegao tridesetu.

To je bio brat gospodje Barčulićke, mladi doktor medicine, Mihajlo Plančić.

Čim je fijaker stao pred kućom, odmah izleti na kućna vrata gospodja Barčulićka i izljubi se s bratom.

— O, moj Miša! — govorila je ona. — Hvala Bogu, da sam te dočekala. Već sam se uplašila, da ne ćeš doći. Ali ajde unutra.

— O, Miša, Miša! — govorila je gospodja Barčulićka ulazeći s njime u kuću i gledajući zadivljeno u njega. — Kakav si mi ti to! Nekud sasvim drugi. Pa gle samo, kako je obrkatio i obradatio!

Iz njenih očiju, u kojima su se iskrile suze, odsijevala je radost i udivljenje. I ona ga sva sretna povede u sobu.

Popodne je Barčulićka došla s bratom k Vukotićevima, da ga s njima upozna. I Danko je bio kod kuće. Anka je u kuhinji sa sluškinjom radila i spremala za božić, pekla kolače.

Barčulićka upozna svoga brata s Dankom, koji je bio u jedaćoj sobi, a onda ih ostavi same i ode k Anki u kuhinju. Već na pragu vikne smiješeći se:

— Gdje ste, molim vas! Došla sam s bratom, da ga upoznam s vama.

— O, to je lijepo. Jako me veseli, — rekne Anka. — Izvolite u sobu!

U sobi je Danko sasvim ozbiljno razgovarao s gospodinom doktorom o vremenu. Čudio se, da sad — o božiću — nema snijega, nego neprestano pada kiša.

— I to vam je tako, gospodine doktore, već nekoliko godina, — govorio je Danko. — Ta, molim vas lijepo, već nekoliko godina nemamo prave zime.

— Istina, istina, — potvrdjivao je Plančić.

— A jučer se pokazalo, kao da će se promijeniti vrijeme. Zapirio neki malo hladniji vjetar. Već sam se bio poveselio, da će snijeg. Da! Al opet ništa!

Nastane mala pauza. Danko je razmišljao, kako da opet započne razgovor, jer je smatrao svojom dužnošću, da zabavlja gosta; pogleda prema prozoru, kroz koji se vidjela blatna cesta na ulici, pa i opet nastavi s najvećom ozbiljnošću:

— A ma kakav je to božić, molim vas lijepo! Mjesto da se bijeli od snijega, a ono blato! Vidite, gospodine dokotre, meni se i ne čini, da je božić, kad nema snijega. Badava, istinu valja reći: božić bez snijega, kao da i nije božić.

— Dakako, dakako, vjerujem vam, — odgovarao je Plančić, a na licu mu se pojavljivala uz dosadu i nestrpljivost.

Udju Anka i Barčulićka.

— Evo, to vam je moj brat, — rekne Barčulićka, čim su unišle njih dvije.

Dr. Plančić ustane i duboko se nakloni.

— Drago mi je, osobito mi je drago, — govorila je Anka, a sva je bila zažarena u licu od posla u kuhinji.

Bila je osobito lijepa i zamamljiva u tom času. Ono njeno vedro lice rumenilo se kao u zrele jabuke. Bila je obučena u jednostavnu kućnu haljinu, preko koje je navukla široku „reform"-pregaču s modrim cvjetićima. Neka osobita gracija očitovala se u njezinoj pojavi, koja je sva odisala mladošću i zdravljem.

S Plančićeva je lica odmah nestalo onoga izraza dosade i nestrpljivosti, koji se na njemu pokazao za razgovora s Dankom. Njega je upravo zatekla Ankina ljepota. On nije očekivao, nije mislio, da će u gospodji Vukotićki upoznati tako zamamljivo lijepu mladu ženu, s tako harmoničnim oblicima tijela.

Anka je bila razgovorna, živahna i vesela, tako, da je upravo oduševila doktora Plančića svojom veselom pojavom, s koje je dolazio neki dah svježine, bujnosti i mladosti.

Dr. Plančić je uživao. Njegove su se oči neprestano pasle po njenoj mekoj, gustoj zlaćanoj kosi, po onim jedrim obrazima i bijelom vratu, po kojem su na zatiljku porasle fine kovrčaste pahuljice; lakomo su gutale one zamamljive obline njezina tijela. Činilo se, kao da on pozorno sluša Ankine riječi,

ali on se u istinu malo starao za smisao tih riječi, on je samo uživao slušajući onaj njezin zvonki alt i nasladjivao se njegovim zvukom.

— Mila ženica! — mislio je u sebi gledajući je i sve je u njegovu srcu nešto kliktalo od dragosti.

A i Anki je bilo ugodno. Ona je očekivala, da će u gazdaričinu bratu upoznati naduta mlada liječnika, koji silno drži do svoje učenosti i precjenjuje sama sebe, zato ju je ugodno iznenadilo, što se prevarila u svom mišljenju. On joj je bio baš zato osobito simpatičan od prvoga časa, što je tako naravan, što nije pretjeran i afektiran u držanju ni u razgovoru.

Pa i cijeli njegov izgled, čitava pojava njegova tako joj je simpatična. Ona puna, crna, kratko ostrižena brada tako lijepo pristaje njegovu zagorjelu mršunjavu licu; pa one crne oči tako su sjajne i kao da neka toplina i milina sipa iz njih.

— Kako mislite sprovesti badnju večer? — zapita Anka Barčulićku i Plančića. — Izvolite doći poslije večere k nama na čaj, bit će nam ljepše. Doći će i jedan prijatelj moga supruga, poštanski činovnik Španovac. Ja se nadam, da ćete svakako doći.

Barčulićka je nato oduševljeno zapljeskala rukama i prihvatila poziv.

I Plančiću je to bilo drago, jer mu se pružala prilika, da duže vremena sprovede u društvu tako ugodne gospodje. Samo mu načas sunulo glavom:

— Što li ona misli? Možda je naumila zaplesti roman sa mnom?!

Ma da je i sam uvidjao, da je ta pomisao skroz neosnovana, ipak je godila njegovoj taštini i samoljublju. I on je s čuvstvom čovjeka sebirada pomišljao na odnošaje, koji bi se mogli zaplesti izmedju njega i Anke. Ali to je bilo samo začas. Onda se u duši nasmijao sam sebi i rugao se svojoj naivnosti. Ali je u tom času bio na čistu, da ga se Anka veoma ugodno

dojmila. I on je praštajući se i opet pomislio u sebi :

— Mila ženica !

* * *

Naveče, kad je Plančić s Barčulićkom došao k Vukotićevima, bio je već ondje poštanski činovnik Španovac. On i Danko sjedili su uz čašu vina i s največim se interesom razgovarali o najnovijim promaknućima, koja su odavno izišla u službenim novinama. Anka se nije plela u njihov razgovor.

— Nego čudim se, da je ovaj naš mladi perovodja kod županije Bratić tako brzo promaknut, — govorio je Danko gledajući u Španovca, kao da očekuje od njega razjašnjenja.

— Presvijetli je s njime jako zadovoljan, voli ga, — rekne Španovac.

— Al ipak, ipak, mlad čovjek, — primjeti Danko. Španovac ne reče ništa, nego samo prodje rukom kroz kosu, a onda položi obje ruke preda se na stol, pa gledajući u Danka progovori :

— Krasan je to čovjek, prekrasan čovjek !

— Tko to ?

— Presvijetli gospodin župan. Znaš, amice, to ti je rijetkost. Ovako veliki gospodin, pa tako ljubazan !

— Ta valjda ti nisi s njime u prijateljskim odnosima ? ! — upita ironički Danko.

— O, mi se poznajemo već odavno, — rekne s nekim ponosom Španovac. Baš negdje prije sjedim ti ja s trgovcem Risom u „Centralu" u restauraciji za vrijeme odmora. (Znaš, to ti je bilo na plesu „Crvenoga Križa"). Sjedimo mi tako, kad najedamput netko me potrepta po ramenu i rekne : „Servus, amice ! Kako je ?" Okrenem se ogledam, a to presvijetli. Znaš, boga mi, bilo mi je čisto neugodno, da ga nisam prvi opazio i poklonio mu se. Dakako, da sam odmah ustao i ispričao se, što ga nisam opazio. Ali on me samo i opet ljubazno potrepta po ramenu i zapita : „No, pa kako je ? Kako je ?" I — malo smo razgovarali.

Danko nije ni najmanje vjerovao u istinitost tih Španovčevih riječi, ali ga je ipak slušao i držao se, kao da mu vjeruje. On je s velikom pozornošću gledao u ono Španovčevo naduveno i od pića nabreklo lice, na kojem su se osobito isticala dva izbuljena i vodena plava oka.

Anka se neizrecivo dosadjivala uz njih dvojicu. Razgovor njihov nije mogla ni slušati, tako joj je bio ništetan. Svaki je čas ustajala i odilazila u drugu sobu, tobože da nešto donese, spremi, pa se i opet vraćala.

— Baš sam zbilja radoznao, kakav je čovjek taj doktor Plančić, — okrene Španovac razgovor na drugu stranu.

— Krasan čovjek ! Vidjet ćeš. Siguran sam, da će ti se izvanredno svidjeti.

Uto se začuje kucanje na vratima, a odmah zatim udju Plančić i Barčulićka.

Čim su oni došli, Anka je odmah oživjela.

S početka su svi razgovarali u rpu o običnim stvarima, a kasnije se društvo razdijelilo u dvoje. Barčulićka, Španovac i Danko igrali su se „velikoga duraka" i usto se izvrsno zabavljali : bilo je tu šale i smijeha.

— Šteta, gospodine doktore, da ne znate igrati duraka, — govorio je Španovac, gledajući u svoje karte, a onda odmah doda, podignuvši oči s karata i pogledavši Danka :

— Šta je tvoj „adut" ?

Plančić je odmah na početku, čim je netko predložio, da se kartaju, izjavio, da se ne zna kartati „duraka", a osim toga da se u opće ne voli kartati, jer ne nalazi u tom nikakve zabave. Oni su ga

dugo nagovarali, da se ipak društvu za volju karta, a onda su ga se okanili i pustili ga u miru.

Iz obzirnosti prema njemu nije se ni Anka htjela kartati, jer je znala, da bi mu svakako bilo dosadno samome gledati, kako se drugi kartaju.

Tako su se njih dvoje sami zabavljali. Brzo se razvio izmedju njih živahan razgovor. Odmah im je u početku bilo, kao da su već odavna poznati, tako su se osjećali svoji.

Ona mu je, kao da joj je on stari znanac, pripovijedala o svom životu, koji sad provodi, o onoj gluhoj monotoniji, koja joj je dodijala.

Ona ga je gledala tako toplo, tako prijateljski. Taj njezin pozorni i duboki pogled zanio ga je svega. A kad se društvo razilazilo, kad je polazio kući i praštao se s njome, ona ga i opet pogledala tim istim pogledom.

Kad je došao u svoju sobu, on je lijegajući u krevet pomišljao na taj njezin pogled i razmišljao o njemu. I snivao je o tom pogledu, snivao je o njezinoj zlaćanoj kosi i o onom jedrom, zamamljivom tijelu . . .

VII.

Prošlo nekoliko dana. Plančiću je prolazilo vrijeme hitro, upravo neopaženo. Samo se čudio, kako mu prolaze dani vedri i veseli, preko njegova očekivanja. Polazeći iz Beča nije ni iz daleka slutio, da će ovdje naći nešto, što će ga preobraziti, oduševiti. Badava tajiti ; sad je bio na čistu : Anka se njemu mnogo svidja, ona ispunja velik dio njegove duše. Svako jutro, jedva što ustane, a više puta još u krevetu, misli na nju ; a i po danu, kadgod je prepušten sam sebi, ona zaokuplja njegove misli. Plančić je dobro uvidjao i osjećao, da to nije ona mladenačka zanesena ljubav ; od takve je ljubavi bio on daleko i sam bi se sebi činio smiješnim, kad bi se u njemu

makar i na čas stala javljati slična čuvstva. Ali on je ipak ljubio Anku iz puna srca, koje kipi od mladosti i jedra života, ljubio ju je vatrom zdrava i snažna muškarca, koja vrije u njemu od razbuktjele mladosti. I odsad mu je bio svijet i život vedar, jasan, ružičast. Sve ga je sad veselilo, sve kao da mu se smiješilo, a volja i želja za jedrim životom buktjela je u njemu.

A Anka je upravo uživala u njemu. Već ona njegova sigurnost u držanju i govoru, ona samosvijest u sudjenju veoma joj se svidjela. A i on sam — po izgledu i vanjštini — tako je pristao, tako ljepušast. Njoj je bilo tako milo i voljko u duši, kad je mogla s njime razgovarati. A kad je bila sama, uvijek je samo o njemu mislila.

Gdjekad joj se tako sama od sebe nadala poredba s Dankom. On i Danko ! Kolike li razlike ! Danko, — ona sitna i prazna duša, što znade samo plaziti pred moćnijima od sebe, a usto još čovjek uskoga duševnog horizonta ; a on — ponosan i ozbiljan čovjek, u koga je sve sredjeno, sve na svom mjestu.

— Kako da ga ne ljubim ! — klicala je zanosno njezina duša.

Slično čuvstvo nije još nitko probudio u njezinoj duši. To ju je čuvstvo napunjalo beskrajnom milinom, a katkad i tihom sjetom. Osjećala je, da je vezana, okovana. I onda je sama sebe prekoravala, što je to iz sebe učinila. A nemirne misli i dalje su kopkale i rovarile po glavi. Eto, da se nije prenaglila, da je još počekala, tko zna, kako bi bilo? !

On — Plančić, to je čovjek za nju, to je čovjek, koji odgovara onom idealu muža, o kakvom je ona kao djevojka sanjala ! A ugrijana mašta njena dovodila bi joj pred duševne oči zamamljive slike iz života u zajednici s njime, — s Plančićem.

* * *

Bilo je poslije četiri sata popodne. Kratki se zimski dan primicao kraju. Sunce već zašlo, a prvi se mračak stao hvatati i kao lagašna maglica obavijati zemlju.

Anka je sama kod kuće. Sjedi na otomanu podbočivši se na lijevu ruku i zanosi se mislima. U peći tiho plamti vatra, a taman se mračak lagano šulja u sobu i pomalo zaogrnjuje pokućstvo.

Uto se začuje kucanje na vratima i začas u sobu udje Plančić. On je gotovo svaki dan dolazio k njojzi na razgovor. Anka mu veselo podje u susret, porukuje se s njime, a onda mu ponudi mjesto na stolcu kraj sebe.

— Sami ste, kako vidim, — govorio je on sjedajući.

— Sama.

Plančić ju pogleda s ushitom. Bila je u ružičastoj bluzi i tamnoj suknji, preko koje je pripasala šarenu pregaču. Sve je bilo tako jednostavno, a opet joj je tako krasno pristajalo, te se oko nije moglo oteti, da se ne pase po onom milom tijelu.

— Upalit ću svijetlo, — zamalo rekne ona.

— Nemojte, molim vas, — govorio je Plančić, — ljepše je sjediti ovako. Za mene vam je prava naslada sjediti ovako u sobi, kad se stane spuštati prvi mrak, a u peći lagano pucketa vatra. Ima u tom poezije. Zar ne? !

Anka ga poslušala i nije upalila svijetla. A mrak je sve više dolazio u sobu i sve gušće zamatao pokućstvo.

Plančiću najednom stalo srce naglije kucati. Bio je uzbudjen. Obuzimala ga neka vrtoglavica od spoznaje, da je sam u sobi s mladom i lijepom ženom, koju ljubi, za kojom čezne. I njega je sad sve opajalo : i njezino lice i kosa njena i ona ružičasta bluza, kojoj se sad boja slabo i vidjela, i ona šarena pregača.

A mrak se sve više šulja u sobu i kao da šapuće tiho i razbludno — — — —

Plančić se najednom, da ni sam nije znao kako, našao kraj Anke na otomanu i stao je grliti i ljubiti kao bezuman. A ona se nije branila, ona je samo uzbudjeno drhtala i prepuštala se njegovu milovanju.

Nijesu ništa govorili, ali su se razumjeli, jer su im srca govorila. Sve one slatke čežnje i nade, koje su ih prije obuzimale, sad su se ispunile i sva ona pritajivana čuvstva sad su probila u punom jeku, snažno. Sada su oćutjeli, da su obadvoje čeznuli za tim časom — — —

VIII.

Danko je došao kasno u noći kući. Bio je u onoj istoj gostionici, kamo je svaki dan zalazio. Taj je dan bio imendan kapetanov, pa se društvo dugo zadržalo.

Danko je bio pripit. Ipak je unišao u sobu tiho i bez štropota, upalio svijeću u spavaćoj sobi, pa se stao sporo svlačiti.

Anka je ležala u krevetu sa zatvorenim očima, ali nije spavala. Ona na Danka nije ni pazila. Za nju on nije više postojao. Ona je s nasladom razmišljala o onim slatkim časovima, što ih je sprovela s Plančićem. Sad je bila smirena i samo je uživala u slatkom spominjanju.

Danko stane napola svučen kraj njezine postelje i zagleda se u nju. U glavi mu je šumilo od popita vina, a živci mu bili napeti. On ju je sad gledao sa nasladom, kako leži podvivši punanu i bijelu ruku pod glavu. Ispod duboko izrezane i čipkama opšivene košulje lagano joj se nadimlju grudi.

U njemu se stala dizati požuda. I on se nagne k njoj, pa je zagrli drhtavom rukom :

— Šta hoćeš? — prene se Anka i odgurne ga od sebe.

— Daj, da te poljubim, ljubice moja ! — propenta on, a iz njegovih ustiju polije Anku zadah od vina kao iz kakvoga bureta.

— Pusti me na miru i idi spavati!

On joj je bio neizrecivo oduran.

No Danko nije mirovao. On se i opet primakne k njoj i htjede je zagrliti. Ali ona ustane napolak u krevetu i opet ga gnjevno odgurne od sebe.

— Prodji me se! Ne vidiš li, da si pijan? Uh, kako je to ogavno!

Danko uzmakne za korak od kreveta, podboči se, pa rekne:

— Tako je dakle? Ti ne ćeš?! E, pa dobro. Ja onda idem, otkale sam i došô.

— Idi, samo idi! Ne trebaš se nikad više ni vratiti, jer ja i onako više ne ću da s tobom živim.

Danko se obuče, pa i zbilja ode od kuće.

* * *

Sutradan je Anka ustala ranije nego obično. Danko se još nije vratio kući. Njoj to nije bilo nimalo krivo, naprotiv, ona je voljela, da još nije došao, da ga ne vidi.

Sada je osjećala, da joj više nije moguć život s njime. Sad se razmišljajući o svom životu u zajednici s njime spominjala svega, što joj je bilo krivo, svih onih nesuglasica i svega razočaranja, koje ju je snašlo — i sama se sebi čudila, da je mogla tako dugo istrajati.

Ona je polazeći u brak htjela da bude vjerna, iskrena i odana žena, i to joj je bilo idealom, ali to se moralo rasplinuti, jer nije imala muža, koji bi odgovarao njezinim željama i njezinu mišljenju, koji bi znao ispunjati sve ono, što je njezina duša tražila.

Sama je — istina — odabrala muža, ali je kasno upoznala, da on nije za nju. I sad je bila sasvim načistu, da mora ovaj život s njime prekinuti, da se mora s njime rastati. Ono nešto nejasno, što je pritajeno tinjalo u njoj i radjalo nezadovoljstvo sa životom, koji je provodila, — to je sad potpirila pojava

Plančićeva i ono se rasplamsalo jasnim plamenom i u njoj se rodila živa želja i stalna i tvrda odluka, da prekine s tim kržljavim životom, koji ju je stješnjavao, koji joj se činio polaganim umiranjem, mrtvilom.

Od sinoć joj se Danko osobito zgadio. S gnušanjem se sjećala njega, kakav je onda bio i kako se prema njoj ponašao.

Oko deset sati Anka se obukla i otišla k Barčulićki. I Plančić je bio kod kuće.

— Oho! Kako ste se vi to nacifrali! — rekla je Barčulićka, kad je Anka unišla. A kamo ste to namislili, ako smijem pitati?

— Idem k mami. Već me odavno nije bilo kod nje.

Barčulićka je po običaju čavrljala, ali Anka je malo pazila na nju. Bila je zamišljena i nesuvislo je odgovarala na Barčulićkina pitanja.

Najednom ju je obuzela tiha sjeta i nujnost, kao da je osjećala i predvidjala nešto, što će je rastužiti.

Nije dugo ostala kod Barčulićke. Polazeći obrati se Plančiću i rekne:

— Gospodine doktore, hoćete li me pratiti?

A onda još doda snizivši malo glas:

— Imam vam nešto reći.

Plančić je radosno prihvatio taj njezin poziv. Izišavši na ulicu šutjeli su obadvoje neko vrijeme. Anka je sabirala misli u glavi i redjala ih. I već su dobar komad puta prošli, kad je ona započela:

— Poslije onoga, što se jučer — vi znate — zbilo medju nama, u mom je životu nastao neki preokret. Istom sam sada spoznala, što je ljubav . . .

— Ah, kako sam vam zahvalan za ovo, što ste sad rekli, — upade joj u riječ Plančić, koji je koracao tik uz nju, i zagleda joj se u lice.

— Pustite sad to! Drugo vam nešto imam reći, što je za mene od velike važnosti. Ja sam od sinoć upoznala, da ovakav život, kakav sam dosad provodila, više ne mogu podnositi, jer mi je gotovo ogavan.

— Kako to mislite? Ja vas ne razumijem, — rekne začudjeno Plančić, ne shvaćajući, što je mislila reći.

— Odmah ću se jasnije izraziti. Ja sam, udavši se za svoga supruga, počinila jako nesmotren korak, jer ga nijesam nigda ljubila. Za me je taj brak bio muka od prvoga dana. A on mi je upravo mrzak i oduran. To sam osjetila sinoć, kad je došao pijan kući i kad se izmedju nas dogodio neugodan prizor.

— Pa što ste naumili?

— Čudim se, da to pitate. Rastat ću se s njime. To sam, eto, naumila, i to ću svakako učiniti. Samo sam mislila, da moram to i vama saopćiti.

Plančić je malo oborio glavu i šutio. On kao da je razmišljao. S lica mu je u tren nestalo onoga ushita, kojim je to lice zasjalo, kad mu je Anka ponudila, da je prati.

Prošli su nekoliko koraka šuteći. Onda Anka i opet prva zapita zagledavši se u njega :

— A što vi velite?

— Ja? ! Ja mislim, da to nema smisla. Čemu se rastajati?

— Tako dakle? ! Vi mi to svjetujete? — rekne Anka, a u njenu se glasu očitovala gorčina. Sad vidim, da sam se prevarila i u vama, da sam vas odviše cijenila. Dakako, vama bi se svidjalo provoditi ljubav u potaji s tudjom ženom, a ne imati nikakvih obveza . . . A ja, luda, kako sam samo mogla i misliti? !

— Ali, Anka, nemojte tako ! Vi mi činite krivo, — mucao je Plančić.

Uto su već bili došli do kuće Ankinih roditelja. Anka stane kraj kapije i rekne promijenjenim glasom, koji je ipak malo podrhtavao :

— Mi sad posljednji put razgovaramo ovako nasamu, a možda se i posljednji put vidimo. Moram vam još reći, da mi je žao, što sam se u vama prevarila. Zaboravite ono, što je bilo, i neka bude, kao da se nije ništa izmedju nas dogodilo. A sad zbogom !

— Ali samo jednu riječ, samo jednu riječ, — molio je Plančić, koji je sav bio u neprilici.

No Anka je već zamakla za kapiju i unišla žurnim korakom u kuću.

IX.

Plančić je išao postidjen oborene glave kući. Osjećao se nekud krivim i ujedno je ćutio, da ga je Anka porazila. Ona je sad sinula u njegovim očima i on se divio njezinoj duševnoj snazi.

A onda opet, kad je razmišljao o njezinu životu, bilo mu je žao Anke. Ali ipak je jasno osjećao, da ne bi mogao toliku žrtvu doprinijeti, da sjedini svoj život s njezinim.

— Zašto da sebi nakopam na vrat tudju ženu? — mislio je on putem. Zašto da se sapinjem i vežem? Bolje je, da se ovako svršilo.

Kad je tako zaključio svoje misli, bio je smiren. Sad ga je samo još jedna želja obuzimala, da što prije ode odavde.

I sutradan je to učinio i otputovao u Beč.

A Anka se nije više vratila svome suprugu Danku Vukotiću, nego je ostala kod matere. Rastala se s njime.

Sad je provodila osamljen i tih život, koji joj uza svu jednoličnost nije bio onako težak kao onaj predjašnji. Ipak nije bila potpuno zadovoljna. Osjećala je, da od života nema više ništa iščekivati, nikakve radosti ; život joj se sad činio kao otrgnuta grana, koja se više nikad zazeleniti ne će . . .

GOSPODIČNA JELICA.

I.

Učiteljica u selu N., gospodična Jelica Rajkovićeva, sjedi u svojoj sobi uz prozor i dosadjuje se. Četvrtak je, pa nema škole. Pogleda kroz zatvoren prozor na sokak, al nema šta da vidi.

Lagašno i narijetko padaju sitne pahuljice snijega, kô da im se ne će, padaju tiho i nečujno na krovove, na kojima je već debela naslaga bijeloga snijega, zalijeću se na ogoljele dudove, štono su se poredali u svu duž sokaka i s jedne i s druge strane. I sav je sokak u bjelini i čitavo se malo seoce čini nekud ljepše, svečanije . . .

Vidi to gospodična Jelica, vidi i osjeća ljepotu zimske idile, ali s dana u dan gledati onu jednoličnost, one niske seoske kućice s velikim odžacima, one tarabe i prostrane avlije, koje su skoro na dlaku jedna kô i druga, onaj pusti sokak, — to ipak dodija, pa makar sve to bilo posuto i tom krasnom sniježnom bjelinom.

Gospodična Jelica odvrati pogled od prozora i zamisli se.

Kakav to ona život provodi ? S dana u dan muči se s djecom u školi, govoreći i tešući uvijek jedno te isto kroz godine ; kroz godine i godine gleda ona zamusana i prljava lica seoske dječurlije, koja ju znaju tako često rasrditi i ogorčati joj život. I sva izmučena ide poslije škole u svoju samotnu sobicu, gdje je ne čeka nikakva radost, i ondje sjedi . . .

A godine prolaze netragom . . .

Ona osjeća, kako pomalo nestaje one prijašnje svježine s njezina lica, vidi, kako joj se tijelo raskrupnjelo. I ako su crne oči njene još uvijek jasne i sjajne, ipak one nisu onakve, kao negda što su bile ; ne sijeva više iz njih čar prve i nestašne mladosti ženske ; preko njih se prelio neki ozbiljni, tvrdi i skoro zabrinuti izraz. Rumene se usta njena, još uvijek sočna i jedra ; al ipak to više nisu usta vesele djevojčice, nisu to ona njena usta otprije, štono su se tako nedužno-prkošljivo isticala na licu. Pa i kosa ! To nije više ona ista kosa, ona bogata i gusta crna kosa, koja je upravo uveličavala njezinu ljepotu. Nije više onako gusta. Prorijedila se.

A i tijelo nije više onakvo, kao negda ; sve pomalo dobiva matronalni lik. U nje je ljepota, koja pristaje udatoj mladoj ženi, a ne djevojci.

Pa ušto joj prodje sve to ? Ušto joj prodje ona prva djevojačka mladost, štono se raspupala kano cvijeće u bašči, kad ga obasja proljetno sunce, kano cvijeće istom raspupalo, štono još brižno čuva u pupoljku miris i čare, koje će tek razotkriti, kad se omami toplinom ljeta — — — ? ! Tko je vidio čare te njezine prve mladosti i tko se njima ushitio ? ! Za koga se oblačila i kitila u tom malom selu, gdje nema nikoga, tko bi bio spram nje ? !

Stužila se gospodična Jelica. Nešto joj se stalo kupiti u grudima oko srca i penjati sve više i više, do grla . . .

I ona je s mukom gutala suze svladavajući se i sileći se, da ne brizne u plač. Al to je bilo samo časak. Onda se i opet smirila i načas se predala drugim mislima, no ipak se nije mogla otresti toga, da ne misli o sebi. I kad je opet u duši preletjela svoj dojakošnji život, koji je bio po njezinu mišljenju tako prazan, tako bez sadržaja, obuzela ju je tiha žaoba, što u tom njenom životu nije bilo nikakvoga dogadjaja,

što nema nijedne uspomene, kod koje bi se mogla s milinjem zadržati, na kojoj bi se mogla ogrijati . . . Ništa, baš ništa nema, čega bi se ovako snatreći mogla sjećati, od čega bi joj već od spominjanja drhtala sva duša . . .

I sad ju je obuzela vruća i neodoljiva želja, da nešto doživi, dok joj još sasvim ne povene mladost . . .

Al šta da doživi? Šta da doživi u tom jadnom selu, koje je daleko od svijeta, „za božjim ledjima"? !

I nehotice pogleda na pusti sokak, koji kao da je drijemao sav zavijen i umotan snijegom.

Al začas će se probuditi sokak. Eno ide pijani Bana Čordašev teturajući i pjevajući promuklim i rapavim glasom, a njegovi opanci ostavljaju tragove u bijelome snijegu. Ako se nalupa žene, kad dodje kući — a to obično biva — eto dogadjaja !

Gospodična se Jelica trpko nasmiješi, pa i ne hoteći stane gledati za pijanim Banom.

t o se začuje zveckanje praporaca, a lake saone sa dva vranca projure sokakom. U saonama je sjedio nekakav gospodin, umotan u bundu, sa zelenim šeširom na glavi. Kako su saone naglo proletjele, nije se moglo vidjeti, kakav je to gospodin, kakvo mu je lice, je li mlad ili star. Nego i po kočijašu i po konjima i po saonama odmah se vidjelo, da taj gospodin dolazi iz varoši.

Pijani Bana opazivši saone htjede im bajage zakrčiti put, pa digne obadvije ruke uvis držeći u jednoj svoju kapu i onako gologlav stane i poviče :

— Ej, duka ti tvoga, stani ! Sad ću ja tebi . . .

Psuje Bana i viče za njima mlateći rukama i prijeteći se,

— „Tko li je to, Bože !?" — pomisli gospodična Jelica gledajući za saonama.

— „Prolaze li samo selom ili će gdjegod stati? Sigurno samo prolaze selom", — mislila je ona dalje.

Al saone stanu i to pred kućom stare Lipovčevke.

Gospodična se Jelica u prvi čas začudila, al onda se sjetila, da stara Lipovčevka, udova pučkoga učitelja, imade sina, gimnazijskog profesora. To će biti on. Sigurno je on. Došao je valjda na neko vrijeme u goste k materi.

Oh, koliko joj je o njem pripovijedala stara Lipovčevka, kako ga je hvalila!

Dobra je to duša, ta stara Lipovčevka. Gospodična je Jelica znala češće otići k njojzi na razgovor. I svaki put bi joj ondje vrijeme ugodno proteklo, ma da joj i nije bilo mnogo do razgovora s njome. Al ono staričino dobroćudno i bezazleno ćeretanje, oni sitni razgovori o kojekakvim tricama, ona briga i nastojanje, da je što ljepše podvori i ugosti, da joj ugodi, — sve je to veselilo gospodičnu Jelicu.

Tako je češće zalazila k njojzi i upravo se s njome sprijateljila; izmedju njih se razvio neki osobiti, topli odnošaj, s tim više, što i onako nije bilo nikoga u selu, s kim bi mogla općiti. I tako se ona osjećala kod stare Lipovčevke kao kod kuće, sasvim kao kod svoje starije rodjakinje. Starica joj je govorila „ti" i zvala ju od mila „kćerkom".

Sad je gospodičnu Jelicu gonila radoznalost, da ode staroj Lipovčevki i da vidi, kako to izgleda taj njezin sin. Znala je, da nije baš najpristojnije odmah sada tamo otići, jer bi im samo smetala; ali radoznalost je pobijedila.

Nije mnogo promišljavala. Vesela, što joj sretni slučaj daje priliku, da se oslobodi one teške dosade, zagrne toplu vunenu maramu i izadje na sokak.

II.

„Da nije to kakav dogadjaj, koji ću kasnije spominjati?" — mislila je ona u sebi lagašno skakućući po snijegu gologlava i držeći obim rukama krajeve

marame, kojom se bila zaogrnula, tako da je prekrila i bradu i usta... Možda će se razviti kakva simpatija i topliji odnošaj izmedju njega i mene. Tko zna?!"

Odmah se i nasmijala toj svojoj pomisli, koja joj se činila posve neosnovana i naivna.

„Bože, ja istom štogod mislim! Kako sam smiješna! No napokon taj njegov dolazak i može biti dogadjaj i jest dogadjaj za čitavo selo, a i za mene. Svakako je veći dogadjaj, nego li kad Bana Čordašev prodje pijan selom i kad istuče svoju ženu!"

U to je došla do Lipovčevkine kuće.

U dvorištu se sastane s kočijašem, koji se vraćao iz kuće, gdjeno je ostavio malenu prtljagu gospodinovu.

Začas se otvore kućna vrata, a na njima se pojavi onaj isti gospodin, samo bez bunde i bez šešira. Odmah on poviče kočijašu:

— Da, zbilja! Hej, Vi, kako se zovete? Hoćete li odmah natrag ili ćete se ovdje malo odmoriti?

— Ne, fála! Odma' ću natrag, — odgovori kočijaš i podje. 'Oću da još za dana stignem u varoš.

— Kako vas volja.

Gospodična je Jelica za vrijeme toga kratkoga dijaloga časkom usporila korak, a onda je pošla prema kući.

Sad ju je istom on opazio. Njihovi se pogledi sastanu, a ona videći njegov ispitljivi pogled rekne:

— Dopustite, je li kod kuće gospodja Lipovčevka?

— Jest, mama je kod kuće, — odgovori on i ponudi joj da udje.

„Dakle pogodila sam. To je on", — mislila je ona ulazeći u kuću.

— Baš mi je milo, da si došla, — odmah joj stane u sobi govoriti gospodja Lipovčevka stišćući joj ruku, a na licu joj je sjala sreća i radost. Eto, došao mi sin, moj lijepi golub. Došao, da pohodi staru majku. Pogledajder ga, kakav je! Kô sokol! Nema

takvoga krasnika na daleko. Eto, sad se sama možeš uvjeriti, da nisam pretjeravala, kad sam ga pred tobom hvalila.

Tako je starica veselo cvrkutala.

— Nemojte joj, gospojice, zamjeriti, — rekne mladi Lipovac. Znate, kakve su matere. Ali izvolite sjesti !

— Ta gle, zbilja, mi još uvijek stojimo ! — odmah opazi Lipovčevka. Bože, kaka sam ! Oprosti mi, dušice ! Znaš, sva sam ti smetena od radosti i nenadane sreće. Al ajde, ajde, sjedite, a ja ću se ogledati za užinom. Što ćeš, Milane, da ti priredim? Kafe ti ne ćeš, znam. Suvoga mesa i vina? Jel tako? Il' hoćeš, da štogod spečem?

— Ta nemojte se toliko brinuti ! Meni je svejedno.

— Već ću ja sve udesiti. Voliš li još kisele krastavce? Donijela bi malo s mesom. Voliš, znam, da voliš. A za nas ću dvije skuvati malo kafice. Tako, tako ; vi se lijepo razgovarajte, dok ja sve to priredim.

— Hvala Vam, draga tetice ! — javi se gospodična Jelica, — ja ću odmah otići. Nisam rada, da vam budem na smetnju, a imadem posla kod kuće.

— Kaku smetnju !? — rekne začudjeno Lipovčevka. Zašto bi ti bila nama na smetnju?

— Al ipak, ipak. Banula sam onako kô i obično svaki dan iznenada i ne znajući, da vam je došao tako rijedak i mio gost.

— Gledaj je sad ! — upade Lipovčevka. Da ne bi još okrenila po etiketi ! Odmah da si tu ostala ! — završi ona šaljivo i ode u kuhinju.

Gospodična se Jelica pokori i ostane.

U sobu se stao spuštati mračak, onaj šaputljivi zimski mračak, štono se obzimu tako naglo i iznenada spušta na selo i sokake, pa sve zaogrće svojim tamnim plaštem ; uvlači se mračak tanašni i meki

kô koprena laka i prekriva svu sobu i daje joj nejasan, tajnovit i čaroban oblik ; uvlači se i šapuće nešto tiho i nečujno. I ne možeš ušima čuti šaputanja njegova i ne možeš razabrati zamamljive riječi njegove — tek ih srcem ćutiš i osjećaš.

— Nisam se nadao, da ću ovdje naći ovàkû ružicu, — započne mladi profesor razgovor sasvim konvencijonalnom i otrcanom frazom, ne znajući, što da rekne.

On je bio upravo razdragan i ugodno se osjećao. Vožnja na saonama, pa svježi zimski zrak, — to je osobito godilo njegovu zdravu tijelu. No to ugodno osjećanje prati njega već odavno, — odonda, kadno je promoviran na čast doktora filozofije i kad je o njegovoj doktorskoj disertaciji, kojoj je naslov : „Tragovi grčke filozofije u sv. pismu" izišla pohvalna ocjena u uglednom filološkom njemačkom časopisu.

Odonda mu se život čini nekako vedriji, ljepši, zamamljiviji ; odonda se u njemu nastanilo neko radosno čuvstvo, koje ga svega pridiže, jer je uvjeren, da sad mnogo više vrijedi u očima sviju svojih poznanaca i kolega. I on se znade često zaustaviti mislima kod te svoje disertacije i s ljubavlju je se sjećati i u duhu proći čitavu njezinu sadržinu. A i dalje on misli i snuje, kako će obraditi i istumačiti upotrebu i značenje grčkoga participa u veoma prostranoj radnji, koja će biti upravo dogadjaj u filološkom svijetu.

I sad se on više zanosio takvim mislima, nego li što je pazio na gospodičnu Jelicu i na ono, što je s njome govorio.

— Vi kažete : ružicu? — rekne ona. — Šalite se ili hoćete, da mi se narugate. Davno je to bilo, kad se mene moglo isporedjivati s ružicom.

— Ali kako, molim vas !? Ja vam se zaista čudim . . .

— Hvala, hvala ! odviše mi laskate.

Ma da je gospodična Jelica tako govorila, ipak je to uza sve opiranje razuma ugodno škakljalo njezinu žensku taštinu.

— Radije mi pripovijedajte štogod o svom školovanju i životu na sveučilištu, o gradovima, u kojima ste bili, — tako ma štogod! — brzo mu ona uleti u riječ.

Sad je razgovor skrenuo na drugu stazu i razvio se topao, ugodan. A mračak se već sasvim uvukô u sobu, pa i dalje šaputao onako zamamljivo . . . S ugrijane lončarske peći polijeva ugodna toplina čitavu sobu, a tamo se kraj nje u budžaku izvalila stara kuja i drijema smirena.

Uto udje u sobu stara Lipovčevka noseći mesa i kiselih krastavaca.

Gospodična se Jelica, koja je bila u prvi kraj malko nesigurna, sad već osjećala kao i obično, kad dodje na razgovor k staroj Lipovčevki.

I već se sasvim unoćalo, i već su svi mali prozorčići na seoskim kućama odavno bili rasvijetljeni kad je pošla kući, kamo ju je dopratio mladi profesor Lipovac.

III.

— Jeste l' se nadivanili? — javi joj se snaša Oliva, žena iz komšiluka, koja ju je očekivala.

Ta ju je snaša Oliva posluživala i dvorila. Bez plaće ju je dvorila. Htjela joj se nekako odužiti za iskazane usluge. Snaša je Oliva naime imala sina, koji je bio u vojništvu. I kadgod bi joj od njega stiglo pismo, uvijek je išla gospodični Jelici, da joj ga pročita i napiše odgovor na nj.

— Vi ste to, snaša Oliva !? — upita Jelica.

— Ta dâ. Čekam ja vas, čekam . . . Al dâ ! Nema moje gospodične. Reko': prigledat ću, trebate l' štogod, da vas poslužim. A vi otišli.

— Da, bila sam kod gospoje Lipovčevke.

— A kažite, molim vas, je l' vesela, što joj je došô sin? Ta šta i pitam? ! Zna se, da je vesela. Kako ne bi bila vesela ! Nego, draga gospodično, baš je to lip čo'ek. Vidila sam ga, kad se provezô na saonama. A mora da je i velik gospodin. Vidite, gospodična, to bi bio čo'ek spram vas. Udajte se vi za njega !

— Ha, ha, ha ! — nasmije se od srca gospodična Jelica njezinoj prostodušnosti i naivnosti. Vi istom štogod, snaša Oliva !

— Ta nije to istom štogod, — branila se snaša Oliva.

— Manite se toga ! Ajdemo unutra !

Jelica otključa i oni udju.

U kuhinji zapali Jelica svijeću i podje s njome u sobu.

— Trebate l' me štogod? — upita sad snaša Oliva.

— Ne ću ništa trebati. Nego ded pogledajte u peć !

Snaša se Oliva odmah prihvati, da naloži vatru u peći.

— Čujete, gospodična, — javi se odande od peći snaša Oliva — recite, šta vas je volja, al ja bi se, da sam na vašem mistu, udala za toga Lipovčevkinog sina.

— I opet ona ! Ta to ne ovisi o meni . . . Ili . . . uopće to nema smisla . . . Nema smisla o tom ni govoriti. Nije to tako, kako vi mislite. To je . . Uopće vi to ne razumijete.

— Ta doduše ja kô prosta ženska mislim : zašto se ne bi vas dvoje uzelo, kad ste jedno spram drugoga? Zašto vi ne bi pošli za njega?

— Al kažem vam : to ne ovisi o meni.

— Šta vi to? ! Zar bi on vama mogô zabaviti? Vama, ovakoj lipoti, kakoj nema ravne na daleko? !

Snaša se Oliva upravo ražestila. Dosad je čučila uz peć ložeći vatru ; al sad je sve ostavila i digla

se, pa stala nasred sobe podbočivši se obim rukama o kukove.

— Al šta je to vas napalo, pa vi sad najedamput o mojoj udaji? — upita Jelica.

— Šta me je napalo?! Vidim: prilika je tu; pa zato i divanim.

— Al ja se ne ću udavati, — rekne Jelica zamišljeno, tako da su joj se samoj te njene riječi činile kao daleka jeka.

— Udajte se vi, udajte! — govorila je snaša Oliva. Bolje je to nego li 'vako. Ne dâ se to tako; nije to nikaki život. A onako čeljade ima svoga druga; ima se na koga osloniti i ima, u koga će se pouzdati. Teško se podnosi to samovanje, osobito kad pritisne starost. Poslušajte vi mene!

S tim se i svršio njihov razgovor.

Snaša je Oliva naložila vatru u peći, natrpala u nju drva i otišla kući.

Gospodična Jelica ostala sama.

Sjela je na stolac kraj peći i u duši ponavljala doživljaje današnjega dana. Ćutila se mnogo zadovoljnijom, nego li kad je ono danas poslije ručka gledala kroz prozor na prazni i dosadni sokak. Čisto se sama čudila, kako je njoj malo trebalo, da uzmogne biti zadovoljna. Dodje jedno novo lice, unese malo promjene u pusti i jednolični život i odmah ti je nekako vedrije, lakše. Eto, šta je: promjena, — to je ono, što pridiže čovjeka i život čini zanimljivijim!

I stala je razmišljati o profesoru Lipovcu. Zaljubila se nije u njega — o tom nema ni spomena. Čini joj se, da se već i ne bi mogla zaljubiti, bar ne onako, kako se to pripovijeda i kako pišu u romanima. Ali on se nje ugodno dojmio i ona će na nj misliti možda još dugo i češće ga se spominjati. Da je mjesto njega došao kakav drugi čovjek i ona se

s njime upoznala, možda bi se i taj nje isto tako dojmio i ona bi isto tako i na njega mislila.

I ona sad jedva čeka, da prodje noć i da se sutra s njime sastane, da se narazgovara.

A bog zna, misli li on na nju?! — najedared joj naleti ta misao. Kad je to pomislila, odmah je i silno poželjela, da bi tako bilo.

I ona se prepusti maštanju i snatrenju, koje ju je zanijelo daleko u budućnost... U času je preletjela u duši sve dogadjaje, koji bi se mogli izmedju njih dvoje razviti.

S dana u dan oni će se sastajati — to je sigurno — samo ako on duže vremena tu ostane. Pa zašto onda ne bi izmedju njih neopazice nastao kakav topliji, intimniji odnošaj? Ali, tko zna, kako će dugo on tu ostati?! Sigurno će samo nekoliko dana ostati. Više i ne može. Pa šta?! I za nekoliko dana dade se koješta doživjeti. A ona iz sve duše sad upravo čezne, da nešto osobito doživi, ono nešto, njojzi još nepoznato i neokušano... Ali čemu da taji?! Ona čezne za ljubavnim dogadjajem, kojega bi se dugo s nasladom mogla spominjati.

Sad joj se čini, da je jedared granulo sunce i na njezina vrata. Ona se sasvim sigurno nada, da će susret s ovim čovjekom biti za nju draga uspomena.

I stane joj se nesigurno i istiha šuljati glavom pomisao: „A šta, ako bi se on u mene zaljubio, pa ako bi došlo do ženidbe?" No odmah je uvidjela, da je dosta neosnovano tako misliti. Ta ona je i starija od njega. I s rezignacijom je gonila tu misao od sebe ne mogavši je se ipak posvema otresti. Ona se i nehoteći zadržavala kod te misli.

„Ej, ipak bi to krasno bilo!" — razmišljala je ona. „Pravo ono reče snaša Oliva: dobro je imati svoga druga; ima se čovjek na koga osloniti. A teško se podnosi samovanje, kad pritisne starost."

IV.

Ujutru se probudila s mislima na njega. Te su je misli tako ugodno zabavljale. Od njih joj je duša bila sva puna radosnih osjećaja. I ono joj se zimsko hladno jutro pod dojmom tih misli činilo veselije i pusti joj se seoski sokak, sav umotan snijegom, nije činio tako tužan kô prije. U njezinu je srcu cvala radost od iščekivanja sreće . . .

Kad se obukla, dugo se promatrala u ogledalu i bila je zadovoljna. Ipak je ona još lijepa ! I ako joj nisu usta sasvim kao u mlade djevojčice, al ona su još uvijek rumena i jedra ; sočna su i nijesu ocvala. A ove oči njene, crne i sjajne, još su pune vatre, još su zamamljive. I lice je punačko i okruglo i na jedrim obrazima jedva se i vide dvije malešne jamice, koje znadu tako dragušno izbiti, kad se nasmije ; i tijelo je njezino skladno i stas krasan. U nje je ljepota sazrele djevojačke mladosti. Uvjerena je, da i takva ljepota može zamamiti, a ne samo onakva, što resi mladu djevojčicu. Takva je ljepota kao vedar ljetni dan, kao ljetno sunce . . .

Već se davno nije tako ogledala ni mislila tako o sebi. Drugda bi se sama sebi učinila smiješnom i možda bi se i rugala sama sebi. Ali sad joj se to nije ništa činilo smiješnim.

Radosna i zadovoljna, kako već dugo nije bila, otišla je u školu.

* * *

Oko četiri sata poslije škole bila je kao na žeravici. Nikako se nije mogla smiriti u svojoj sobi. Silno je željela da ode Lipovčevki, a opet se nekako sustezala bojeći se, da se to ne bi rdjavo tumačilo ; moglo bi se — naopako ! — reći, da se namiće. Zato nije ni dopodne poslije škole otišla onamo, ma da je to iz sve duše željela. No sad ju je mučila silna nestrpljivost i dosada i ona je osjećala, da će morati onamo otići. Makar náčas. A kad već dodje, onda će je on zadržati — to je sigurno. Ići će, svakako će ići onamo.

Ali kako se ugodno iznenadila, kad je pogledala kroz prozor.

Na sokaku je bio on — Lipovac. Baš je išao prema njezinu stanu. Spazio ju je na prozoru i pozdravio. Ona sva razdragana otvori jedno okno i upita ga :

— A kamo ste se vi to zaputili, gospodine profesore? U šetnju?

— Ne. Pošao sam baš k vama.

— Veoma mi je drago, veoma mi je drago. Izvolite, molim, unutra !

Lipovac podje, a ona zatvori okno i podje mu u susret.

— Moja se majka čudi, da niste danas dopodne došli k nama poslije škole, — rekne Lipovac, kad je unišao u sobu. Ona vas je za stalno očekivala. A ja sam upravo čeznuo za vama. Zbilja, bez šale.

Gospodična je Jelica silno pocrvenila, kad je on došao. Osjećala je dobro, da je crvena i ljutila se poradi toga. I što je više mislila na to, bivala je sve crvenijom, a neprilika je njezina rasla. Na te njegove laskave riječi nije ništa znala da kaže od neprilike. Ipak se začas snašla i ponudila mu, da sjedne.

Lipovac sjedne i stane se nesmetano ogledati po sobi.

— Ugodna sobica ! — rekne on odmah. Sa svake stvarce kao da dopire neki ženski dašak i miris. I sve, što je tu, nekako ushićuje čovjeka, sve je tako milo.

— Ma vi ste neki pjesnik ! — usklikne ona veselo i pogleda mu u oči.

— Nisam. Odviše sam suhoparan, da bih mogao biti pjesnik. Nego možda bih postao pjesnikom, kad bih češće zalazio u sobe mladih učiteljica, gdje, evo, svaka stvarca odiše poezijom, — završi on i nasmije se.

Odmah se pokajao radi tih riječi.

„Glupo sam to rekao, upravo savršeno glupo. Mogla bi se još i uvrijediti. Sram te bilo, moj dragi profesore Lipovče i doktore filozofije!"

Ali ona se nije uvrijedila. Lipovac nije ni dočekao, da ona štogod rekne, nego odmah doda :

— A ja vam nisam ni rekao, zašto sam došao ovamo. Došao sam, da se s vama oprostim. Sutra ću otputovati.

Gospodični Jelici zàčas preleti neki turobni izraz preko lica.

— Ali zašto tako brzo? — upita ona. Ta sad će istom nastati vaše božićne ferije! Zar ne ćete božićovati s majkom?

— Ne mogu. Poslovi me zovu.

— Kako : poslovi? Sad, na ferije?

— Zaista, gospodjice! Moram natrag u Zagreb. Te mi ferije baš dobro dolaze. Radit ću svaki dan u sveučilišnoj biblioteci. Pišem naime jednu raspravu za akademiju. Moja majka to zna i ne će se žalostiti. Ja bar mislim.

— Vi mislite. Al majčinu je srcu teško. Da znate, koliko vas ona spominje i kako uživa u vama! Bit će joj žao.

Ona časkom zašuti, a onda doda nesigurno :

— I meni će biti žao.

— Zaista?! — upita on malko začudjeno. To mi laska.

— Jest, bit će mi žao, — prihvati ona sad već sigurnije. Kako bismo lijepo proveli božić! A ovako će biti dosadno i možda tužno.

— Zar vi ne idete božićovati k svojim roditeljima?

— Nemam ja roditelja. Nikoga nemam. Ja sam posvema sama.

On je časak šutio i pozorno ju promatrao, a onda rekne :

— Gospodjice, vi mora da ste nešto neugodno doživjeli, što vas je potreslo ili bolje da kažem : nešto, što vas je razočaralo.

— Ta sve, sve, čitav je moj život jedno krvavo i gorko razočaranje. Ništa nema, sasvim ništa od onih mojih ideala, o kojima sam maštala i sanjarila u preparandiji,

— Ali čemu maštati i sanjariti?! — upade živo Lipovac. Mi smo skoro svi taki. Svi smo nekake kukavne pjesničke duše, pa samo maštamo i sanjarimo, ali ja sam vam već možda i dosadan s tim svojim poučnim tonom. Govorimo o čem drugom! Vi jako volite cvijeće, kako vidim. Puna vam je soba lonaca s cvijećem.

— Jako volim cvijeće, — rekne gospodična Jelica rastrešeno, a onda usklikne :

— A ja vas nisam ničim ni ponudila! Joj, kaka sam! Hoćete li, da skuham čaja? Drugo ništa nemam. Hoćete, dakako da hoćete. Začas će to biti gotovo. Čaj doduše nije osobit, al morate biti zadovoljni. Boljega ne možemo dobiti.

Gospodična Jelica priredi maleni samovar i užurba se po sobi. Ono njeno ponešto zagasito lice sad je odjedared veselije sjalo, a crne su oči bile jasnije. Pa onaj obli i ljepušasti vrat, na zatiljku posut tanašnjim pahuljicama crne kose, onaj punani vrat, štono tako milo proviruje iz bluze, — a ona kosa crna, ona još uvijek bogata kosa, tako je bajna! Miris dopire s nje i struji. Miris struji sa čitave pojave njene . . . To je miris rascvale mladosti ženske i ljubavi, dugo pritajivane . . .

„Ama, kako je to ona danas neobično dražesna!" — mislio je Lipovac gledajući u nju.

Silno ga je obuzimala želja, da je zagrli i svu izljubi, ali ju je u sebi ugušivao i srdio se sâm ná se, što mu padaju na um tako lude misli i što ga obuzimlju tako čudne želje.

„Ja se nisam u nju zaljubio, o tom sam uvjeren", mislio je on u sebi. „Ne pada mi ni na kraj pameti, da bih se ženio, a razumije se, da se ne ću ni s njome ženiti. A sad odjedared te čudne želje! Ja sam proklet čovjek! Opak do zla boga".

A dotle je gospodična Jelica priredila i nalila čaj.

— Izvolite! — ponudi mu ona. Radoznala sam, hoće li vam prijati.

— Ja sam unaprijed uvjeren, da će mi osobito prijati.

Stalo se smrkavati. Gospodična Jelica upali lampu.

— No, je li dobar čaj? — upita ona.

— Izvrstan, osobit, gospodjice!

— Vi to samo tako kažete, a bog zna, da li vam prija. Je li vam dosta slatko? Al dopustite, da ja kušam.

I ona pridje posve blizu k njemu, malko se nagne i zagrabi svojom žličicom njegova čaja. Smiješila se koketno i sva se rumenila.

— Ta to nije skoro ništa slatko! — usklikne ona. Još treba metnuti šećera.

Zàčas je sjedila na stolcu uza nj prevrćući debele listove u albumu i pokazujući fotografije:

— To je moja prijateljica iz preparandije. I ovo, i ovo. Same ženske fotografije. A što je muškaraca, to su mi sve sami rodjaci.

Ona se i nehoteći primakla posve blizu k njemu, tako da ga je njezina kosa škakljala po licu. A njega je sad već skoro prevladala želja, da je zagrli. Osjećao je njezin dah, ćutio je miris kose njene, slušao je njezino čavrljanje i nasladjivao se onim glasom, koji mu se sad činio zamamljiv i topao i mázan i mázan . . .

— Znate li, što bih vas lijepo molila?

— Šta to?

— Hoćete li mi poslati svoju fotografiju, da povećam svoj album?

— Hoću, drage volje. Čim dodjem kući, odmah ću vam poslati.

„Al samo kako je u nje lijepa ruka!" — mislio je on promatrajući je. „Kako je okrugla i punačka! Pa vrat! Ovaj glatki vrat, štono je na zatiljku posut tanašnim pahuljicama crne kose, — kako je lijep! Kako me samo ugodno draška po licu ono nekoliko raščupanih vlasi njene kose! Ej, da mi je čitavo lice sakriti u tu kosu, crnu i mirisavu, i opajati se njenim slatkim mirisom!"

Lipovac već nije mogao vladati sobom. Njegova se ruka sama od sebe ovije oko pasa gospodične Jelice.

Kad se dotakao njezina tijela, činilo mu se, kô da će mu prsti izgorjeti, a opet mu je to bilo milo. I drugu je ruku ovio oko njena tijela i privinuo ju ná se. A ona se nije branila. Njezino čitavo biće kao da se podavalo. Njeni su obrazi gorjeli. Sva je drhtala kô šiba na vodi od uzbudjenja i sreće, što je došao čas, za kojim je dugo u potaji čeznula . .

„Ali šta ja to radim? ! Šta radim? !" — odmah se prene Lipovac i stane se u mislima karati. „Ja sam zaista proklete naravi. Kako sam se kao dječak prepustio strasti, da me nosi sklizavom stazom! Al sreća je, da sam se u pravi čas prenuo."

On je ispusti iz svoga zagrljaja, ustane i stane se naglo praštati.

— Oprostite, gospodjice, molim vas, oprostite mi — govorio je on sav crven u licu. Ostajte mi zdravi!

I on ode.

A gospodična je Jelica gledala za njim ne shvaćajući pravo sve to, obuzeta sva — kao nigda prije — strasnom i silnom željom za zagrljajem i poljupcima slatkim . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Sutradan rano ujutru otputovao je profesor Lipovac.

Gospodična ga Jelica nije vidjela, kad je odlazio, a nije se ni poslije nigda sastala s njime.

Nego nekoliko dana iza njegova odlaska dobila je od njega razglednicu iz Zagreba. Fotografiju nije poslao, ma da je obećao. Sigurno je zaboravio.

Onu njegovu razglednicu češće je uzimala u ruke gospodična Jelica i čitala i s ljubavlju promatrala ono nekoliko nemarno nadrljanih redaka. Ti su je reci sjećali jedinoga dogadjaja iz njezina života, koji za nju nije bio običan, jedine uspomene, kod koje se ipak rado zaustavljala njezina duša i dalje snatrila zanoseći se i grijući se na maštanju i željama pustim — — —

POSLIJE DESET GODINA.

I.

Gospodja se Sofija Katićeva vratila sva zbunjena i malo uzrujana s trga kući. Ono malo kojekakvih sitnarija, što je nakupovala na trgu, samo je mekanički bacila na stol u kuhinji i odmah je sjela na kuhinjski stolac onako obučena. Sjedila je tako metnuvši ruke u krilo, a pogled joj se upiljio nekud u daljinu. Još se nikako nije mogla oteti onomu dojmu, što ga je na nju proizveo susret s njime.

Bože, tko bi to bio mislio, da će ga još kada vidjeti? !

Pa gle, ipak se to dogodilo i ona se poslije tako dugoga vremena sastala s njim i razgovarala.

Al šta razgovarala? ! Nije to bio nikakav razgovor. To je bilo izrečeno samo nekoliko letimičnih fraza, onako, kako to obično čine ljudi, kad se s kim istom upoznadu ili onako, kao što činimo, kad se s nekim opet sretnemo, s kim smo jedamput ugodno sproveli vrijeme vozeći se u vagonu.

Tako su se isto i njih dvoje razgovarali, kad su se sreli na trgu.

No na nju je i taj kratki razgovor i to nekoliko i suviše običnih i skoro otrcanih fraza jako djelovalo. Njezina je duša lepršala nad onim negdašnjim danima, što ih je s njime provela u prvoj mladosti — onda, dok je ona bila još djevojče, a on gimnazijalac. I ona se prepustila valu uspomena, a drage slike javljale su se jedna za drugom, a sve jedna milija od druge.

Gospodja se Sofija tako zanijela, da se čisto prenula, kad su iz sobe doletjele njene dvije male djevojčice i sjatile se oko nje vičući nestrpljivo :

— Mama, mama, što si nam donijela s pijace?

Pa kad nijesu dobile nikakvoga odgovora, stale su je srdito potezati za suknju nestrpljivo je pitajući :

— Šta si nam kupila na pijaci?

Gospodja je Katićka svakiput znala ma štogod donijeti svojoj djeci s trga : bonbona ili licitarsku šipku od šećera ili što drugo. No danas je i na to zaboravila.

— Danas mama nije imala kad kupiti. Drugiput će mama opet kupiti.

— Dâ, nisi imala kad, — nezadovoljno su gundjale djevojčice.

Pa kad su vidjele, da su im doista potonule ladje, otišla je svaka od njih u jedan kut kuhinje, gdje su naslonile glavu i desnu ruku na zid, pa plakale srdito lupajući i tapkajući nogom po podu. No to nije dugo potrajalo.

Zamalo su one zaboravile na sve i stale se veselo igrati.

A gospodja je Sofija još uvijek sjedila na stolcu u kuhinji onako kao i prije metnuvši ruke u krilo ; nije se otišla — kao obično — presvući u svoje svakidašnje odijelo, što ga ima kod posla u kuhinji.

Zadubila se u uspomene davne, davne, koje su bile duboko ukopane u njezinoj duši, kojima se nije dugo bavila i kao da je na njih već i zaboravila.

A sad su najednom iskrsnule pred njom svježe, radosne i tako mile, kao što su bili i oni mladenački dani svježi i puni radosti i miline . . .

Eto, kao da sad gleda njega, Marijana Adaševca, kako joj se ono približio prviput, otkako se promomčio. Bilo je to u plesnoj školi. Nekoliko su dana već išli u plesnu školu, a on s njome još nije ni riječi

progovorio, ama ni blizu ! Bože moj, a prije su bili tako svoji, tako su se rado sastajali i zajedno se sigrali, dok su bili djeca !

I njoj je u taj čas bilo čisto krivo i upravo žao, što je on takav, što se tudji od nje. Pa ipak . . . Za nekoliko dana odvažio se on nekako i došao k njoj, da se s njome razgovara.

Ah, kako se sjeća svega u sitnice ! I sad kao da ga gleda onakoga, kakav je onda bio. Crnomanjast, ovisok, al vitak, a u licu punačak. Rukavi mu na kaputu ponešto okraćali, a tako i hlače. Pa opet to ne daje onoj njegovoj mladenačkoj pojavi nelijep i neestetičan izgled ; to još povećaje onu poeziju mladosti, koja kao da prši s njegove pojave. Tako se njoj onda činilo.

Pa tek kad je sav crven u licu onako nesigurno i sramežljivo prišao k njoj i nespretno joj se naklonio, pa ne znajući, kako bi započeo razgovor, nekako promuca :

— Gospodjice, oprostite, što sam tek sada . . .

No daljnje njegove riječi ona nije čula, jer ih je u svojoj smetenosti dosta tiho rekao ; a sve da ih je i glasnije izgovorio, ne bi ih ona čula, jer mu nije dala izgovoriti, nego je sama odmah prihvatila karajući ga :

— Ništa, ništa. A šta ti meni, Marijane, ne govoriš „ti" kô prije?

— Ali gdje bi' ja mogô misliti . . .

— Samo ti meni govori „ti", kao što ću i ja tebi.

Tako je ona pretrgla one niti ukočenosti, one dosadne prisiljene etikete, po kojoj su se imali vladati u plesnoj školi.

I najedamput sve je nekako vedrije, toplije, milije. Razgovor nekuda teče i žubori kô potočić i ne možeš ga prekinuti, sve da i hoćeš. A i on — Marijan — odjedamput kao da je sasvim drugi. Nestalo s njega one nespretnosti i nesigurnosti, one smiješne

stidljivosti. Pa nije više ni onako sav crven u licu kao prije. Sad se sasvim sigurno i neprisiljeno drži, pa veselo pripovijeda i čavrlja.

. . . Odonda su se uvijek sastajali i bili zajedno u plesnoj školi. I lijepo su tekli dani vedri, veseli, puni zanimljivosti i raskoši.

Pa i poslije, kad su zaredale dosadne jesenske kiše, opet je bilo sve lijepo, sve puno čara. Ona bi sjedila kraj prozora s kakvim poslom u ruci, pa svaki čas pogledala kroz zatvoreno okno i nestrpljivo iščekivala čas, kad će on proći s drugovima iz škole. I kad bi naišao, pogledali bi se, i to je sve ! Pa ipak je to za njih imalo toliko dražesti i čara ; ipak su ti dani za njih bili puni zanimljivosti. Ona bi katkad, kad bi on naišao sam, znala otvoriti i jedno okno na prozoru, pa ga zaustaviti. I onda bi malo pripovijedali i razgovarali se tako ma o čem.

Pa kad je zafićukao zimski vjetar, zavijao snijeg i pobijelio blatnu ulicu, onda im je istom vrijeme odmicalo, kao da leti. Onda su se svake nedjelje i svakog sveca sastajali na sklizalištu.

Gospodja se Sofija zaustavila mislima kod tih uspomena i činilo joj se, kao da još jednom proživljuje one časove. Vidjela je u duhu sve, kako je onda bilo — — —

Maglovit zimski dan. Po onim dudama, što rastu kraj potoka, gdje je sklizalište, palo inje i čini ti se, kô da su dude u cvijetu. Sve je nekud — tiho, svečano, tajanstveno.

U daljini ništa ne vidiš od magle, koja se spustila sve do zemlje i sve obuhvatila.

Na sklizalištu sve vrvi od mladjarije. Čuje se i razgovor i smijeh, čuje se struganje sklizaljki po ledu, al sve je to nekud drugačije, nije bučno, sve kao da odgovara onom tihom zimskom danu i kao da se stapa s njime u divnu harmoniju. Njih dvoje — kao i obično — zajedno. Ona se skliže polagano, a

on uz nju potrkuje. Nema on sklizaljkâ, nema za što kupiti. I za čudo, nije mu zima u onom njegovom okraćalom kaputu, za koji se već teško može reći, kakve je boje. Lice mu se rumeni i veselo sjaji, sav odiše zdravljem.

Kad se već dosta nazebu, kad se kratki zimski dan već primakne kraju, kad već pane prvi mrak, onda se vraćaju onako ozebli zajedno kući. On joj nosi sklizaljke, a ona ide uza nj i tako im je milo, milo . . . Tako su im prolazili dani.

Eh, pa onda kad su zaredali plesovi o pokladama, to je tek bio pravi život . . .

Pred duševnim okom gospodje Sofije stale su se nizati slike jedna za drugom i sve kao da su letjele. Nije ih mogla stizati, nije znala, kod koje bi se zaustavila. Sve te razne uspomene proletjele su joj mislima u tren oka.

A sada je došlo ono — — —

Bože, kako je to čudno bilo, kako nenadano ! Nju je zaprosio u njezinih roditelja ovaj njezin sadašnji suprug.

Oh, koliko se naplakala poradi toga, koliko je pretrpjela !

Ali nije koristilo opirati se. Mati njena i tetka nagovarale su je i nagovarale ; pa kad nije išlo milom, one su je upravo prisilile. I sad im još ne može u duši oprostiti, kako su s njom upravo nedostojno i nemilo postupale.

— Šta ti misliš, kaka je to sjajna partija ? ! Poštanski činovnik, molim ja tebe, koji ima krasnu plaću, pa onda izgled u budućnost . . . Ovaka se prilika ne smije propustiti. Hvali bogu, da ti se taka sreća javila ! Bome pazi, da ne bi sijedu kosu plela, a ništa ne dočekala.

Tako su joj govorile i mati i tetka i napokon su je i nagovorile ili bolje, prisilile, da se uda.

*

I tako se morala odreći svih onih svojih sanja, svih onih ideala, o kojima je znala za dugih samotnih dana i večeri snatriti.

Morala ih se odreći i prepustiti se sudbini.

I ona se udala i rastala sa svojim Marijanom Adaševcem, sa svojim starim drugom još iz djetinjstva, koji je ispunjao veliki dio njezinih uspomena i njezine duše. Porušeni su bili njeni idejali . . .

Tu je prestala gospodja Sofija obnavljati svoje davno sahranjene uspomene. Samo je uzdahnula i otišla, da se presvuče u svoje svakidašnje odijelo, što ga ima kod posla u kuhinji.

— — — — — — — — — — — — — — — —

II.

Poslije nekoliko dana on ju je pohodio. Došao je baš u podne, kad je njezin suprug bio kod kuće. Sigurno je pazio na to, jer se htio i s njime upoznati.

Kad ga je vidjela onako elegantna, otmjena, kad je opazila ono njegovo sigurno držanje i besprikorne kretnje, onu ugladjenost u saobraćaju, nehotice joj se stvorio pred očima onaj prijašnji Marijan Adaševac, onaj plahi gimnazijalac u okraćalom i izblijedjelom kaputu, i čisto nije mogla vjerovati, da je to onaj isti čovjek.

A ona je bila u prvi kraj sva smetena i u ne maloj uzrujanosti. Nije znala, kako bi se prema njemu držala. Ali njegov mir, njegova sigurnost učinila je, da se opet smirila. I onda je razgovor tekao mirno i neprisiljeno. Ona ga je onda, što više, oslovila sa „ti". A on je to prihvatio i vidjelo se, da mu se to čini posve prirodnim. A i njezin suprug, ugojena dobričina vesela i bezbrižna lica, shvatio je to kao posve prirodno, kad se gospodin Marijan Adaševac, pristav kod kotarskog suda, predstavio kao stari poznanac, koji je zajedno odrastao s gospodjom Katićkom. I

onda su dugo čavrljali o koječem i svima je bilo ugodno. Gospodin se Adaševac pokazao i za to kratko vrijeme kao okretan i zabavan čovjek, pa se jako ugodno dojmio i gospodina Katića.

A gospodja je Sofija bila sva uznesena, sva je sjala od tihe sreće. Taj posjet gospodina Adaševca unio je u njezin jednolični život, pun svakidašnjosti, nešto poezije. Odsad je imala o čem snatriti i zanositi se na maštinim krilima u one daleke krajeve, gdje bar na čas zaboravi one sitne svagdanje brige.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Još je jedamput gospodin Adaševac pohodio gospodju Katićku. Bilo to jedne nedjelje popodne. Gospodja Katićka bila sama kod kuće.

Veselo ga je primila i vidjelo se na njoj, da joj je taj posjet ugodan. Iz početka se razgovor kretao oko običnih, svagdanjih stvari, pa se brzo i iscrpio. Onda su sjedili neko vrijeme šuteći. Ona je sad i opet zaplovila valom uspomena, i opet se sjetila onih dana iz djetinjstva i onih kasnije . . . I onda zastidjeno, plaho i nesigurno rekne :

— Sjećaš li se, Marijane, kako je ono bilo u plesnoj školi ?

A on joj nije odgovorio na to pitanje, nego se zagledao u nju i rekao :

— Još uvijek si lijepa. Nisam se nadao, da si još uvijek tako lijepa.

— Ah, nemoj tako ! Ne volim, da mi tako govoriš.

— Lijepa si, velim ti, lijepa, kako se nisam ni nadao.

I on ustane sa svoga sjedala i pridje k njoj, pa je uhvati za ruku.

— Ah, ova ručica ! Kako je samo mekana, kako je mekana ! — govorio je on i držao njenu ruku u svojoj i stao ju primicati k ustima. A ona se branila :

— Ne, nemoj . . . pusti, Marijane !

No on se nije na to obazirao, nego je stao ljubiti tu ruku, ma da se ona branila, pa neprestano govorio :

— Kako je mekana, kako je mekana ! Krasna ručica !

A sirota gospodja Katićka bila sva u neprilici. Stidila se. Nije znala, kako bi to shvatila. Ipak je osjećala, da bi se trebala tome oprijeti, a opet nije znala, kako bi. Bila je nemoćna prema njemu. Samo je mislila u sebi :

„Bože, kako je čudan ! Kako se on to sad najedamput čudno vlada ! Ta to nije onaj prijašnji Marijan Adaševac !"

On stane iza nje i polako je zagrli oko pojasa. Njoj je odmah proletjela glavom misao : „Za kaku me on to, bože moj, drži, kad se tako vlada ? !"

I onda se stala braniti, htjela mu se oteti, a sve je govorila :

— Ali, Marijane !

Al on se nije na to obazirao. On je sad čvrsto privine uza se. I onda prisloni svoje lice, koje je u taj čas gorjelo, uz njeno.

— Ah, kako sam čeznuo za ovim časom ! — govorio je. — Kako sam sretan, da mogu ovako biti uza te !

I kako je stajao iza nje, najednom je naglo poljubi u obraz. Čvrsto ju je i strasno poljubio, tako, da joj se jedan pram kose prilijepio uz obraz.

Njega je obuzelo u taj čas ono silno strasno čuvstvo, pod kojim se mozak stine. Blizina mlade, lijepušne i zdrave žene djelovala je na njega gigantskom snagom. Mirisna i meka crna kosa njena, ono pristalo i zdravo lice, na kojem se ističu tek malo naprčene usnice, pa onda one skladne i oble forme njezina tijela — sve je to raspaljivalo u njemu divlju požudu. Ta ga je požuda svega obuzela. Svaka mu

je žilica igrala. Krv mu se uzburkala, a cijelo mu se lice preobrazilo, upravo nakazilo.

Gospodja je Sofija sve to opazila, sve to osjetila. I ona najednom skoči, pa skupivši svu snagu istrgne se iz njegova zagrljaja. Nju je taj njegov poljubac vrijedjao i nemilo palio. Osjećala je neku odvratnost spram njega ; odmah je jasno shvatila svu niskoću njegovih namjera. I to ju je peklo i boljelo.

On je za nju bio u taj čas posve tudj, stran čovjek, kojega se skoro bojala.

Istrgnuvši se iz njegovih ruku stane dosta daleko od njega i rekne odlučnim glasom :

— Gospodine, otidjite !

Bila je krasna u tom času plemenite srdžbe. Lice joj se zažarilo, oči sjajile. Na obrazu joj je još bio onaj prilijepljeni pram kose od njegova poljupca.

Al on je bio sav osupnut. Nije očekivao od nje tako šta. Nije mogao vjerovati, da je to ona ista ženska, s kojom ga vežu uspomene, prošlost. Polako su jenjavala u njemu ona strasna čuvstva, polako se stišavala u njemu uzburkana krv, a razum je i opet zauzeo svoje mjesto. Javio se u njemu ponos. I on se uspravi, pa rekne posve hladno, promijenjenim glasom :

— Dobro, gospodjo ! Idem. Samo moram reći, da mi je žao i da si ne mogu oprostiti, što sam se upuštao s ovako čudnim — da ne reknem : primitivnim — čeljadetom, koje sve skroz krivo shvaća.

Odmah se pokajao radi tih riječi. Sâm se na se ljutio, što je to rekao. Želio je, da je nekako ubode. Ali odmah je uvidio, da je ovo, što je rekao, sitno i upravo glupo. To ga je ljutilo, i on se stidio sam pred sobom.

Pa kad je već bio kod vratiju, povrati se i rekne :

— Ne, draga Sofijo, ne radiš pametno, što mi se opireš. Jer šta ti imaš od života ? Šta imaš ? Zar je to život ? Zar tebe taki život zadovoljava, zar on

odgovara tvojim idealima, o kojima si sanjala? Pošla si, eto, za muža, kojega nisi voljela, udala si se za njega preko svoje volje. Pa ti tako ljubomorno paziš, da se možda ni mišlju ne iznevjeriš tomu istomu mužu, kojega nisi nigda voljela. Ne, to nije pametno. To sam ti još htio reći.

I on ode.

Gospodji je Sofiji upravo odlanulo, kad je otišao. Razočarala se. To nije očekivala od njega. Drugačije si je ona u duši prikazivala sastanak s njime, nekako ljepše, čistije . . . A onaj njegov poljubac tako ju je palio, tako joj je bio neugodan. I cijelo njegovo držanje prema njoj i oni lakomi pogledi tako su joj bili odurni . . .

A da se drukčije vladao, da ju je drukčije poljubio, tako da je u onom njegovu poljupcu nešto drugo osjetila, što bi odgovaralo nutarnjosti, njezinoj duši, tko zna, kako bi onda bilo ? ! — — —

Gospodja je Sofija sad samo žalila za onim negdašnjim Marijanom Adaševcem, za onim svojim starim drugom iz djetinjstva i prve mladosti. Sad se uvjerila, da ga je izgubila zauvijek. Toga negdašnjega Marijana Adaševca ona je ljubila, a ovaj, kojega je sad upoznala, bio joj upravo mrzak i skoro oduran.

Al onoga više nije bilo. On je još postojao samo u njezinoj duši, u njenim uspomenama . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Gospodin Marijan Adaševac nije više nikad pohodio gospodju Katičku.

POMRŠENI RAČUNI.

I.

U kući majstora Luke Rajića nema već nekoliko dana pravoga reda. Kad on dodje sa svojim kalfom i sa svoja dva šegrta na večeru, a ono nema večere, ni majstorice Stane kod kuće. A dogodilo se jedared, da ni u podne nije bilo ručka. Majstor se Luka nije toliko ljutio, što nije bilo večere, jer ga to nije mnogo smetalo ; on bi otišao na tavan i donio slanine, kobasica i luka, pa eto večere ! Al njega je ljutilo, što mu žena prkosi. Nije drugačije, nego mu baš prkosi !

On joj je lijepo govorio, da to, što ona silom hoće njihovoj kćeri Amaliji kupiti šešir, nikako nije u redu. On to nikako nije mogao dopustiti. Ta to bi bila čitava sprdnja ! Majstorska kći, pa da nosi šešire !

Al majstorica se Stana ne da okrstiti, već silom hoće, da i njezina kći kao i druge njezine drugarice nosi šešire. Već se nekoliko puta poradi toga žestoko svadila s majstorom Lukom, al sve badava, on ne popušta. Zato je odlučila, da će mu prkositi. Odsad nije s njime preko dana progovorila ni riječi, a skoro je cijele dane s kćerju Amalijom provodila kod svoje sestre Feme, koja je bila udovica, a inače općinska primalja.

Majstorica je Stana dobro znala, da će ipak njezina volja nadvladati i da će majstor Luka napokon morati popustiti.

Tako je to bivalo uvijek. Tako je bilo i onda, kad su krstili Amaliju. I onda se on silno protivio, da joj se na krštenju nadjene ime Amalija. Hu, koliko je bilo okapanja s njime!

— Kako je to opet ime, Bože mi prosti!? — govorio je. — Ne znam ga ni izgovorit, nit ću ga ubardat. Ti, Stana, i tvoja sestra Fema uvik 'oćete na veliko! Pa i sad mi oćete da naprtite ditetu bajage gospodsko ime. Nisam ja nikaki gospodin!

Majstorica Stana bila dakle uvjerena i sigurna, da će se ispuniti njezina želja i da će Amalija nositi šešir. Samo je trebalo počekati.

I ona je čekala. Neko je vrijeme prkosila majstoru Luki i nije s njime htjela govoriti, a onda je okrenula drugačije. Odsad je svakiput večera bila u pravo vrijeme gotova. Onda se odjedared prestala srditi na majstora Luku, pa počela s njime i govoriti. A katkad se znala i maziti, osobito podveče, kad se sve stiša u kući, kad su nasamu. No ipak šešira još nije spominjala. Ostavila je to za drugi put.

Jedne nedjelje poslije ručka pozove ona svoju sestru Femu u obiteljsko vijeće, u kojem se imalo raspraviti pitanje o šeširu.

Iznajprije se govorilo o novostima i onako koješta; malo se ogovaralo i grdilo. Onda istom nabaci, onako izdaleka, majstorica Stana pitanje o šeširu.

No majstor se Luka nikako nije dao osedlati. On je i opet govorio, kako ne može dopustiti, da njegova kći nosi šešire.

— Ti 'oćeš, da tvoje dite bude osim svega svita, — predbaci mu majstorica Stana.

— Kako: osim svega svita?

— Svaki pošten i čestit otac gleda, da mu je dite lipše obučeno i da se ne mora stiditi, kad je med drugaricama.

— Al nije za majstorsku kćer šešir, bog s tobom! — upade majstor Luka.

Njegova je šogorica, gospoja Fema, slušala sva nervozna i nestrpljiva taj razgovor. Ona je samo griskala svoje tanke usnice i svaki bi čas mrsko i bijesno pogledala majstora Luku svojim ne baš ružnim smedjim očima, koje su u taj čas upravo sijevale.

Sad je bila njezina strpljivost do kraja iscrpena, te nije mogla izdržati, da ne plane.

— E, šogore, pa da vam ne bi rekla štogod i krupnije! Vi baš ko kanda niste pri pameti!

— Kako nisam pri pameti?

— Pa zaintačili ste jedno te jedno, pa se nikako ne date okrstiti. Lupate kô puto o lojtru! Nemojte biti kô oni najgorji prostaci! Čo'ek mora gledati malo i na sebe.

— Ta de, okani ga se, Femo! — umiješa se sad majstorica Stana. Vidiš ga, kaki je. Gdi ćeš ti s takim prostakom izaći na kraj!? Prostak ostaje prostak, dok je živ!

— E, da vam ne bi opsovo sve na svitu! — plane sad majstor Luka. — Indi ja sam neki ludov!?

Sad se javi majstorica Stana s pomirljivim namjerama.

— Pa, čo'eče božji, niko ti i ne kaže, da si luda. Nemoj istom štogod! Valda se može s tobom divanit kô s pametnim čo'ekom?!

— Može se sa mnom divanit, al se ne može s vama.

— Al slušaj, čoeče božji, i daj si dokazat. Ne ću ja ništa rdjavo. Curče je već poodraslo, pa treba mislit i na udaju. A što se ona bolje i gospodskije nosi, to će se i bolje udati. Pa je l' tako? Evo, reci ti, Femo, nije li tako?

— Pa to se zna, — prihvati živo sestra Fema. Ne će se bome za njom ogledati nijedan gospodin, ako se ovako majstorski nosi.

— To i ja velim, — opet će majstorica Stana. A ja 'oću, da je udam za gospodina. Pa i ti valda ne ćeš, da ti se kći udade istom za kogagod?! — obrati se ona majstoru Luki. Pa zašto onda ne bi dao, da dite nosi šešire?

— Radi, kako ti je drago, — rekne majstor Luka, koji je bio već sasvim popustio, i htjede otići.

— Al čekaj, kud si navalio? Još ti imam nešto reći, — stane ga zadržavati majstorica Stana, koja još nije mislila raspustiti obiteljsko vijeće, budući da još nije bio iscrpen dnevni red.

— Ti poznaš ovoga našega novoga ferštera? — upita ona odmah iza toga majstora Luku.

— A vraga ga poznam! — rekne s nekom dosadom majstor Luka. Ako ga Bog tako pozna, kô ja....

— Ta nemoj sad tu istom štogod! — upade mu u riječ nestrpljivo majstorica Stana. Nego sad slušaj! Al deder govori ti, Femo!

Fema se uozbilji, prekrsti ruke preko trbuha i podboči njima prsa, cmokne nekoliko puta jezikom i malo oblazne svoje tanke usnice, a onda započne:

— Ta pa, Bože moj, šta tu treba govoriti? To se već zna, šta je. Zna to čitavo selo.

— A šta to? — zapita majstor Luka, koji nije znao, šta ona misli.

— Ajte zbogom, vi šogore! Ala ste mi vi neki! Sad on još ko bajage pita, a već za to znadu svi vrapci.

— E, vrag u vas ženske! — ražesti se dobri majstor. Otkle bi ja znao, šta vi po selu snujete?!

— Nije to nikako snovanje po selu. I zbilja, da vi još ne znate ništa?

— Ta nemojte vi mene lúdati, da vam...!

— Pa reci mu, Femo! — upade majstorica Stana.

— Indi vi ne znate, da se ovaj naš mladi feršter Baćanac ogleda za našom Amalijom?

— E, pa šta?

— Šta?! Voli ju, pa eto! Šta tu treba vazdan divanit, — požuri se majstorica Stana da razjasni.

— Al nije dosta, da ostane samo na tom, — govorila je dalje gospodja Fema. Sad je vaša dužnost, da se momak ne odbije od cure, nego da ju s vremenom i zaprosi.

— Ah, manite se vi mene! — rekne majstor Luka smiješeći se.

Nije znao, šta bi drugo rekao. Ali gospodja je Fema i dalje nastavljala isto onako ozbiljno:

— Nema tu: manite se! To treba malo promisliti. Vi bi valjda volili, da vam kći postane ferštersica? Je l' da? To ne trebam ni pitati. Al to ne ide samo tako. Nikomu još nisu padali pečeni pilići iz oblaka u usta. Ja vidim, da se vi ne znate ni okrenuti. Po vama ona nikad ne posta feršterica! Pa kad si već sami ne znate pomoći, onda valja kazati meni: „Šogorice: tako i tako“! — a ja već znam, šta ću. Zato slušajte vi mene! Toga mladoga feršteru treba jedamput pozvati na večeru. Al to ne smije biti istom kakogod! Morat ćete se malo dublje mašiti u džep. To treba da bude malo društvo. Možete još koga pozvati, da ne izgleda čudno; eto našega nataroša i natarošovicu! To su fini ljudi. Al šta ću vam tu vazdan govoriti?! Sad znate, kako je. A ja mislim, da ćete privoliti. Sramota bi bila, da ne privolite, a bogme i grijota. Samo to sam vam rekla, da znate. Dalje je moja i Stanina briga.

Obiteljsko vijeće je bilo dokrajčeno; dnevni je red bio iscrpen.

Majstor Luka ustane i ode za svojim poslom. A majstorica se Stana još dugo razgovarala sa svojom sestrom. One su imale još mnogo toga pretresti. Na njihovim je ledjima bila velika briga. Njima je valjalo već sada i bar u glavnim crtama izraditi program za večeru, koja se ima prirediti.

Valjalo se posavjetovati, koga će sve pozvati, što će se sve prirediti i kako će se prirediti i koji će se dan to obdržavati.

Dugo su se njih dvije razgovarale i dogovarale, dok su konačno sve uglavile, kako će biti najbolje i po njih najčasnije. Odlučile su pozvati samo nataroša i natarošovicu, dakako osim mladoga ferštera, koji je tu glavno lice, poradi kojega se sve i priredjuje. Što će im još tko drugi? ! Bilo bi samo više troška, a i više ogovaranja. Mladić će imati prilike malo izbliže upoznati djevojku, kakva je u kući i tako . . . Razumije se, da će mu tek sad pravo omiliti, tako da će biti sav očaran. I dolazit će odsad češće u kuću, a ljubav će sve više i više rasti, osvojiti ga posve, i onda — razumije se — nema druge, nego pred oltar !

Eh, bože, to li će biti nešto, to će biti slava !

Majstorica Stana i gospoja Fema sve su klicale u duši od radosti.

II.

Na odredjeni dan, kad je imala biti ta slavna večera, sve se uzvrpoljilo i uzvrtilo u kući majstora Luke već od ranoga jutra. Tu se već u svu zoru i mete i pere i riba i čisti i praši i umiva ; iznijeli su čak i jastučnice i čitavu posteljinu na avliju, da se malo provjetri. I vjenčano odijelo majstora Luke i majstoričine posvečane haljine i čipkaste i lagašne opravice gospojice Amalije, — sve se to na avliji praši i kefa. Pod u sobi sve se bijeli ko papir, kako je čisto oriban.

A u kujni istom ! Ne znaju, gdje im je glava. Tu je naravski gospoja Fema, koja je došla da pomaže, i jedna žena iz komšiluka.

I gospodjica Amalija nastoji, da bude od pomoći, gdje samo može.

Miješa se tu brašno s mlijekom i šećer sa žumanjcima za kolače ; čiste se groždjice, tuca šećer, bademi

i orasi. A sav taj posao nadgleda gospoja Fema. Ona sve rukovodi, ona svima zapovijeda. I za čudo, sve ona vidi i sve zna i na sve dospije !

Eno je, gdje mijesi nekakav kolač, a već pazi i misli na sve ostalo, šta se radi.

— Deder, Stano, — govori ona i ne odlažući, — bišofsbrot u „rerni" mora da je već dobar i dosta pečen !

Još i nije majstorica Stana pravo uradila svoje, a već eto gospoje Feme, gdje zapovijeda dalje :

— A ti, Amalija, ne mišaj više taj šećer i žumanjke ! Bit će već dobro.

I tako je to bilo sve do popodne. Kad su bile gotove s pečenjem kojekakvih kolača, onda su otišle spremati sobe. I tu je — valja priznati — dosta pomogla gospoja Fema. Ona je gledala onim priprostim sobama dati malo gospodskiji izgled. Teško je bilo uljepšati ono jednostavno pokućstvo, koje je usto bilo i klimavo i okrbano.

Pa ipak ! Gospoja je Fema i to znala. Ona je ovdje umetnula vezeni peškir, ondje ponjavu, tamo opet kakvu drugu sitnicu, na stol postavila kitu cvijeća i još nekoliko ovakvih sitnica, a sve je to prijatno djelovalo.

Badava sve, u nje ima ukusa !

— Ti, Amalija, nemoj da mi se držiš ko sveta Genofefa ! Treba da budeš vesela i puna života, jer to muškarci vole. Pa onda nemoj samo neprestano stidljivo obarati oči ! I to je istinabog kadgod dobro, al ne svakiput. Pazi dobro ! Očima se najprije muškarac dade zaluditi. — I onda nemoj biti odviše sustezljiva !

— A vi, šogore, — obrati se ona opet majstoru Luki — gledajte, da ne sramotite i nas i sebe. Prije svega, nemojte se opiti ! Pazite i kako ćete držati nož i viljušku ! Nemojte kru' gristi zubima, nego režite komadiće nožem ! Ni u solenicu ne umačite

i ne solite jelo prstima! Pa onda se čuvajte, da vam za večerom ne izmakne koja prosta! Nemojte mnogo govoriti! A ako se već tako dogodi, onda ne pripovidajte samo o svom kalfi i o šegrtima, nego štogod pametnije; na primjer: kako ste bili u Osiku i kako tamo po crkvama krasno orgulje sviraju ili kako je u vas velik vinograd i kako rodi, i take stvari... Nemojte se tužiti na današnju skupoću, jer bi se moglo pomisliti, da ste sirotani, pa bi se još momak lako mogao odbiti. Ja vam samo kažem: svaku triput vagnite, prije nego je izreknete!

Tako je ona davala upute.

A dan je odmicao i neopazice se približavao svome kraju. Sunce je tonulo i sparina jenjala.

Kod Rajićevih je već sve bilo u redu. Sve je bilo spremno, da dočeka goste. Avlija pometena, kujna uredna, a i jedna i druga soba spremljena i čista I stol je prostrt i sve je, kako treba.

Rajićevi svi ko na iglama. Gospojica Amalija ide iz sobe u kujnu, pa iz kujne u sobu, otvara prozor, izgleda, idu li gosti, pa ga i opet zatvara. Uzrujana je. Ta je uzrujanost izmamila nešto rumenila na njezina bljedjana lica.

Majstor Luka u svom „vinčanom odilu" šećka po sobi. Sve mu je nekako nezgodno. Ne zna, kud bi s rukama. Smetaju mu. I sav ko da nije svoj. Zato se svaki čas navraća u kujnu k majstorici Stani i gospoji Femi, odakle ga ova svaki put otjera.

— Ta šta ste opet došli, šogore!? Nosite se u sobu! Vi morate goste dočikati. To je vaš poso kao kućegazde. Kako bi to bilo, da na sve zateku u kujni? — zgražala se ona.

Napokon došli gosti. Prvi su došli nataroš i natarošovica.

— Klanjam se, klanjam se, gospoja! A gdi ste tako dugo, ako boga znate?! Jedva smo vas dočekali. Izvolite u sobu, izvolite!

Posjedaše za stol. Natarošovica se razvaganila dostojanstveno na svom stolcu.

Sjela ona za stol, pa pridigla malo gornju suknju, da se vidi njezin lijepi i novi svileni žipon, što je tako krasno šumio, kad je koracala, da je sve rasla od užitka. To je zato učinila, da ga vide „ove majstoruše" i da popucaju od jeda.

I zaista! „Majstoruše" su odmah svrnule pogled na taj njezin novi žipon.

— Juh, krasne li suknje! — odmah usklikne gospoja Fema. Ta molim vas, gdi ste je kupili?

— U Osijeku, — odgovori natarošovica, koja je govorila ijekavski ne hoteći se pokazati prosta kao ove kojekakve seljanke i majstoruše.

— Baš je krasna! — javi se i majstorica Stana.

— A kol'ko ste dali za nju? — zapita dalje gospoja Fema.

— Pogodite!

— Najmanje pet forinti.

— No, molim vas lijepo, i vi mi se razumijete! — uvrijedjeno i posprdno reče natarošovica. Ta Bog vas vidio, otvorite bolje oči i pogledajte vi malo bolje, kakav je to komad! To je najfinija svila. Pa kaka je to izradba samo... pa ovi volani... pa „sajmlice" i „štikeraj"...! Pogledajte vi to samo!

Gospoja se Fema prigne, podigne malo rukom natarošovičin žipon, tako da se vidio dobar komad njene debele noge, obučene u crnu čarapu, i stane ga prstima pipati i razgledavati. To isto učini i majstorica Stana, a gospojica je Amalija postrance mirno stajala, zadovoljavajući se i s time, da ga i ovako može gledati.

Natarošovica ih s visoka i posprdno promatraše, no ipak silno radoznalo i nestrpljivo očekujući, što će sad reći.

Al one su još uvijek pipale prstima žipon i zamišljeno šutile.

— No, što sad velite?
— Ne znam ni sama. Jeste l' dali osam forinti!
— Više, više!
— Deset?!
— Još više! Petnaest sam dala. Ravnih petnaest forinti!

Majstorica se Stana i gospoja Fema pogledaju. One su se razumjele. Pogled je gospoje Feme govorio ovo:

— Laže.

A pogled majstorice Stane:

— Dabome da laže, nevolja jedna!

Al gospoja je Fema drugačije govorila, nego li njezin pogled.

— Krasna suknja, zbilja je krasna! Sad vam drage volje virujem, da ste toliko dali. Ovamo svila, a opet i izradba je osobita . . .

— Al deder, Luka, ponudi goste s pićem! — prekine majstorica Stana taj razgovor.

— Izvolite l' rakije malo? — upita majstor. Baš je imam nàlâdite.

— Ta kake rakije! Bog s vama, šogore! — odmah mu uskoči u riječ gospoja Fema. Piva donesite! I to je nàlâdito!

Majstor Luka ode i donese nekoliko flaša piva, koje su se hladile u kablu u bunaru.

— Izvolite, izvolite! — stanu svi nuditi.

Razgovor se razvio odmah živahnije i veselije, kad je došlo na stol pivo. I nataroš je odjedared postao nešto živahniji. On dosad još nije ni zubi obijelio.

Nije on bio onaj pravi tip slavonskog seoskog nataroša. Bio je tih i skroman. Slabunjav i ponešto boležljiv. Gdje ga tko gurne ili posadi, tu će i ostati. Prava opreka svojoj energičnoj i punoj života ženi.

On je sjedio lagano bubnjajući prstima po stolu i slušajući, šta mu pripovijeda majstor Luka. Nego

izmedju njih se dvojice nikako nije mogao razviti pravi razgovor.

Uto dodje i gospodin „mladi feršter" Baćanac.

— Klanjam se, klanjam se! Sluga pokoran! — pozdravi on klanjajući se i lijevo i desno.

— O, klanjam se! A gdje ste tako dugo? Zar se tako kasno dolazi? Mi smo već svi odavno nestrpljivi, što vas nema, — saleti ga odmah sva ženskadija osim gospojice Amalije, koja je i dalje bila tiha i mučaljiva.

— Meni neizrecivo laska vaša pažnja, milostive gospodje, i ja sam i sâm jedva čekao, da mogu ovamo doći što prije; al vjerujte, nije mi bilo moguće. Posao, znate . . .

— Nemojte se ništa ispričavati, nego izvolite sjesti!

Sjeo je u sredinu izmedju gospojice Amalije i natarošovice.

Neko su se vrijeme razgovarali i pomalo pili pivo, a onda stane domaćica s gospojom Femom nositi večeru na stol.

Poslije veoma obilne večere raspreo se razgovor u svu šir uz vatreno vince.

I tihi nataroš oživio. Baćanac je iznajprije zabavljao sve svojim pripovijestima, a onda se sve više obraćao samo gospoji natarošovici, jer se s njome dalo najljepše zabavljati budući da je ona bila ženska vesele i bezbrižne naravi kao i on.

S gospojicom je Amalijom on brzo napustio razgovor, jer je ona na sve odgovarala sa „da" ili „ne" ili je ponajviše šutila.

Al zato je gospoja natarošovica bivala sve razgovorljivija i sve veselija. Začas su ona i Baćanac postali intimni prijatelji i ubrzo su se stali potiše razgovarati, što više, i koješta šaputati.

*

To nije izmaklo oštrom oku gospoje Feme. I ona je u kujni rekla svojoj sestri, kad su išle kuhati crnu kavu :

— Vidi ti natarošovice, gdi se ta nasaračila ! Šta se ona trpa k mladim ljudima? !

— Vidim ja to sve i nije mi pravo, — odvrati majstorica Stana.

— Pa kako se to samo drži ! Rada bi da pokaže neko gospodstvo. Eto, tako ti je to, kad se opanak popàpuči !

— Kako ju samo nije stid onako se namitati mladom čo'eku! Upravo mu se silom namiće. A udata žena !

— No čuješ, i nataroš je neki tutljo, kad to dopušta, — zlovoljno će i prezirno gospoja Fema.

A što bi ona tek onda rekla, kad bi bila znala, da su mladi gospodin Baćanac i gospoja natarošovica postali tako intimni, te joj je on dospio otkopčati podvezicu s noge ? ! — — —

Majstor Luka i nataroš već se pomalo ponapili i već su obojica govorila u isti čas. Nataroš je već teško gledao, a u časovima je vidio dva majstora Luke. Širio je oči i širio čudeći se, šta je to odjedared. Al badava ! Pred njim su bila dva majstora Luke.

— Dajte mi, molim vas, moju „štrumpandlu", — molila je natarošovica Baćanca tiho šapćući, tako da ne čuje gospojica Amalija.

— Ne, ne. To ću ja zadržati za uspomenu, — odgovori on isto tako tiho.

— Al' molim vas, dajte ! Čarapa mi pada ! Zaista !

— Dobro. Al ja ću vam je sam metnuti na nogu.

— Ta to je nemoguće. Šta vi mislite ? ! I kako ? Gdje ?

— To je vaša briga.

Gospojica se Amalija dosadjivala. Časkom je sjedila, časkom ustajala, pa odilazila u kujnu bajage za poslom, da štogod pomogne materi i tetki.

Kad je došla crna kava na stol, rekne natarošovica glasno Baćancu, da svi čuju :

— Nešto vam imam kazati u četiri oka. Hodite u onu drugu sobu !

— Oprostite ! Samo jedan časak, samo koliko bi čovjek trenuo okom ! — obrati se ona ženskima i ode s Baćancem u drugu sobu.

Majstorica Stana i sestra Fema samo se pogledaju. Nego doista ! Baćanac i natarošovica odmah su se, malone u isti čas, vratili iz sobe oboje prilično uzbudjeni. On joj je tamo metnuo podvezicu na nogu. — — — — — — — — — — — — — — — —

Za majstoricu Stanu i njezinu sestru već više nije bilo zabave ; one su jedva mogle gledati natarošovicu od same pakosti i zlobe.

A ona se na njih dvije nije ni obazirala, nego se i dalje razgovarala sa svojim kavalirom.

Nego opio se majstor Luka, a opio se i gospodin nataroš, pa zadrijemao.

Kad je to opazila gospoja natarošovica, nije se nimalo poradi toga ljutila. Ipak je hinila, da se ljuti.

— I uvijek on meni mora sramotu da učini ! Eto, sad moramo kući ! Kako ću ga samo dovući do kuće !

— Ja ću vas otpratiti, milostiva, — javi se spremno Baćanac — i vašemu suprugu pomoći doći do kuće.

— A zašto bi ! ? — rekne odmah gospoja Fema. — Izvolite vi samo ostati. Može ga otpratiti, eto, kućegazda. Deder, šogore, šta stojite ! ? I vas čo'ek mora uvik opominjati.

— Ne, ne. Moja je dužnost, da gospodju ispratim, — branio se odlučno Baćanac.

Gospodja se natarošovica obuče, uzme s jedne strane ispod pazuha svoga dragoga muža, a s druge ga strane prihvati Baćanac i oni podju.

Domaćine ih isprate sve do sokaka sa svijećom i gledahu za njima sve dotle, dok im se nisu izgubili s vida, u mraku . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

ŠOGORICA.

I.

Otac Vasilije posve polako otvori vrata svoje spavaće sobe. — Kad ih je otvorio, malko popostane na pragu zaustavivši dah. U sobu nije odmah pogledao, nego je, ne znajući ni sam zašto, zažmirio.

Srce mu je užasno udaralo. A nije ono ostalo na svome mjestu, nego kao da je skočilo u samo grlo. Činilo mu se časkom, kao da će mu iskočiti na usta.

Srdio se sam na se, što se toliko uzrujava. Treba biti hladnokrvan, miran.

„Odakle bi ona mogla slutiti, da ja znadem, tko to tamo leži ? Ne, ne, ona se nikako ne će dosjetiti, da se ja samo pretvaram."

Tako je mislio stojeći na pragu. Prije nego što će ući u sobu, otvori oči i pogleda unutra.

U sobi su bile spuštene zavjese, tako da je u njoj bio polumrak. Ipak se sve u njoj razabiralo. Otac Vasilije upre pogled na otoman, gdjeno je ležala ona, — njegova šogorica Nasta.

Spavala je. Ležala je na ledjima. Kod svakog odisaja lako su se dizale i spuštale njene bujne grudi, štono ih je sakrivala ležerna bluza od lakomoga pogleda oca Vasilija. Noge joj nisu bile bose, nego u čarapama — i to je bilo ovaj čas veoma žao ocu Vasiliju.

Otac se Vasilije ne usudi unići u sobu, nego zatvori posve lagano za sobom vrata i opet popostane pred vratima. Bio je neodlučan i plašljiv. A kako

je on to sve slikao u mislima, u mašti ! Sve je to teklo tako jednostavno, upravo samo od sebe, sve je bilo udešeno tako lijepo, da ne može biti ljepše . . . Otac se Vasilije spusti na divan, što je bio u toj sobi. Začas ga obuze stid, neiskazan stid.

Ta šta on to radi ? ! Šta on to smjera ? Podigao se čovjek, da zavede svoju rodjenu šogoricu, on, jedan sveštenik ! O, Gospodi pomiluj !

Ali šta da zavede ? ! Kako da zavede ? ! Nije to njemu ni na kraj pameti. Gdje bi on tako šta ! Nije ni pomislio na to.

Tako se ispričavao otac Vasilije pred samim sobom nastojeći da utiša glas savjesti. Ali taj se glas nije dao utišati.

E, pa dobro, — govorio je taj glas, — kad je ne će da zavede, kad ne misli ništa rdjavo, zašto je onda došao ovamo ? Zašto se krade kao lopov oko ove sobe ? Zašto obilaziti tuda kao mačak oko vruće kaše ?

Zašto ? Zašto ? Tako ; hoće se malo našaliti. Zaista našaliti. Pa šta je najposlije na tom rdjavo ? ! Došao šogor k šogorici, pa je malko uplašio, dok spava ! I ništa drugo. Evo, on bi mogao dati glavu, da nije ništa drugo ni mislio. Gdje bi on ? . . . Već mu je i kod same pomisli užasno. Aratos ! On će već odagnati takve misli od sebe i ugušiti ih, čim se pojave.

Tako se mučio otac Vasilije sjedeći na divanu. Onda mu najedared iskrsne lijepa pojava šogorice Naste. Crnomanjasta, jedra, visoka, zavodljiva. Gleda je pred sobom kao živu. Vidi, kako mu se smiješi, kako očima značajno pogleda.

Ah, te njene oči ! Eno, već kod prvog susreta te su ga oči uznemirile. To je bilo još onda, kad je došao prositi njenu sestru, svoju sadašnju ženu. Nju — Nastu — bi on bio isprosio, da već nije bila udata.

I sad, kad je došla k njima u goste, kad ju je dočekao na kolodvoru, tako mu je srce kucalo od uzbudjenja; kad su sjeli u fijaker njih dvoje, da se

odvezu s kolodvora kući, on je skoro drhtao od samoga uzbudjenja.

— Dobro izgledaš, — rekao je gledajući joj u crne oči.

— Zdrava sam, hvala Bogu, pa to je, — odvrati ona nemarno.

— Nije samo to, — prihvati on, ne usudivši se izreći svoju misao.

Spopala ga želja , da je ogrli, da je ljubi, miluje, a onda ga je odjedared obuzelo čuvstvo slično gladi. I on je želio, da je grize, jede, kao što se slatki kolač jede.

Uhvatio ju je za ruku, za onu njezinu oblu, mekanu, bijelu ruku. Htio je, da to ne bude napadno, nastojao je, da se to učini kao slučajno, da ona ne osjeti, kake se želje za tim bajage slučajnim hvatanjem njezine ruke kriju u njemu. Tako je on htio, ali mu to nije uspjelo.

— Gle, kaka je u tebe obla i debela ruka, — rekne on, skrivajući svoju uzrujanost. — Zaista ti krasno izgledaš. Ali glas mu je drhtao. Ona je to morala opaziti. I pocrvenio je. Osjećao je, da je crven kao puran. A šta vraga pocrvenjuje ? !

— Zdrava sam, kažem ti, — rekne ona izvukavši svoju ruku iz njegove i stane se u sav glas smijati gledajući u njega. A otac Vasilije sad još jače pocrveni. Sad mu je lice, uši i vrat dobilo upravo bakrenu boju. Njegova je neprilika sve većma rasla.

Istom kad se ona prestala smijati i kad je ona stala ispitivati, kako je kod kuće, šta radi sestra i djeca i još koješta drugo, — onda je on došao k sebi i malko se smirio.

I razgovarajući se o svakidašnjim i običnim stvarima dovezli su se do kuće.

Sve je to u mislima preletio otac Vasilije sjedeći na divanu.

II.

A šogorica Nasta nije spavala. Odmah se ona probudila, čim je ono otvorio vrata otac Vasilije. Ali se pričinjala, da spava. Žmirila je i kroz zatvorene trepavice vidjela ga je, kako stoji na pragu.

„Šta on to hoće? Baš da vidim!" — mišljaše ona u sebi. Naslućivala je, da se on to krade k njoj, ali ipak nije bila posve sigurna. Već je odavno opazila, da se on i suviše s njome razgovara, da joj posvećuje i više pažnje, nego li bi trebalo. U njezinoj blizini on je vazda nekako nemiran, uzrujan. I to samo kad se nadju nasamu. Pred drugima on se tako mirno, skoro hladno vlada prema njoj i nikad je pravo i ne pogleda.

A poslije one vožnje na fijakeru njoj je bilo jasno, da mu se ona svidja. Njoj nije izbjeglo ono njegovo držanje, koje ga je izdavalo i odavalo njegove misli, želje i osjećaje, ona upravo prevelika uzrujanost, za koju inače nije bilo uzroka.

Nju je to zabavljalo. Pomalo joj je i laskalo, da je tako poželjna ženska, da se svidja. Do njega ona nije mnogo držala i on joj se nije svidjao, te se u njeg ne bi nikako i nikad mogla zaljubiti, sve kad i ne bi bili rodjaci. Ona u njemu vidi i gleda ono, što on doista i jest: obični seoski popo, priprost i jednostavan, koji uz tu svoju priprostu jednostavnost nema nimalo duha i prirodnoga dara.

Ona je vidjela, da se on gradi pobožnim, a u istinu da to nije, i vidjela je, da on pazi samo na formu, koju vrši samo u sitnicama, jer sadržaja ne shvaća. Da nije to, zar bi on ovako?

Ona ga je s visoka u duši svojoj gledala, ona je sa smiješkom promatrala njegovo sadašnje držanje, kao što mati promatra igranje svoga djeteta, spremna, da ga svaki čas kazni, ako bi učinilo štogod nedopušteno. Nju je zabavljalo ovo, što je na njemu

otkrila. Sad ju je zanimalo, hoće li on još doći ovamo k njoj u sobu i kako će se sve to dalje razvijati. Nju je zanimalo — jer ipak o tom nije bila sigurna — bi li taj sveti čovjek znao ostati u granicama, ili bi se dao posve zavesti svojom strasti, koja u njemu bukti. — U ostalom, vidjet će.

Sjetila se svoje sestre. I čudnovato! Ona je taj čas nije nimalo požalila, što imade takvoga čovjeka, koji je možda spreman učiniti i ono, što nije dozvoljeno.

Naprotiv njoj je palo na pamet, kako mora da se njih dvoje, njezina sestra Mileva i šogor, otac Vasilije, drže, kad su nasamu. Kakvi su oni u onim najintimnijim časovima? Baš bi to voljela znati. Voljela bi znati, kako se taj seoski popo, taj sveti čovjek, drži, kad se ulaguje svojoj ženi i kako joj on tepa i kako se mazi oko nje. I prikazivala je sebi u mašti kojekakve slike iz njihove životne svakidašnjosti, nastojala je predočiti razne intimnosti, kako mora da izgledaju. Umalo da se nije iz svega glasa nasmijala. Toliko ju je to zabavljalo.

Da hoće doći! Ej, da hoće doći! Ona bi se i dalje pritajivala i dalje bi se činila, kao da spava. A potajice bi ga promatrala ... Slušala bi, kako joj govori, tepa, mazi se ... Gledala bi, kako izgara od lakome strasti ...

Al sve to samo donekle, donde, dok ne bi bilo opasno, do one nedopuštene granice! Onda bi se „probudila" i rekla mu, da je ... To je uostalom svejedno, šta bi mu rekla. Glavno je, da bi se držala dopuštenih granica. A toga bi se lako držala, jer je upravo nemoguće, da ona u ovom slučaju zaboravi na sebe; nemoguće je zato, što za toga svoga šogora ne osjeća ništa, ama baš ništa; ni onoliko simpatije ili kakvegod naklonosti, koliko to obično znade biti medju rodjacima.

Ala je smiješna! Čime se ona to zabavlja! Kakim se to podala mislima? Baš je smiješna i djetinjasta!

Gospodja je Nasta neko vrijeme tako razmišljala, a onda je uistinu zaspala.

III.

Najedared se probudila. Osjećala je nečiji vrući dah na svome licu i nečiju vruću, strašno vruću i znojnu ruku na svojoj ruci.

— Tko je to? — trže se ona.

U onoj polutami, koja je vladala u sobi, ipak se sve dobro moglo razabrati.

„Ta to je on!" — zgrani se ona i uprepasti. — „Gospodi pomiluj!"

I onda glasno upita:

— Ma jesi l' ti to, oče Vasilije?!

— Ja sam, ja sam, — odgovori on nekako promuklim glasom.

A sav je bio zadihan.

— Juh, ala sam se uplašila!

— A što bi se uplašila?

— Pa tako, uplašila sam se.

Sad se otac Vasilije učini nevješt, pa kao u čudu usklikne:

— Pa gle, to si ti, Nasto!

— Ja, dabome! A da šta si ti mislio?

— Pa ja sam, ovaj, mislio, da je Mileva.

— Šališ se! — nasmije se ona, znajući, da je to samo tako izmislio, kako bi se zgodno izvukao iz neugodne za nj situacije.

— Jesam, kad ti kažem!

„Zgodno se izvukao", — mislila je gospodja Nasta. — „Gledaj ti seoskoga popa! Kuražan je on".

— I ti dakle mislio, da sam ja Mileva?

— Ko što ti kažem.

Otac je Vasilije već bio došao k sebi; pomalo se sabirao i ohladjivao.

— Sad mi je žao, što sam spavala, — reče gospodja Nasta. — Baš bih voljela, da sam bila budna!

Otac ju Vasilije u čudu pogleda.

— Voljela bih zato, — nastavljaše ona, — da vidim kako se ti oko svoje žene maziš, kako joj tepaš i uopće da vidim, kakav si ti, kad si s njome nasamu. Ja bih se pritajila, a ti bi mislio, da je to ona — Mileva — i sve bi bilo onako kako bih ja htjela. I ja bih saznala ono, što hoću da saznam. Zar to ne bi bilo zgodno?

— Ti se šališ sa mnom, Nasto?!

— Ne šalim se. Kažem ti: baš bih voljela, vidjeti, kako se ti oko Mileve maziš i kako joj tepaš. Znaš, ja sve mislim, da su sveti ljudi nekako drugačiji, — rekne ona, nastojeći povećati ironiju i glasom i pogledom.

Otac Vasilije već nije znao, kako bi se držao. I opet je pocrvenio, jer je bio u silnoj neprilici. Osjećao je, da mu se ruga; osjećao je, da mu ona vidi u dušu, da zna, kako se on pretvara.

I stidio se. Jako se stidio i u tome stidu poželio, da ga nestane odavde. Kako će joj unapredak bez neprilike i stida pogledati u oči?!

A gospodja Nasta kao da je htjela još i povećati njegovu nepriliku, ustane s otomana, otvori vrata i stane vikati:

— Mileva! Mileva! Gdje si? Dodjider ovamo, da ti nešto pripovijedam. Nešto zgodno... I pri tom se smijala iz svega glasa.

Otac Vasilije kao na žeravici. Kad je došla popadija, rekne gospodja Nasta još uvijek se smijući:

— Pomisli, slatka, šta se desilo! Ležim ja na otomanu, al evo ti oca Vasilija. Lijepo došo do mene, pa okrenuo: „Mileva, dušo, srce!" i već znaš, tepa...

— Ta to je on, siroma, kako je bio mrak u sobi, mislio, da sam to ja, — shvati popadija. — Ha, ha, ha! I dobra se popadija nasmija iz svega glasa.

— A meni, znaš, sada žao, što se nisam pritajila, pa da vidim, kako se tvoj sveti čovjek — pa da, sveštenik jedan — oko tebe zna maziti.

— Idi, vraže! — usklikne popadija.

— Bez sve šale, tako je. Baš bi to voljela.

Popadija, sirota, da pukne od smijeha! Briše si keceljom oči, useknjuje se, časkom se učini: sad će prestati. Al onda u isti tren smijeh probije novom snagom. I ona, sirota, i opet briše oči keceljom, useknjuje se, hvata se za trbuh, sjeda i ustaje.

Zna se, da je smijeh kao prelazna zarazna bolest. Gospodju Nastu nije mogao više zaraziti, jer ona se već otprije smijala.

Ali je zato obuzeo oca Vasilija, pa se tako i on smijao — — — — — — — — — — — — — —

„HRVATSKI DOM".

(Iz anala jedne varošice).

GLAVA PRVA,

u kojoj se pripovijeda, kako je nekoć bilo u našoj varoši, a kako je danas.

Nije to oduvijek bilo u našoj varoši kao sada. Prije nije bilo tih trzavica, toga uzrujavanja. Pa onda neprijateljstva! Kolika su samo neprijateljstva sama od sebe nastala! Ljudi, koji su prije bili, štono se kaže, jedna duša u dva tijela, koji su svaki dan u birtiji zajedno pili, kartali se, koji su živjeli kô braća rodjena — sad su zavadjeni. I to zavadjeni upravo na noževe.

Svega toga prije nije bilo. Eno, stari Stóka Kalaparić sve to pamti, kako je nekoć bilo. On zna više puta kazati:

— O, brate, šta je ovo odjedared? Kaka su to izišla vremena? Ljudi se ni za što svadjaju, mrze se i samo što se ne potuku. A svemu je kriva ta nesretna politika. I ne bi mi nikad za nju ni znali, da je nije izmislio mladji naraštaj. Jest, baš mladji ju je naraštaj izmislio. Pa, molim vas lijepo, prije smo se mi zvali Šokci i Raci, a sad je mladji naraštaj izmislio Hrvate i Srbe. Pa onda: sa Švabama i sa Madžarima mi smo lijepo i u miru živjeli. Dogodilo se, istina, kadgod, da je koji naš čovjek razbio glavu kakom Madžaru u birtiji zbog kake Madžarice; ali to sve nije ni izdaleka ono, što se danas zbiva. Ja kažem: svemu je kriva ta politika.

Dakle u našoj varoši nije više onako, kao što je nekoć bilo. Ajde, da sve razlike po redu nabrojimo!

Evo:

I prije je bilo kod nas Švaba i Madžara, a sada ih imade deset i dvadeset puta toliko. I uvijek novi dolaze ovamo. Kupe zemlju na dug, rade, otplaćuju dug, otplate ga i onda odjedared evo ih bogatih ljudi — gazdâ! I jako se množe: mnogo djece u njih imade.

To kod Švaba.

A kod Madžara je drugačije. I njih je svaki dan sve više; samo tome ne pomažu toliko Madžarice, već oni neprestano dolaze iz Ugarske ovamo.

A nas — bivših Šokaca i Raca, a sadašnjih Hrvata i Srba — nas je sve manje!

Onda:

Prije Švabe nisu imali svoje pjevačko društvo, a sad ga imadu. I pjevaju oni, da sve ori. Stari Stóka Kalaparić kaže, da krasno pjevaju. On uopće jako voli pjevanje.

Prije Švabe nisu imali svoju školu i svoga učitelja kao sad, nego su njihova djeca išla u našu šokačku školu.

Osim pjevačkoga društva imadu Švabe i svoje poljodjelsko društvo.

A ni Madžari nisu imali mnogo toga, što danas imadu. I oni imadu svoje pjevačko društvo. Osim toga oni imadu svoju čitaonicu, svoju pučku knjižnicu, četiri pučke škole za mušku i žensku djecu, a sad se baš spremaju, da grade gimnaziju.

Tako je sa Švabama i Madžarima u našoj varoši. A naši su imali već od davnine ova tri društva: „Vatrogasno društvo", „Gospojinsko društvo" i „Dobrotvor". O velikoj koristi ovakih društava ne treba ni govoriti.

U našem „Vatrogasnom društvu" bio je zapovjedni jezik njemački; to zato, jer su ljudi još od bivše vojne Krajine bili naučni na njemačku komandu.

A opet i ljudi strukovnjaci, umirovljeni oficiri, uvjeravali su, da se bez njemačkog jezika komanda ne dâ ni zamisliti.

U „Gospojinskom društvu" i u „Dobrotvoru" takodjer je sve bilo njemački. Uopće se mora kazati, da se kod nas u svima društvima, koja hoće da budu otmjena, govori njemački.

Madžari su u svoje škole primali i našu djecu, t. j. našu — prije šokačku i racku, a sad, otkako je mladji naraštaj izmislio politiku, — hrvatsku i srpsku.

Oni su se uopće pokazali darežljivi i humani. Nesamo da su zabadava primali našu djecu u svoje škole, nego su im badava davali i knjige i olovke i pera i teke i papir i risanke i sve, sve. Posve siromašna djeca dobivala su i doručak i ručak badava.

Kad je to vidjelo naše „Gospojinsko društvo" i naš „Dobrotvor", ostali su upravo zadivljeni. „Gospojinsko društvo" je osjećalo, da se tu treba revanširati.

I znate, šta je uradilo naše „Gospojinsko društvo"?

Osnovalo je „Pučku kuhinju", u kojoj prehranjuje siromašne madžarske radnike. Doduše smjeli bi u tu njihovu „Pučku kuhinju" ići i naši radnici; ali oni ne će. Kažu: sramota je to. Vrag neka znade, odakle toliko ponosa u naših ljudi?!

Zapripovijedao sam se. A treba, da vam kažem, što je uradio „Dobrotvor".

Ni ovo društvo nije htjelo zaostati za „Gospojinskim društvom". Svrha ovoga društva — naime „Dobrotvora" — bila je, kako je to bilo u njegovim pravilima, podupiranje siromašne školske djece. To je društvo svake godine o Božiću obuklo priličan broj školske djece. Sad su promijenili svoja pravila ovako: „. . . podupiranje siromašne školske djece bez razlike narodnosti i vjere". I odsad su svake godine o Božiću obukli i priličan broj madžarske djece iz ma-

džarske škole, a tako i priličan broj švapske djece iz švapske škole.

Ovake su, eto, bile prilike u našoj varoši, prije nego što se pojavio mladji naraštaj, koji je — kako uvjerava stari Stoka Kalaparić — izmislio politiku. Sve je bilo u miru i u najljepšem redu ; sve je živjelo u ljubavi i u blagoslovu božjem.

A sad najedared nastala kojekaka nepotrebna uzrujavanja, trzavice, smutnje, neprijateljstva. Mnogome čovjeku sad prisjedne ručak i večera, mnogi nema mirna sna.

A svega toga prije nije bilo.

GLAVA DRUGA,

iz koje saznajemo, da su se ljudi u našoj varoši podijelili u dva tabora. Još se pripovijeda, kako je došlo do osnutka „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma".

Stari Stoka Kalaparić dobro znade, kako je sve to nastalo. On je baš pazio. Ne može se kazati, da je baš sasvim odjedared nastalo, da je sve to palo onako kô s kišom, a ne može se kazati, ni da se polako kupilo.

Najprije je taj naš mladji naraštaj izmislio novine i osnovao ih kod nas u varoši. Lijepo izlaze novine, štampane, svake nedjelje. I otkako su te novine stale izlaziti, odonda je došla i politika medju nas, a s njom i zlo, to jest smutnje, neprijateljstva, svadje.

A svašta je bilo u tim novinama. Bilo je tu govora o tom, šta rade naši političari u Zagrebu, šta radi vlada, šta misli i šta snuje. Tu se psovali oni, grdili ovi ; a znali su se i tako daleko zaboraviti, da su psovali i samu vladu. Kazali su, da ni vlada ništa ne valja.

— O, kako smiju ! ? Kako se usudjuju ! ? — čudio se stari Stoka Kalaparić. — Ta to su pustajije ! Oni sigurno ni u Boga ne vjeruju.

A umirovljeni „grencerski" kapetan, gospodin Milutin Takačić, jedared je u sav glas vikao na pijaci :

— Was ? Diese Leute sind gegen die Regierung ? Dann sind sie auch gegen den Kaiser ! Man sollte die Hunde erschiessen !

Onda : u tim je našim novinama pisalo, da sva ta društva, što smo ih dosad imali, ne valjadu i da ne smiju ostati ovaka, kaka su, nego da ih treba „reformirati u patriotskom duhu i podati im hrvatski karakter."

Najedared su stali izlaziti članci, u kojima se govorilo, da smo mi ovdje posve bez narodne svijesti, neprobudjeni, a izloženi tudjinskoj najezdi ; pisalo se, kako će nas sasvim pregaziti doseljeni Nijemci i Madžari.

I mladji naraštaj, iako nije odmah mogao prijašnja naša društva svesti na drugi osnov, uveo je nova društva, i to : „Hrvatski Sokol", „Hrvatsku čitaonicu", „Društvo za podignuće Hrvatskoga doma" i pjevačko društvo, kojemu dugo vremena nisu znali nadjenuti ime, dok ga napokon nisu okrstili „Hrvatska frula".

U „Hrvatski Sokol" upisali su se gotovo svi mladji ljudi ; kupili su sokolske odore, a nekoji su od njih znali doći katkad i na vježbe.

„Hrvatska čitaonica" i „Hrvatska frula" imale su takodjer priličan broj članova.

Nego zaboravio sam kazati, da je mladji naraštaj najprije ishodio, te je Vatrogasno društvo primilo hrvatsku komandu. Možete misliti, kako se zbog toga ljutio umirovljeni kapetan, gospodin Milutin Takačić.

Najviše je bilo članaka u našim lokalnim novinama o „Društvu za podignuće Hrvatskoga doma". Tu se pisalo i dokazivalo, kako smo mi ovdje „svojom

apatijom i svojim nemarom tako daleko dotjerali, da već nismo gospodari u vlastitoj kući" ; tu se na glašivalo, kako je „udario dvanaesti sat", kako je „krajnje vrijeme, da se svi oni, koji hrvatski misle i osjećaju, kojima je sveta hrvatska stvar, koji još nisu tako pokvareni, da su izgubili svaki domovinski, patriotični i narodni osjećaj — okupe u jedno kolo." Ta ukratko rečeno : uzbunila se javnost.

Nisu svi naši ljudi onako mislili kao stari Stoka Kalaparić i kao umirovljeni kapetan gospodin Milutin Takačić. Bilo je i takih ljudi, koji su pristajali uz mišljenje mladjega naraštaja.

Eno na priliku : Jakša Pijavica, pa gospodar Ivša Samokres, pa onda gospodar Matiša Salajković, pa Joza Marić, pa Fila Franić. Ta ima ih dosta. Oho ! Kako oni znadu zinuti na Nijemce i Madžare !

Gospodar Matiša Salajković jedared je u restauraciji pred svima izgrdio našega načelnika, što je govorio njemački. Bez sve šale ! To je živa istina. Svi to znadu u našoj varoši.

— Ko ? Šta ? Mi ćemo njima pokazati ! Jest, mi ćemo to sve rastjerati. Rastjerat ćemo i Švabe i Madžare. Sa Švabama je doduše teško, zato, jer se jako kote. Ne možeš ih lako istjerati ni iz šporeta, kad ih se mnogo nakoti. Al s „caherlinom" dâ se. I mi ćemo dobaviti i naći i takoga „caherlina", s kojim ćemo ih otjerati sa naše zemlje.

A gospodar Ivša Samokres jedared je potplatio šegrte, da porazbijaju prozore na madžarskoj i na njemačkoj školi. Poslije toga on je priredio veliku čast u birtiji „K veselom opančaru".

Nego upamtio je on to dobro. Kad je saznala oblast, da je on aranžirao to razbijanje prozora na madžarskoj i njemačkoj školi (a to je opet bilo sasvim lako saznati, jer se on s time javno hvalio), osudila ga je na veliku globu. Trebao je sjediti i u

zatvoru, al se to nekako udesilo, pa je platio samo globu.

Sad već vidite, da je naša javnost lako mogla biti uzrujana, uznemirena, da tu više nije moglo biti ni govora o nekadašnjem mirnom životu.

U našoj su varoši bile zapravo dvije stranke : jedna radikalna i jedna konzervativna.

Radikalna stranka, koju je rodio mladji naraštaj, bila je u kulturnom pogledu slobodoumna, a konzervativna je brižno čuvala tradicije. Radikalna je stranka otvoreno navieštala boj protiv Nijemaca i Madžara i otvoreno je ustajala protiv svega onoga, što joj se činilo trulo u našim društvima.

A konzervativna je stranka bila zadovoljna sa svim dosadašnjim radom u pojedinim društvima i htjela je da u miru i u ljubavi živi s Nijemcima i s Madžarima ; ona se još uvijek energično borila za to, da „Gospojinsko društvo" u svojoj „Pučkoj kuhinji" hrani madžarske siromašne radnike i da „Dobrotvor" obuče svake godine o Božiću priličan broj madžarske djece iz madžarske škole i priličan broj njemačke djece iz njemačke škole.

Dabome, radikali su bili protiv toga. Bilo je i više drugih spornih pitanja, u kojima su se njihova mišljenja razilazila ; ali o tom nemam ja kad pripovijedati. Dosta je, da znate, kako se dogodilo, da se javnost u našoj varoši uzbunila.

*

A sad o „Hrvatskom Domu" !

Pripovijedao sam, kako su naše novine stale odjedared pisati o potrebi „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma". Ti su članci bili lijepo primljeni na obje strane, t. j. i konzervativci su uvidjali potrebu takoga društva. I jednoga lijepoga dana sastavi se gradjanski izvanstranački odbor (on se samo tako nazvao, a uistinu su u njemu bile obadvije stranke

jednako zastupane) u sjednicu. Vijećali su počevši od dva sata popodne, pa sve do drugoga dana do devet sati ujutru. Započeli su vijećati u „Hrvatskoj čitaonici", a svršili kod „Veseloga opančara", — tamo gdje je i gospodar Ivša Samokres priredio onu čast u slavu toga, što su na madžarskoj i njemačkoj školi bili porazbijani prozori.

Rezultat je viećanja bio ovo : izabran je predsjednik, tajnik, blagajnik i odbor. Društvo će se zvati „Društvo za podignuće Hrvatskoga Doma" ili kraće : „Hrvatski Dom".

Radikali su govorili veoma radikalno, a konzervativci veoma umjereno. Gospodar Matiša Salajković lupao je kao bijesan šakom po stolu i nekoliko puta opsovao Nijemcima i Madžarima sto bogova.

— Ta, nemoj, Matiša, molim te ! — mirio ga stari Stoka Kalaparić.

— Šta, nemoj ! ? Hoćemo l' se mi dati ovdje od tudjinaca pregaziti ?

— E, krst mu ljubim, baš si ti neki ! Tko te gazi i tko će te pregaziti ? Nemoj istom štogod govoriti !

— Gospodo, molim mir ! Ali mir, gospodo ! — vikao je gospodar Pero Crvemperka, koji je predsjedavao ovome sastanku.

Taj je gospodar Pero Crvemperka bio jedan od najuglednijih pristaša konzervativne stranke. Po svojoj naravi on bi sigurno bio pristao uz radikale ; a što je u konzervativnoj stranci, svi misle, da je tome kriva njegova žena. Oženio se naime sa Švabicom iz Bačke. A znate i sami, šta je žena !

Dakle gospodar je Pero Crvemperka kao predsjednik toga sastanka mirio uzbudjene duhove.

— Molim mir, gospodo ! Ja sam rad nešto reći.

— Mir ! Predsjednik govori ! — čuli se glasovi.

Još je časak trajao žamor, a onda se sve stiša.

Gospodar Pero Crvemperka progovori :

— Gospodo ! A zašto bi se mi tu svadjali, kad možemo sve u miru božjem i u ljubavi kao ljudi udesiti ? ! Zašto bi se svadjali ? !

— Tako je ! Tako je ! Živio Pero ! — stadoše neki povladjivati.

A gospodar Pero Crvemperka sve sigurnije natavljaše :

— Ja sam za mir i ljubav. Ja sam za to, da svi u miru i u ljubavi živimo. Šta bi se svadjali i šta bi se klali kô psi ? Zato ja, gospodo, predlažem za predsjednika našega novoga društva, to jest „Društva za podignuće Hrvatskoga doma" našega najuglednijega i najimućnijega veletršca i veleposjednika gospodina Sebastijana Wagnera.

Na te riječi nasta užasna graja. Konzervativci su povladjivali, a radikali su se tome protivili. Gospodin je Matiša Salajković stao na stolac i u sav glas vikao. Došao je stisnutih šaka gospodaru Crvemperki i opsovao mu „boga ludoga". Izgrdio je i opsovao mu i ženu, „Švabicu bačku", koja ga je — kaže — sigurno na to nagovorila.

— Sramota ! Sramota ! — vikali su sveučilišni djaci, kojih je takodjer nekoliko bilo na tome sastanku.

A jedan je izmedju njih, Marijan Jelović, koji je bio vodja sveučilišne mladeži u našoj varoši, ustao i rekao ovo :

— Gospodo ! Ja se ne mogu dosta načuditi predlogu gospodara Crvemperke. Vi svi dobro znate, tko je Sebastijan Wagner. Vi svi dobro i predobro znate, da je on otvoreni pangerman i, šta više, da on stoji na čelu pangermanskom pokretu, koji se kod nas u zadnje vrijeme neobično razmahao i koji zauzimlje sve veće i veće dimenzije. Vi svi znate, da je taj čovjek doseljeni Nijemac, koji se ovdje obogatio, ali se osjeća tudjincem u ovoj zemlji. A svima je vama, gospodo, poznato, da je on predsjednik nje-

mačkoga pjevačkoga društva. Pa zar da mi toga čovjeka izaberemo za predsjednika „Društva za podignuće Hrvatskoga doma?" Zar ćemo biti tako naivni i tako ludi, te ćemo vjerovati, da će nam podizati Hrvatski dom ljudi, koji ga razaraju i kojima je to jedina želja, svrha i misija, da ga razore?! Osvijestite se, gospodo! Zar toga čovjeka da biramo?!

— Ne ćemo! Ne ćemo! — vikali su radikali.

Dugo je trajala buka. Mladome su govorniku klicali oduševljeno: „Živio!"

A gospodar je Matiša Salajković od radosti opsovao boga.

Uto se prijavi za riječ ugledni patriot advokat dr. Marko Kukmić. On započe dostojanstveno, svijestan svoje snage i svoga ugleda:

— Gospodo!

— Čujmo! Čujmo! Gospodin doktor govori. Ta, Matiša, šuti!

Kukmić je turio lijevu ruku u džep od hlača, a desnu je nemarno objesio dolje. Časak je šutio, a onda i opet rekne:

— Gospodo!

Svrne očima po čitavom slušateljstvu, a onda ih obori, pa nastavi:

— Čuli ste predlog našega poštovanoga i uvaženoga gradjanina gospodara Pere Crvemperke, a čuli ste i plameni patriotični govor našega mladoga prijatelja, koji je sve nas upravo oduševio. Vi svi, gospodo, dobro znate, tko sam i što sam; vi svi znate, kako mislim i osjećam, znate, kakvi su moji nazori u kulturnom, socijalnom i političkom pogledu. Ja sam otvoren i iskren pristaša radikalne struje, koja u našem gradu sve više, na radost svih hrvatskih rodoljuba, pušta sve dublje korijenje, kod čega imam i ja dobrahnoga udjela. No, iako sam radikal, ipak svagda sve prosudjujem hladnim razumom. Razumu valja dati prednost. Nije dosta isprazno oduševljenje;

s tim se ništa ne postizava. Pa tako i ovdje, gospodo, ja puštam razum, hladni razum, da on progovori. A šta on kaže? On nam kaže i svjetuje, da uvijek i u svakoj prilici udesimo svoj rad i svoje djelovanje tako, kako će biti od toga prave koristi po narod i po našu milu hrvatsku domovinu. On nam svjetuje, da upotrijebimo sve prilike i sve momente, koji se uopće upotrijebiti dadu. Zato, gospodo, ja, iako sam nepomirljiv radikal — a s time se i ponosim — ipak sam u svako doba spreman i gospodi, koja prianjaju uz konzervativnu struju, priznati ono, što ih ide, a to naprosto zato, jer se pokoravam razlozima. Pa tako i sada, gospodo, kod ovoga predloga našega uvaženoga gradjanina gospodara Pere Crvemperke, ja sam se dukobo zamislio i prosudio, koliko je osnovan taj predlog i je li tako štetan i rdjav, kako se u prvi kraj čini. I šta sam pronašao? Pronašao sam, da je taj predlog, koliko mudar, toliko patriotičan. Ja vidim, da se moji mladi prijatelji bune. Al čujte! Gospodin veletržac i veleposjednik Wagner svakako je najugledniji čovjek u našoj varoši. On može mnogo. Kažete, da je pangerman. No ja pitam: zašto mi ne bi — samo ako možemo — toga pangermana upregli u hrvatska kola?! Samo ako on ushtije primiti predsjedništvo, onda smo mi na konju, jer smo ga oteli pangermanima i njega kao pangermana onemogućili. Onda će on raditi za našu, hrvatsku stvar. Ovo bi, gospodo, bio izvrstan šahovski potez.

Poslije ovoga govora nastala tišina. Sveučilišni su djaci nešto potiho šaputali, dogovarali se; gradjani su povladjivali svi bez izuzetka: i konzervativci i radikali. I sam gospodar Matiša Salajković kanda je pristajao uz mišljenje gospodina dra. Kukmića, jer je i on šutio. On je razmišljao diveći se advokatima, kako to znadu svaku stvar zgodno prikazati u raznom svijetlu.

Predlog je gospodara Pere Crvemperke bio prihvaćen i izabran za predsjednika „Društva za podignuće Hrvatskoga doma" gospodin veletržac i veleposjednik Sebastijan Wagner. Za tajnika je izabran gospodar Pero Crvemperka, a za blagajnika gospodar Ivša Samokres.

Naši su se dakle varošani uspeli visoko nad stranačku mržnju postupajući „sine ira et studio". Jer u ovom su odboru bile sve stranke zastupane. Al ipak nisu! Madžari nisu bili zastupani.

Gospodin Kukmić bijaše odredjen, kao lični prijatelj Sebastijana Wagnera, da mu javi, kako je izabran za predsjednika „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma" i da ga u ime sviju zamoli, da tu čast primi.

Gospodin je Sebastijan Wagner primio tu čast, ali je najprije predbacivao Kukmiću, što radikalne novine tako žestoko napadaju na Nijemce. To da nije lijepo ni u redu. Jer čemu sijati razdor?!

Gospodin se Kukmić ispričavao i uvjeravao ga, da se to ne smije opet tako odviše tragički shvatiti. Koješta se rekne u stranačkoj polemici i koješta se napiše u novine. Al na to ne treba paziti.

— Ich hab' dir schon öfters g'sagt: es wird nicht so heiss gegessen wie gekocht, — uvjeravao je svoga prijatelja gospodin Kukmić.

A da to sve nije tako strašno, najbolji mu je dokaz to, što je i on — Kukmić — u toj radikalnoj stranci; pa ipak se ne može na nj potužiti, da ne bi bio isto onaki prijatelj, kaki mu je i bio. A i ovaj najnoviji čin — to, da su ga izabrali za predsjednika. „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma" — najljepše mu dokazuje, koliko ga cijene. Ta svi oni hoće slogu, mir i ljubav; svi oni hoće, da zajednički porade oko zajedničkoga boljka. Jer na kraju krajeva sve njih, stanovnike naše varoši, vežu zajednički interesi.

Gospodin Sebastijan Wagner bijaše zadovoljan i dobre volje. I on je otišao s doktorom Kukmićem u „Hrvatsku čitaonicu", gdje ga je čekao izvanstranački gradjanski odbor, pozdravljajući ga burno, zanosno i oduševljeno kao predsjednika „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma".

Šta je poslije bilo, već znate: čast i gozba, razumije se.

A sve se svršilo — kako sam već kazao — kod „Veselog opančara" drugi dan u devet sati ujutru.

GLAVA TREĆA.

Na početku se iznosi jedna slika iz porodičnoga života u našoj varoši, da čitatelj vidi, na kakvim temeljima mi mislimo graditi „Hrvatski Dom". Onda se još koješta drugo pripovijeda, što je sve u svezi sa gradnjom „Hrvatskoga Doma".

Kad se gospodar Matiša Salajković poslije te velike i dugotrajne časti i gozbe ispavao (a spavao je od devet sati ujutru onoga dana, do osam sati ujutru drugoga dana — dakle ravno dvadeset i tri sata), nazvala mu je žena ovako „dobro jutro":

— Kaži ti meni, Matiša, šta je ovo i šta će to biti? Misliš li ti neprestano klatiti se po birtijama, lokati kô krme, a onda po čitave dane i noći crkavati? A posô neka stoji!

— Ženo, šuti! Šta ti znaš?! — govorio je suvereno gospodar Matiša. — Da ti znaš, gdje sam ja bio i šta sam radio i koliko sam koristio općoj narodnoj stvari, ti bi uživala i od radosti rasla kô kerma. Moraš znati, da smo noćas, — čekaj, kako je ono kazô doktor . . .

— Kaki vražji doktor?

— Pa doktor Kukmić. Aha, da! Kazô je, du smo noćas postavili temeljni kamen za gradnja „Hrvatskog doma". Andjela im njihovog švapskog i madžarskog, mi ćemo im već pokazati!

— Okani se ti Švaba i Madžara, jesi l' čuo? I gledaj svoj posô, a nemoj nicati, gdje te ne siju. I onda jesi l' čuo: ja ne ću po čitave noći biti sama! Ja nisam udovica. A ti tvoji lumperaji i te nekake vražje sjednice malo su pregusto zaredale. Ako ću biti bez čovjeka, onda ću se i vladati, kao da sam bez čovjeka.

Ona je to izgovorila energično. I vidjelo se, da je kadra učiniti, što je namislila.

I učinila je...

Gospodara su Matišu često zvali na sjednice i na dogovore. Ženi bi on uvijek takom prilikom govorio, kad bi odlazio:

—E, ženo, ja se idem boriti protiv Švaba i Madžara.

Dok se gospodar Matiša „borio protiv Švaba i Madžara", dotle je lijepa gospoja Vikica na prozoru koketirala s mladim učiteljem iz madžarske škole.

Zvao se Arpad, a bio je pristao momak. Kako mu je bilo prezime, nije znala ni gospoja Vikica. E, pa šta da dalje i pripovijedam?! Znate, kako to biva.

Kad bi gospoja Vikica po danu spustila roletu na lijevom prozoru od sokaka, to je značilo: „Dodji, srce, k meni! Moj se ludov otišao boriti protiv Švaba i Madžara."

— — — — — — — — — — — — — — — —

Poslije izbora glavnih funkcionara „Društva za podignuće Hrvatskoga Doma" sve se smirilo, t. j. nije se više govorilo o „Hrvatskom Domu". A nije se govorilo zato, jer su svi bili uvjereni — kako je ono rekao gospodin Kukmić — da su s izborom predsjednika i odbora položili temeljni kamen „Hrvatskome domu"; bili su svijesni, da su svoju dužnost učinili i da se sad mogu odmarati.

Ni novine nisu više o tom pisale; a nisu više o tom pisale zato, jer je taj t. zv. mladji naraštaj — sveučilišni djaci — otišao u Zagreb, da nastavi nauke. Naše su novine sad donosile same razne vijesti, koje su uostalom i te kako zanimale naše varošane.

I tako umalo te se nije dogodilo, da je u život naše varoši ušao onaj stari, tihi, pospani, bezbrižni, idilički mir. Po svemu se činilo, da će sve biti onako, kako je i bilo.

Al došle ferije, pa došli i sveučilišni djaci na ferije kući. Odmah se to osjetilo u našoj varoši. Najprije u novinama. Stali su isprva istiha, a poslije sve oštrije kritizirati rad „Društva za podignuće Hrvatskoga doma", koje zapravo nije ništa sve dosad radilo ni uradilo.

I opet se uzbunila naša javnost; ali više ne onako kao prije. Tim se pisanjem postiglo ipak to, da se osnovalo društvo, koje se zvalo: „Ozbiljni radnici".

Medjutim umr'o naš stari parok i mi dobili novoga paroka. Pokojni naš parok bio je patiotičan čovjek, ali je živio sasvim povučeno, sam za se. Taj nije iz parokije nikud izlazio i nije nigdje sudjelovao, nije se miješao u naš društveni život i u javne poslove. Kažu: ogadilo mu se i razočarao se. Ipak poslije smrti ostavio je osim svojim rodjacima dosta toga i u patriotske svrhe. Uostalom: pokoj mu duši!

A novi je naš parok posve drugačiji čovjek. Čim je došao u varoš, nastojao je, da se uputi u naše prilike. Odmah se on zainteresirao za sva naša društva. I odmah se upisao u sva društva. Razumije se, da se uvelike zanimao i za „Hrvatski Dom". Htio je, da i on nešto učini za ovu stvar i to nešto, što će pridonijeti, kako bi se što prije pristupilo gradnji „Hrvatskoga Doma".

I šta je uradio? Zamislio je predložiti našoj općini, da kupi parokijsku bašču — koja je prilično

velika i koja je odmah iza parokije, dakle usred varoši — i da onda općina tu bašču pokloni kao gradilište za „Hrvatski Dom". On će — kaže — već izraditi kod svoje pretpostavljene oblasti, da se „kupnja dozvoli" uz neznatnu svotu, budući da je to namijenjeno ovako plemenitoj i patriotskoj svrsi.

Najprije mu je valjalo to iznijeti pred naš crkveni odbor, koji je to trebao da odobri.

U odboru su bili sami naši ljudi. I kaki ljudi! Same stare korjenike ; pa onda ljudi ozbiljni i čestiti, kojima nije nitko ništa mogao prigovoriti. To su bili ljudi, koji su se starali oko svoga kućanstva, imutka i porodice, i koji su se brižno čuvali, da ih ne bi tko upleo u kojekakve sumnjive pothvate, pa makar oni nosili i patriotski biljeg, zbog kojih bi se mogao umanjiti ili makar okrnjiti njihov ugled, što ga uživaju pred svojim ukućanima i komšilukom. Ne treba sad ni da kažem, da se oni nikako nisu uplitali i miješali u naše „javne" poslove, t. j. u ove naše poslove, što se tiču reorganizacije naših društava i rada zapodignuće „Hrvatskoga Doma".

Oni nisu pripadali nijednom taboru : ni konzervativcima ni radikalima. Oni su bili potpuno pasivni.

Dakle pred ove je ljude naš parok iznio svoju zamisao.

Oni su časak šutjeli, pogledavali se, zgurkavali se laktovima, obarali pogled na pod, a onda opet izmjenjivali značajne poglede, kojima su se sporazumijevali.

Napokon jedan od njih promuca :

— Nemojte nam, velečasni, zamjeriti, al mi . . . ovaj . . . kako se kaže . . . kô mislimo, da mi to ne možemo dopustiti.

— Kako? ! — zgrani se parok.

— I ne smijemo dopustiti, — dometne hrabrije drugi crkveni odbornik.

— Zašto ne smijete? Kako ne bi smjeli? ! Ta to vam upravo nalaže patriotska dužnost! Ne bih se čudio, da su Švabe u crkvenom odboru, ali vi, naši ljudi, Hrvati, pa tako govorite ! — — —

Parok je bio razočaran. Razočaran i upravo uprepašćen. Nije vjerovao svojim ušima.

A onaj je prvi crkveni odbornik sad već sigurnije i hrabrije govorio :

— Ne damo mi to. Ako vi ne ćete uživati parokijsku bašču, drugi će parok htjeti. Vi ne marite za parokijsku bašču, al će zato drugi parok mariti. Ne damo mi to, nit možemo nit smijemo dati.

I oni su onom malovaroškom tvrdoglavošću ostali kod toga. Badava se parok mučio dokazujući im, kako bi oni s time, kad bi poklonili tu parokijsku bašču za gradilište „Hrvatskoga doma", radili sami sebi u prilog i svojim potomcima ; badava im je on govorio i tumačio, kako bi baš tim činom ovjekovječili svoje ime, kako bi ih se zahvalni kasniji naraštaj s poštovanjem sjećao i spominjao slaveći ih kao uzor domoljubnoga rada i nastojanja — badava je on sve to činio. Oni su i dalje ostali kod svoje odluke.

Najzad ih je i molio. Ali ni molbe nisu pomogle. Oni su onda postali još tvrdokorniji. Baš su ih te molbe napunjale sumnjom. I kad su išli kući poslije te čuvene sjednice, ovako je mnogi od njih kazao :

— Čujete, ljudi, meni se sve čini, tu ne će biti čisti računi, dok parok čak moli.

A neki je opet dometnuo :

— Zna on, zašto moli. Mani se ti popova ! Nikad ne znaš, šta misle, šta li snuju.

Onda su najzad svi ovako zadovoljno zaključili :

— Dobro je, da smo ga odbili.

— — — — — — — — — — — — — — — —

A i našem kotarskom predstojniku nikako nije bilo pravo, što su najedared nastale te kojekakve trzavice u našoj varoši. Sjedište njegova kotara —

t. j. naša varoš — i uopće čitav kotar, kojim on eto već toliko godina upravlja, bio je na glasu kao jedan od najuzornijih kotara; najuzornijih zato, jer se u njemu nisu nikad pojavljivale nikakve „pojave", koje bi mogle biti „štetne" po mir, red, poredak i povoljan razvitak kotara.

Dakle našem predstojniku nije bilo pravo, što se to odjedared ljudi u našoj varoši podijelili u dva tabora; što su se pojavile novine i što su koješta pisale. Sve je to njemu zadavalo mnogo brige i jada.

Jednoga dana pozove on — predstojnik — k sebi sveučilišnoga djaka Marijana Jelovića. To je onaj, što je ono držao plameni govor na skupštini, u kojoj se birao odbor za „Hrvatski dom". On je i sad prvi potakao, da se osnuje društvo „Ozbiljni radnici", on je bio i glavni saradnik novina; on je uopće bio najagilniji u našoj varoši; ta on je bio sve i sva, kao što se kaže.

Njega dakle pozove jednoga dana predstojnik k sebi.

Kad je ulazio u pisarnu, Marijan Jelović osjećaše, da je malko uzrujan. Ljutio se poradi toga.

Zašto se uzrujava? Nije moguće, da mu imponira taj predstojnik. I to njemu, demokratu, njemu, vodji sveučilišne mladeži, koja je sva prožeta naprednim idejama! On, revolucionarac (tako su ga nazivali i prijatelji i protivnici i on se time ponosio), pa se eto uzrujava, što će razgovarati s jednim birokratom!

Takve su misli saletjele Marijana Jelovića, kad je stajao u predsoblju pred pisarnom gospodina predstojnika.

On pokuca. Nitko ne odgovori. To ga je još više smelo.

Pokuca još jedared, sad već nesigurnije.

Opet se nitko ne javi iznutra.

Već je odlučio da ode, kadli se uto otvore vrata, a kroz njih izadje jedan pisar s nekakvim spisima pod pazuhom.

Predstojnik — stariji gospodin — sjedjaše za stolom. Opazivši Marijana Jelovića ustane i podje mu u susret.

— O, gospodin Jelović! — rekne on ljubezno se smiješeći. Izvolite, izvolite! Molim lijepo!

Marijan Jelović bijaše upravo poražen ovom prevelikom ljubežljivošću gospodina predstojnika. To nije očekivao.

— Izvolite sjesti, dragi prijatelju! — ponudi mu predstojnik jedan fotelj, a sam sjedne u drugi fotelj.

U pisarni je osim pisaćega stola, jedne stelaže za knjige i spise i jednoga ormara bila i neka garnitura, već prilično izlizana.

— Oprostite, dragi gospodine, — započe predstojnik obraćajući se Marijanu Jeloviću — oprostite, što sam vas uznemirivao.

— O, molim, molim, — promuca Marijan Jelović sav zažaren u licu s tolike ljubežljivosti.

— Hoću da se s vama malo razgovaram. Posve prijateljski, posve prijateljski. Morate znati, da ja sa simpatijom pratim vaš rad. Vi ste za hrvatstvo u našoj varoši mnogo učinili. To vam se mora priznati. Vi ste mlad i agilan čovjek, koji je svojim sposobnostima može biti od velike koristi i blagodati za našu milu domovinu. To ja sve dobro vidim. I baš zato, jer vidim vaše sposobnosti, baš zato sam se usudio pozvati vas k sebi, da se s vama porazgovorim onako posve prijateljski. Htio sam da vam usmeno reknem, koliko vas cijenim. No i ako ja pristajem sasvim uz vas — a zašto da ne pristanem? — ta mi smo svi Hrvati, sinovi jedne majke, kojoj svi dobro želimo; svaki od nas u svom djelokrugu radi za nju, svaki svim svojim silama. Al šta sam ono htio reći? . . .

Gospodin predstojnik časak zastane, a onda sjetivši se, što je htio reći, nastavi:

— Da, da. Htio sam reći ovo. Ja sasvim pristajem uz vas, ali ipak se ne mogu oteti kritici. Ne svidja mi se ovaj vaš preveliki radikalizam.

Jelović se spremao da nešto kaže, ali mu predstojnik ne dade do riječi :

— Znam ja, šta vi hoćete kazati. Uvjeravam vas, da znam. Al pustimo to. I ja sam za radikalizam, i to za krajnji radikalizam, ali samo ondje, gdje treba takvoga radikalizma, a gdje ga ne treba i gdje on može biti ubitačan, tu sam protiv njega, kao što bi u takvom slučaju bio protiv njega svaki misaon čovjek. A takve su prilike upravo kod nas u našoj varoši, t. j. kod nas je posve neumjestan krajnji radikalizam. Mi smo tu okruženi tudjinskim elementom, koji je veoma brojan. Zašto da ih izazivljemo? Mi moramo naći nekakav modus vivendi s njima i to takav, koji će biti po nas korisniji.

Jelović je i opet bio zazinuo, da nešto rekne, ali mu i opet predstojnik ne dade do riječi.

Predstojnik se razglagoljao. Činilo se, kao da sam uživa u tome, kako on to lijepo znade raspredati svaku temu ; činilo se, kao da sam uživa u zvuku svojih riječi, kao da se s njima nasladjuje.

I on je dalje nastavljao :

— Rekao sam, da sam za krajnji radikalizam, i to samo onda, kad je taj radikalizam opravdan, kad je sigurno, da će posljedice njegove biti korisne. Kod nas, u našoj varoši, taj radikalizam, onaj krajnji radikalizam, nije na mjestu. Nama treba oportunistički raditi, nama treba računati s prilikama. Toliko sam vam htio kazati, tek da znate moje mišljenje. Ali nije to bilo glavno, zbog čega sam vas zvao. Ovo je glavno. Vi ste sada svršili filozofske nauke i čekate namještenje na kojem srednjem zavodu?

— Jest, — odgovori Jelović.

— A koje ste mjesto tražili?

— U prvom redu sam naveo, da bih želio ovdje biti namješten, u svom rodnom mjestu.

— Razumijem vas. I pravo imate. A zašto niste tražili Zagreb?

— Na to ja i ne pomišljam. U Zagreb čovjek teško dodje.

— Pa ipak vi ste trebali tražili Zagreb. Pa koga će namjestiti u Zagrebu, ako ne će mlade darovite ljude?! Vi po svojim sposobnostima morate doći na univerzu. Vi morate danas sutra biti sveučilišni profesor. Ja ću nastojati, da vi dodjete u Zagreb. Ja ne bih bio ni patriota ni čovjek, kad ne bih sve svoje sile uložio, da vama kao darovitu mladu čovjeku pomognem doći na ono mjesto, s kojega će tek stati u pravom sjaju odsijevati vaše lijepe sposobnosti, od kojih će cio narod imati koristi, a ne tek jedna zapuštena varošica.

Gospodin je predstojnik osobito ljubezno otpustio Marijana Jelovića.

I učinio je gospodin predstojnik, što je obećao. Pribavio je Marijanu Jeloviću namještenje na zagrebačkoj gimnaziji. Tako se on riješio onoga, tko mu je zapravo jedini u varoši smetao.

GLAVA ČETVRTA.

Pripovijeda se o „Ozbiljnim radnicima", koji su mislili ozbiljno poraditi, da se već jedared zbilja sagradi „Hrvatski Dom". S ovom se glavom svršava pripovijetka, premda bi se mogla još dalje nastaviti.

Iza odlazka Marijana Jelovića u Zagreb, prestale su i naše novine izlaziti.

I sad, kad su prestale novine izlaziti, odmah se opazilo, da su baš novine bile glavni uzrok, te se

naša varoš probudila iz onoga prijašnjega pospanoga života.

Društvo „Ozbiljni radnici" nadjenulo si je zato takovo ime, jer je namislilo ozbiljno raditi.

U prvom redu ovo je društvo postavilo sebi zadaćom podignuti u našoj varoši interes za opće narodne stvari ; odlučilo je pospance probuditi, mlakonje podjariti. Onda : „Ozbiljni radnici" odlučili su poraditi da se doista jedared sagradi „Hrvatski Dom". Onda: oni su odlučili poraditi oko toga, da se svaki Hrvat u našoj varoši upiše bar u jedno hrvatsko društvo. I još mnogo drugo koješta oni su odlučili.

Kad se već priličan broj ljudi upisao u to društvo, onda su sazvali skupštinu, u kojoj se izabrao upravni odbor. Za predsjednika društva bude izabran dr. Kukmić.

Dabome, da je on kao predsjednik, kako to već mora da bude, držao „nastupni govor". U tom svom, dabome dugačkom, poletnom, žarkom i rodoljubnom govoru prikazao je u glavnom znamenitije i važnije konture budućega rada „Ozbiljnih radnika", koji će imati dalekosežne ciljeve i sav biti namijenjen dobrobiti i napretku nesamo naše varoši nego i okolice njene, a i čitave naše mile domovine Hrvatske.

Ovaj je njegov govor, dakako, bio burno pozdravljen. Onda su se svi razišli. Neki su, koji su zaljubljeni u svoje žene, otišli kući, a neki su opet, koji su siti svojih žena, otišli u birtiju.

Ne treba ni spominjati, da je gospodar Matiša Salajković otišao u birtiju. On se vratio kući tek drugi dan predveče.

Kad je došao kući, gospoja se Vikica činila, kao da se bajage ljuti.

I govorila je :

— Gle, zar se sad dolazi kući?

— Nemoj se, ženo, ljutiti ! Dugo je trajala sjednica.

— Vidim, da je dugo trajala. I predugo je trajala. Nego ti nemoj misliti, da ću ja to dugo trpjeti. Ajde još za ovaj put, neka te voda nosi ! A sad ajde tamo spavati ! Ili hoćeš možda večerati?

— Fala, draga moja ženo ! Ne ću ništa. Spavat ću.

Ona mu je namjestila krevet i bila je već sasvim dobre volje. Vidio je to gospodar Matiša. I svlačeći se mišljaše on u sebi :

„Ipak je dobra duša ta moja žena. Ta, zlato, suvo zlato !" — zanosio se on onako pijan.

A kad je on već spavao tvrdim, onim upravo mrtvačkim snom pijana čovjeka, koji je čitavu noć i čitav dan prosjedio uz piće u smradnoj krčmi — onda je gospoja Vikica stajala na prozoru u drugoj sobi čekajući svoga prijatelja, onoga madžarskoga učitelja, kojemu još uvijek nije mogla upamtiti prezime . . . — — — — — — — — — — — — —

Poslije ove prve skupštine „Ozbiljnih radnika" prošlo je nekoliko nedjelja.

Onda se sastao odbor „Ozbiljnih radnika" u prvu svoju sjednicu.

Na toj je sjednici najprije govorio predsjednik, gospodin Kukmić. Još jednom je naglasio zadaću društva, a onda je kazao, da treba pristupiti radu. Zbog toga ih je — kaže — i sazvao. On je predložio, da se od svih zadaća društva najprije uzme na red ona, koja se tiče ostvarenja „Hrvatskoga Doma". Da se u tom poslu uzmogne štogod uspješno pothvatiti, predlaže, da se izabere posebni odbor, koji će ispitati, kako dosad stvar stoji i u kojem je stadiju, i onda odrediti sve, što je nužno.

I bude izabran „posebni odbor".

S tim se svršila prva sjednica upravnoga odbora „Ozbiljnih radnika".

Poslije nekoliko nedjelja sastao se taj posebni odbor u sjednicu.

Najprije su se dogovorili, što će i kako će. Odredili su rok, do kojega moraju ispitati, u kojem stadiju stoji stvar sa gradnjom „Hrvatskoga doma".

Kad je došao i prošao taj rok, opet su se sastali u sjednicu, na kojoj su ustanovili, da stvar sa gradnjom „Hrvatskoga Doma" ne stoji ni u kojem stadiju.

E, a šta sad? Šta će da rade?! A raditi moraju i to ozbiljno raditi, jer su „Ozbiljni radnici".

I jedan od njih predloži, da se izabere uži odbor izmedju njih, t. j. izmedju dosadašnjega posebnoga odbora, koji će se dalje brinuti za sve nužne „predradnje".

I bude izabran „uži odbor".

Poslije nekoliko nedjelja sastane se taj uži odbor u sjednicu. Na toj sjednici bude predloženo, da se izabere odbor „ad hoc", koji će u najkraćem vremenu pribaviti užemu odboru najnužnije informacije.

Odbor „ad hoc" sastao se poslije nekoliko nedjelja u sjednicu. Budući da još nije dospio pribaviti svih „najnužnijih informacija", bude predloženo, da se izabere odbor od tri lica, koji će „stvar pospješiti".

Prijašnji su se odbori, jer su bili sastavljeni od više lica, sastali bar jedamput u sjednicu; ali ovaj „odbor od tri lica" nije ni tako daleko dotjerao, da se sastane jedamput u sjednicu . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Gospodar Matiša Salajković sad najedared neprestano sjedi kod kuće. Nema više nikakvih sjednica, pa nema kuda ići.

Dodijalo to gospoji Vikici, pa će ga jednoga dana zapitati:

— Pa kaži ti meni, Matiša, što je to? Zašto se ti više ne ideš boriti protiv Švaba i Madžara? Zar ste klonuli?

— Nismo klonuli. Ne boj se! Sad smo osnovali društvo „Ozbiljni radnici". Čekaj ti samo, dok se

odbor „od tri lica" sastane i dok „sve potrebito uredi" i „stvar pospješi".

Tako je govorio gospodar Matiša.

A sirota gospoja Vikica nikako da dočeka, da se već jedared sastane taj „odbor od tri lica" i da „stvar pospješi" . . .

I ne će dočekati — — — —

JOZA IVAKIĆ.

Joza Ivakić rodio se 18. ožujka 1879. u Vinkovcima, gdje je polazio pučku školu i gimnaziju, a sveučilišne nauke u Zagrebu. Studirao je klasičnu filologiju.

Sada je gimnazijski profesor.

Već je u mladim svojim godinama izgubio roditelje, tako da se počevši od trećeg gimnazijskog razreda morao sam za se brinuti. Jedan dugački niz pregaranja, oskudice, a često i teške bolesti, — to je bilo njegovo djakovanje, to mu je bila mladost. Nikada nije okusio, šta je bezbriga, obijesni jogunluk i sva ona poezija mladosti, — to mu nije bilo dano ; on mogaše sve to sebi samo dočaravati — u maštanju. Ovo je podosta utjecalo na njegov značaj.

Iznajprije se mislio sav posvetiti filologiji, koja ga je dosta zanimala. I napisao je dvije raspravice u „Nastavnom Vjesniku" iz toga područja : „Nauk o zavisno složenoj rečenici" i : „Apstraktne rečenice s veznikom k a d u hrvatskom jeziku".

Ali ga je nešto vuklo k beletristici. Već je kao gimnazijski trećoškolac počeo pjevati pjesme ; za cijelo vrijeme svoga djakovanja u gimnaziji i na sveučilištu pisao je crtice i pjesme (dapače i jednu komediju).

U svojim novelama opisuje seoski i malovaroški život u Slavoniji. Valja spomenuti, da je nastojao on unijeti u našu književnost ton i dikciju narodne pripovijetke. To osobito pristaje seoskoj noveli, pa se ta težnja očituje u svim njegovim seoskim novelama :

„Matišina ljubav", „Didak i baka", „Otrov", „Snaja i svekrva", „Janjina udaja", „Baba Joska".

God. 1906. sabrao je neke svoje pripovijetke u knjizi : „Iz našeg sokaka. Novele, pripovijetke i akvareli".

Kao profesor bješe mnogo premještavan od školske oblasti. Tako je službovao : u Zemunu, Zagrebu, Bjelovaru, Karlovcu, Vinkovcima, a sada službuje u Sušaku.

U Karlovcu je počeo izdavati „Malu pučku biblioteku", od koje su izašle 3 sveske. Izdao je „Izabrane pripovijetke" Ivana Kozarca s predgovorom o životu i radu toga, prerano umrloga, neprežaljenoga pisca.

God. 1907. izdao je brošuricu : „Književni rad Josipa Kozarca". Uskoro će izdati u posebnoj knjizi svoju pripovijest, što je god. 1909. izlazila u „Savremeniku" pod naslovom : „Mladost i život. Povijest jedne ljubavi".

Boraveći u Vinkovcima pisao je za „Svjetlost" humorističko-satiričke feljtone pod naslovom : „Vinkovački divan", koji su ondje odmah postali veoma popularni. Osim toga je napisao velik broj članaka različitoga sadržaja, ocjena, prikaza i t. d. Nedavno je dovršio socijalni roman, kojemu je naslov : „Kapelan".

Saradjivao je gotovo u svim našim književnim istovima.

* * *

Evo na kraju nekoliko sličica o Jozi Ivakiću iz pera Ivana K o z a r c a, štampanih u „Savremeniku" od god. 1910., str. 286. i 287. :

Varoš i selo, pukovnijsko negdašnje selo. „Generalkomanda" bila je u njemu, Molinary, dijelile se batine, umro Reljković, živio i radio autor „Tene" i „Mrtvih kapitala" . . .

Tu je i on.

Ide dugim ulicama, kraj niskih kuća, guta prašinu, gazi blato . . .

A on — bljedolik, glava malo prignuta, usne stisnute, ozbiljan, zamišljen. Brige . . . Zalisci u njega žutkasti, brkovi ošišani. Cviker . . . Žuri . . . Vazda . . . ? Zar će zakasniti ? I kuda to, a vazda i vazda ? . . .

— Zdravo, Joza.

— Zdra-vo . . .

— Žuriš ?

— Da. Moram u školu.

— A kako drugačije ? —

— Ah, molim te . . . i pripovjeda, kaže, danas mora u „Sokol", sutra ima napisati monolog za zabavu gospojinskog nekog društva, prekosutra će igrati u duosceni, a naksutra — javno predavanje. Predavat će . . .

Profesor, sokolaš, glumac, predavač i — literat i muž, suprug i otac i . . . i . . .

O, moj Joza ! . . .

* * *

Čim nije sam, čim je neko uz njega — vedriji je. Na usnama iskrsava osmjejak . . . Bio bi to osmjejak veseo, pun, da nije . . . Ali u kutovima usana nekakova je ironija, gorčina . . .

— Da, život . . . pa ovo — — I kaže on š t a. A to je zbilja nepravda . . .

Onda i govori . . . Govori puno, s mnogo jednostavnosti i s još više uvjerenja, uz sigurnu gestu . . . Izgleda, to uvjerenje ne podnosi baš kritiku . . . odbija kompromis.

— A šta to, šta ovo . . . molim te, — veli, i s jednim odmahom ruke samo zabaci tudju opasku. I onda opet govori . . . namješta cviker . . . a riječi njegove kao talasi jesenskih voda idu . . . teku . . .

Pitanja, problemi, svakodnevne novosti, pa literatura, siže-i, izmozgane situacije, osobiti momenti, tendencija pisanja „bez tendencije", svašta . . .

Tako cijele večeri, do kasnih sati . . .

* * *

I cio je i sav — literat.

Bio bi i za bohema, za život velikih dimenzija, potencije. Teži za ovakim . . . Ali. Tu je ispopriječena barikada : škola, gramatika, ispravljanja zadaća, obiteljske skrbi, a oturen u „grencerski", polutanski, seosko-varoški milieu. A taj milieu — tričav ko brbljarija, mutan, beskrvan, nesnosan ko muha na nosu, bez duhovitosti, bez viših težnja, bez kulturnih pregnuća pa čak i akulturan u svojoj beziidejnosti, uz niveau filistarštine, cinizma i cincarskog morala, plitkih sofizama štreberskih dušica, gdje se dade uprti prstom samo u ništetni nimbus — vina, „batto" — igre, hazarda, ciganske svirke.

Nego, on ipak radi, piše . . . Samo malo.

— Kako ona ?

— Gospodja Alma, aha, da . . . gotova je, svršio sam — kaže i misli na drugu pripovijest, na roman, pravi roman. Nešto o selu, o kapelanu, kako li . . . Počeo je, i davno . . .

* * *

A Joza ga (Bužan) namaljo. Dobar portrait. Živ on, samo što ne progovori. I sina mu (Branka) isto namolovo. A sinčić zdrav, bistar i lijep. U kući, uz njega na momente samo nestane onog čovjeka-literata. Vidiš ga — igra se sa sinom, pa zamjenjuju njih dvojica i uloge . . .

Tata . . . ti si Branko, a ja sam „tata" . . .

Motrim igru, pravoga tatu, i sve dodje pa mi se čini, ko da tu i nema njega, nego je tu majstor-Ilija „iz našeg sokaka", tko li . . .

Ali onda se on trgne . . .

— Vidiš, naše književne prilike, pa to . . . kaže on i ljuti ga . . . Prelazi na pojedina izdanja, na stihotvorce, onda ni na kakovo honoriranje u Hrvatskoj, na spor književnika, na „Maticu Hrvatsku", tjesnogrudnost našu, kukavne socijalne prilike, pa opet na čovjeka — pojedinca, na Zolu, Tolstoja, moral i onda — na koncu . . .

— Čovjek je gadan, — zaključuje Joza.

Kaže tako, a nije on pesimista, ne mislite, — čitajte njegovu knjigu „Iz našeg sokaka", vidjet ćete.

IVAKIĆ: SELO I VAROŠ

Strana:

DIONIČKA
TISKARA
U ZAGREBU.